

BETRAKTNINGER OM OMSORG GJENNOM CAFÉDIALOGER OG TEKSTER

Hanne Bekkelund Myhrvold og Anita Lilleengen

2010

Høgskolen i Oslo, avdeling for lærerutdanning og internasjonale studier.
Master i barnehagepedagogikk

Forord

*Omsorg finnes ikke i bokstaven, ei heller i setningen,
men der linjene i de faktiske og praktiske beskrivelsene møter hverandre
(Løvli, 1999:35).*

Å skrive denne oppgaven har vært spennende, utfordrende og til tider frustrerende. Det har vært spennende fordi vi lenge har vært nysgjerrige på omsorgsbegrepet, og det har opptatt oss i jobben vår i barnehagen. Vi har møtt ulike utfordringer i arbeidet med oppgaven, en av disse har vært å gi aktørene et reelt rom i arbeidet på alle nivåer. Vi har hele veien forsøkt å holde fast på at det er omsorgshistoriene som skal løftes, og danne utgangspunktet for vår oppgave. Vi oppdaget tidlig hvor lett det er å fastholde egne betraktninger og idéer både i teori og i samspill med aktørene i dialoggruppa.

En annen utfordring har vært at vi begge har følt frustrasjon over det at vi ikke alltid får brukt den eksklusive tiden vi har i hverdagen vår effektivt nok. Vi har begge hatt fulle stillinger ved siden av studiet, og har forskjøvet arbeidsoppgaver for å kunne møte på forelesninger og veiledninger.

Selv om det har vært krevende, har det mest av alt vært som et vannhull i hverdagen for oss, og vi kjenner oss glade for at vi gjorde dette. Vi har ikke klart dette uten forståelse og støtte fra de rundt oss. Takk til Ann-Merete og Nina for veiledning undervegs. Takk til Anna og Anna for gode diskusjoner og spennende innspill. Takk til de flotte aktørene som stilte opp og bød på seg selv og sine omsorgshistorier i scene etter scene.

Vi er begge heldige som har familie som har bidratt med sin støtte på ulikt vis underveis. Takk til Hans, Hanna, Mathea, Ketil, Syver og Bo for forståelse, tid og rom – dere er en bra ”heia gjeng”!

Korrekturleser Randi, uten deg hadde det vært mange lange setninger og mye annet rart, vi gav deg litt av en utfordring! Tusen takk! Til sist takk til Steingrim som på ”oppløpssiden” bisto med uvurderlig it hjelp.

Summary

After many years of experience from the field of preschool education and of being concerned with several issues related to children and families, we've come across many questions related to the term care. And, in particular, we've developed a curiosity as to what is meant by “sufficient care.” We've both wondered about all the different stories about care that we've encountered through our work. Parents told us stories about caring – children relayed stories about caring, colleagues and collaborators had many stories, all about caring, but often times very different. This intrigued us and we felt the need to “dig deeper,” “look into,” and “shed light on”. In our work, we've been inspired by poststructural theories, but we've chosen to use theories of varying foundations and perspectives.

We felt we wanted to grab hold of some of the different stories that coexist with people where we live our lives. What dictates the stories about care that we carry with us, which are allowed to remain, and which are the ones that disappear? Some of the stories that we felt were given quite a bit of space were about care in connection to women. *Care is often referred to as a “natural way” of being with children; “a natural way” that women are being with children* (Ulla, 2007:4). Although many people recognize these stories that concern women and “the natural way of caring”, we believe that it's only one of many stories, and this is the basis for our research. To reach some of the stories about care, we had to have them told to us. We wanted to open up to as many impressions and expressions as possible, and therefore chose to let our work be inspired by the world of theater. We chose to call the participants in our group actors, our actions are called scenes or productions, and we've also used the concept of Theater sports when we've directed the scenes. As research workers we've taken on roles as both actors and directors, to a certain extent. We've experienced this as both opening and freeing for us in our research about care.

We wanted the stories about care to direct and focus our work, and we've tried to remain as true as possible to the stories that were told. We tried to reach the stories about care through an approach using café dialogue. We believe the more correct terminology for this is a working tool, rather than a method. We invited five actors who participated in four different productions. The productions touched on different themes, but all the productions created texts or served as the basis for texts which all were concerned with observations about care. The different stories about care that have been told through dialogues in the scenes or as texts, has guided us in our choice of theory and subjects of immersion. Our focus has, to a great extent, been on the

productions and the stories about care that have emerged, and the focus on theory, therefore, has not been given as much room. It has also been important for us in this work to approach the stories about care from an empirical, as opposed to theoretical, view. We've then elected to do critical readings and have been inspired by deconstruction in working with the texts after the scenes.

Through this work, we've encountered even more observations concerning care, some of them recognizable, others completely new to us. We know that there still are, and always will be, stories and observations about care that see the light of day, and stories that experience never being told. In our work, we've tried to relay some, and we hope that our research can inspire others to tell their stories about care, so that as many care stories as possible can take their place and stay with us.

Innhold

FORORD	2
SUMMARY	3
1 INTRODUKSJON	6
HVA KAN OMSORG VÆRE? OMSORG I HVERDAG OG I DISKURSER	6
1.1 UM Å BERA	6
1.2 INNLEDNING	7
1.2.1 <i>Bakgrunn for valg</i>	9
1.2.2 <i>Forskningskonseptet</i>	14
1.2.3 <i>Oppgavens tittel</i>	15
1.3 Å VÆRE TO SOM SKRIVER SAMMEN	15
1.4 OPPBYGNING AV OPPGAVEN	16
1.5 AVSLUTNING AV DEL 1	16
2 OMSORG SOM KRITISK TEMA	17
2.1 INNLEDNING	17
2.2 OMSORG. VI SØKER FORSTÅELSER.....	17
2.3 OMSORG OG FORSKNING	20
2.4 OMSORG OG NOEN HISTORISKE PERSPEKTIVER	24
2.4.1 <i>Omsorg og kjønnsperspektiver</i>	25
2.5 OMSORGENS Plass, HVEM OG HVA PlassERER?	28
2.5.1 <i>Omsorg og språkets påvirkning</i>	29
2.5.2 <i>Omsorg – verdighet – tvetydighet</i>	32
2.5.3 <i>Omsorgens egenverdi</i>	34
2.6 AVSLUTNING AV DEL 2	35
3 METODOLOGI	36
3.1 INNLEDNING	36
3.2 BRICOLAGE.....	37
3.3 ETIKK	38
3.4 AKSJONSFORSKNING.....	40
3.4.1 <i>Ulike retninger innenfor aksjonsforskning</i>	42
3.4.2 <i>Aksjonsforskning og makt</i>	43
3.5 CAFÉDIALOG.....	44
3.6 LESNINGER AV TEKSTER	46
3.7 REFLEKSJON	49
3.8 AVSLUTNING AV DEL 3	50
4 ISCENESETTELSENE	52
4.1 INNLEDNING	52
4.2 FØRSTE ISCENESETTELSE	55
4.2.1 <i>Våre tanker og lesninger etter første iscenesettelse</i>	57
4.2.2 <i>Aktørenes ord etter første iscenesettelse</i>	60
4.2.3 <i>Våre tanker og lesninger etter første iscenesettelse, andre del</i>	61
4.3 ANDRE ISCENESETTELSE.....	63
4.3.1 <i>Våre tanker og lesninger etter andre iscenesettelse</i>	70
4.4 TREDJE ISCENESETTELSE	76
4.4.1 <i>Våre tanker og lesninger etter tredje iscenesettelse</i>	78
4.5 FJERDE ISCENESETTELSE.....	80
4.5.1 <i>Våre tanker og lesninger etter fjerde iscenesettelse</i>	83
5 ETTER TEPPEFALL	86
5.1 VÅRE TANKER ETTER ISCENESETTELSENE	87
LITTERATUR	91
OFFENTLIGE DOKUMENTER	96

1 INTRODUKSJON

HVA KAN OMSORG VÆRE? OMSORG I HVERDAG OG I DISKURSER.

1.1 *Um å bera*

Um å bera

*Skapte er vi te bera
Og lette børenene for kvarandre.
Til fånyttas lever ingen.-*

*Men våre eigne bærer
skal vi bera åleiene*

*Stor og verdifull er sorgi
som ikkje kann delast av andre.
Men fatigsleg, liti og arm er den glede
som du vil ha åleiene.*

*Hjelpelaus er den
som ikkje har nokon å hjelpe,
og væra god mot.*

*Lik tre utan sevjestraum
turkas han inn-.*

*Den mannen ber tyngste børi
som ingen ting har å bera.*

(Bruheim, i Åstvedt, 2002:70).

Umiddelbart opplever vi diktet til Bruheim som en tekst som er opptatt av den avhengigheten vi tenker at vi som mennesker har til hverandre. Når Bruheim i diktet sitt sier "*hjelpelaus er den som ikkje har nokon å hjelpe og væra god mot*" minner det oss om at det ikke bare handler om at det gjør oss godt å hjelpe, men det er faktisk helt nødvendig for oss å få lov til å gjøre akkurat det for at vi skal kunne kjenne oss hele som mennesker. I det tenker vi at det ligger et slags likeverd - hvem er det som hjelper

hvem? Vi opplever videre at dette illustrerer noe av det vi har vært opptatt av i vår oppgave - det er ikke alltid så lett å få øye på hvem som er giver og hvem som er mottaker når vi mennesker hjelper hverandre. Det vi finner i mellomrommene, som vi opplever som vagt og ikke så enkelt å få øye på, fascinerer oss. Vi har gjennom arbeidet vårt blitt opptatt av det som ikke så enkelt kan plasseres eller navngis og opplever at der er det som oftest størst rom for å berike og berikes. Dette er fordi når ikke alt er definert i forkant, kjennes det som om rommet blir større og vi kjenner en frihet i å konstruere og oppleve uten alt for stramme rammer.

Vi berøres også av et innhold i diktet som ikke helt harmonerer med idéen om at det å hjelpe hverandre er nødvendig og godt for oss mennesker... ” *men våre egne bærer skal vi bære alene* ”. Er det slik at idealet er å bære sine egne utfordringer alene, men på et vis ”ofre” seg og hjelpe den andre uten å kreve noe tilbake. Eller kan det uttrykke at det er krevende å dele det som er vanskelig, og til syvende og sist er mennesket alene, uansett om vi ønsker å dele det som er vanskelig for oss eller ikke. Rett og slett at det er uunngåelig å komme unna at vi mennesker er alene, også når vi er en del av et fellesskap? Vi opplever at Bruheim formidler flere parallelle ting i diktet sitt, og det fascinerer oss - det at det er mange lag, flere budskap og budskapene går over i hverandre slik at vi må grave litt for å finne ”skattene”. For oss favner Bruheim mange av de utfordringene vi har møtt gjennom arbeidet vårt med denne oppgaven, og som vi hver dag blir minnet på i ulike møter og sammenhenger.

1.2 Innledning

Omsorg er et ord/begrep vi ”alle” tenker at vi kjenner innholdet i, og vi kan lett ledes til å tro at vi forstår innholdet på samme vis. Omsorgsbegrepet, slik vi ser det, lever sitt liv i hverdagen, i faglitteratur og i samhandlingen oss mennesker imellom med en skjult forforståelse om at vi alle legger det samme innhold i begrepet. Slik vi opplever det, snakkes det lite om innholdet i begrepet, selv om omsorgsbegrepet brukes i mange sammenhenger. Vi møter det som fagledere med et overordnet fagansvar i barnehagen, i samarbeid med andre instanser og i ulike veiledningsgrupper både for assistenter og pedagoger i barnehagen. Vi ser ordet omsorg i årsplaner, i rammeplanen og i annet rammeverk barnehagen styres av. Begrepet møter vi, men vår opplevelse er at det i liten grad snakkes om innholdet. En annen utfordring som har inspirert oss til å ha fokus på omsorgsbegrepet, er det vi ofte opplever i møte med foreldre, i veiledningsgrupper og i samtaler; de aller fleste snakker om det å være opptatt av ”det beste for barnet”, men hva ”det beste for barnet” inneholder, er ikke så lett å få øye på. Møtet med denne ”*tatt – for – gitt*” – tanken i forhold til innholdet i omsorgsbegrepet

har forundret oss. Vi kjente oss engasjerte, og dette utfordret oss til å ville bakenfor, se mer på begrepet og diskursene. Med diskursene mener vi her de kreftene som Foucault fant at finner sted i samfunnet, mellom språk, kunnskap og våre erkjennelser som individer (Mac Naughton, 2005). For å gi ytterligere innhold til diskursbegrepet til Foucault velger vi å bruke Rhedding-Jones sine ord.

What you can't see and can't hear, but which through its power makes people take up particular ways of talking, ways of living their lives, ways of teaching, ways of playing (Rhedding-Jones, 2005:82).

Et eksempel på dette i barnehagen er uttrykket ”det sitter i veggene”. Dette som sitter i veggene kan gi oss noen sterke føringer på hva en gjør på denne arbeidsplassen og ikke minst hvordan en gjør det, uten at det nødvendigvis kommuniseres med ord. Disse usagte diskursene kommuniserer sterkt og påvirker hverdagen til barn, foreldre og personalet. Det har også foregått en barnehageutbygging de siste årene som har gitt feltet en diskurs som har hatt barnehagedekning som tema. Diskursen som har det indre barnehagelivet som tema, kan for oss noen ganger fremstå i et spenningsfelt i for eksempel tv - debatter hvor representanter fra ulike diskurser møtes.

For oss kommer det til syne et spenningsfelt mellom ulike deler av omsorg, den pleiefokuserte omsorgen og den mer samfunnsfokuserte omsorgen hvor vi mennesker blir ekvivalenter og den etisk fokuserte omsorgen hvor det relasjonelle er sentralt. *I vårt moderne samfunn er med andre ord den offentlige omsorgen henvist til å balansere i et spenningsfelt mellom system og livsverden* (Jensen, 1999:20).¹ For å gi noe innhold til de delene vi har trukket frem som eksempler på spenningsfelt, mener vi med pleiefokusert omsorg det som i barnehagen kommer til syne ved at barn får bra mat til rett tid, tørr bleie og et fang å sitte på. I arbeidet med full barnehagedekning, tomtmangel og bygningsøkonomiske fokus, kan samfunnsfokusert omsorg knyttes opp til barnehageplass til alle og nok areal pr barn. I denne diskursen gis barn betegnelser som vektall eller ekvivalenter. Vi opplever i vårt arbeid som fagledere at den etisk fokuserte omsorgen betoner det relasjonelle, for eksempel kvaliteten på de voksnes samspill med barnet. Tilsvarende spenningsfelt i forhold til omsorgsinnhold tenker vi at finnes innen for eksempel eldreomsorg, omsorg for rusavhengige, innen barnevern og psykiatri. Det er mulig å identifisere noen overgripende og rådende diskurser som støtes mot hverandre uten at det ordsettes. Disse diskursene går parallelt, men har ikke noe felles språk, samtidig som det tas for gitt at de snakker om det samme, at innholdet i ”god omsorg” forstås likt.

¹ Vi er kjent med at Habermas har konstruert begrepet livsverden. Vi velger i denne oppgaven å la leseren gjøre sin lesning av ordet uten at vi går inn i begrepet. Vi benytter ikke begrepet senere i oppgaven vår.

The article demonstrates that apparently homogeneous key values in professional care undergo highly different interpretations by institutional staff and explores the social process leading towards conceptions and practices about what troubled children need (Jakobsen, 2010:215).

Jakobsen skriver om barn med utfordringer, men dette at det oppstår helt ulike praksiser til tross for like retningslinjer, likt lovverk og tilsynsmyndighet ses også i barnehagefeltet. Vi tenker at alle som jobber med barn vil si at omsorg er svært viktig og barn skal få oppleve omsorg i barnehage, i møte med barnevernet og på de ulike institusjonene hvor barn lever deler av livene sine. Så derfor har vi undret oss i vårt arbeid som fagledere, i møte med barnevernet og i samtaler med førskolelærerstudenter at omsorg er noe om tas litt for gitt. Vi opplever i liten grad at omsorg problematiseres, og det Jakobsen (2010) skriver i sin artikkel, om hvor forskjellig uttrykk omsorg får, kjenner vi igjen fra eget arbeid. Vi har i arbeidet med denne oppgaven også begynt å undre oss på om omsorg har en egenverdi. Kan omsorg stå alene, er noe bare omsorg? I vårt arbeid opplever vi ofte at omsorg er knyttet til handling (Rockel, 2007), det å gjøre, er det slik? Vi undrer på om vi som jobber med omsorg kjenner et behov for å skulle legitimere omsorgshandlingene som et hjelpemiddel på veien, for videre å skulle få til noe i tillegg. Er det mulig å være i omsorgen uten at det er noen forventninger knyttet til noe mer, eller at det ligger en tildekket eller uttalt hensikt bak. Vi lurer på om det er mulig å rett og slett bare *være i omsorgen?*

1.2.1 Bakgrunn for valg

I denne delen av oppgaven ønsker vi å si noe om hvorfor omsorg og betraktninger om omsorg over tid har fanget vår interesse. Vi har valgt å søke teori, tekster og inspirasjon i arbeidet med oppgaven utenfor barnehagefeltet fordi vi har ønsket å åpne opp for så mange måter som mulig å oppfatte og tenke omsorg på. På denne måten blir det kanskje lettere for oss å se barnehagen og barnehagefeltet som en del av et større hele. Noen ganger kan det å se andre tilstøtende praksiser sitt arbeid og teori fungere som et godt speil for egen yrkesutøvelse. I arbeidet med å få tak i betraktninger om omsorg er det viktig å åpne begrepet for komme bakenfor ”enigheten” om omsorg. Vi velger å gå ut av barnehagen i vår empiri fordi vi tenker at barnehagens åpne og skjulte diskurser og feltets praksiser knyttet til omsorg kan snevre oss inn (Rockel, 2009). Vi tenker at vi kanskje vil utfordres mer på hvilke omsorgsdiskurser vi ubevisst bærer med oss, og at det blir lettere å gå bakenfor når vi møter andre enn våre egne medarbeidere som er fanget inn i de samme diskursene som oss (Ulla, 2008).

Uavhengig av denne bevisstheten om hva en er en del av, og om vi vil eller ikke, styres blikk og retninger ut fra det ståstedet vi har. Det å skulle tydeliggjøre posisjonene våre i en masteroppgave er utfordrende, og vi har i det skriftlige arbeidet lett blitt implisitte. For hvem er vi? Vi er begge oppvokst i Østlandets bygde - Norge, født inn i arbeiderfamilier, og har på tross av dette tatt høyskoleutdanning og ulike videreutdanninger. Vi har begge inngått heterofile ekteskap, og begge har fått både egne barn og fosterbarn. Politisk plasserer vi oss til venstre. Vi har begge hatt lederjobb i mange år, og vi har jobbet i barnehagefeltet og vært svært opptatt av tverrfaglig samarbeid. Selv om vi på mange vis har likt fokus i arbeidet vårt, har vi likevel formet og blitt formet ulikt inn i yrkesrollene våre. Dette kommer til uttrykk i at vi oppfatter, leser og skriver ulikt, fordi alt blir til, relatert til det vi har med oss fra før. Det at vi er to som skriver sammen, gir oss mulighet til å forfølge betraktningene om omsorg på en annen måte enn om vi hadde skrevet alene. Dette fordi vi er to som møter utsagn, tekster og teori og vi trigger hverandre til å gå bakenfor også i våre meninger og tanker om det vi møter. I arbeidet vårt har vi søkt vidt i tekster fordi vi mener at ulike tekster uttrykker, åpner og når inn til oss på ulikt vis. Det at tekstene har ulike former, eller uttrykk bidrar til dette. I forhold til det å gjøre valg fant vi diktet Sysifos. Illustrasjonen bak diktet til Nesse (2002) er hentet fra Galleri Sysifos sin webside.

Sisyfos

*Så mange vegskil
så mange valg
og dei ynglar:
for kvart eit valg du har tatt
skyt det opp to nye*

*Sisyfos
hadde valget
mellom å skyve steinen oppover
om og om igjen
eller berre la han ligge
og aldri få stå på tinden
den svimlande, sæle augneblinken
like før steinen trilla ned at
i djupet*

*Valget
mellom å vere meir
eller mindre
levande*

(Nesse, i Åstvedt, 2002:66).

Sisyfos (Σίσυφος) var konge, helt og skrekkeksempel i gresk mytologi. Som straff for alle triks, ugjerninger eller at han hadde røpet gudenes hemmeligheter, måtte Sisyfos rulle en stor stein opp på et fjell. Men hver gang han var nær ved å lykkes mistet han grepet og måtte begynne om igjen. Dette skulle han måtte gjenta til evig tid. Av dette har vi altså fått uttrykket sisyfosarbeid, om et tungt og endeløst arbeid som vi ikke vet helt hvor fører hen. Sisyfos har fascinert senere kunstnere og filosofer frem til vår tid. Mange mener han kan være et symbol på mennesket som stadig tørster etter mer kunnskap.

For oss ble historien om Sisyfos en slags illustrasjon på alle rundene, alle utpakningene, alle ”stemmene” som sammen er med på å synliggjøre en vei mot nye opplevelser av kunnskap. Denne veien tar aldri slutt, og av og til kan det kjennes utfordrende og aldri komme i mål, men slik tenker vi at det henger sammen: Jo mer man åpner opp, jo flere muligheter og veier åpner seg. Utgangspunktet vårt for å gå nærmere inn på hva omsorg kan være var en idé om at alle bærer med seg sine egne forestillinger om omsorg. Dette kan det være vanskelig å se fordi omsorgens innhold kan bli tildekket

og redusert til fragmenterte biter. Når vi ser tilbake på arbeidet med oppgaven, ser vi at veileder fremholdt bricolage² som en mulig arbeidsmåte, men vi måtte på et vis erfare at bricolage var blitt vår tilnærming og uttrykksmåte. Siden vi ønsket å undersøke betraktninger om omsorg, ulike forestillinger, historier og teoretiske perspektiver via ulike arbeidsmåter ble bricolage et godt verktøy for oss.

I forlengelsen av dette har vi i oppgaven brukt noen ulike begreper som vi ofte møter i teateret. I vår oppgave er kanskje begrepet teatersport beskrivende, fordi vi har ulike selvstendige scener under et tema. Vi inspireres også av sang, dikt, sagn og ulike tekster. De som deltar i scenene betegner vi som aktører, og de bidrar spontant i disse scenene, til dels ledet av oss, som en kan si har regien, og til dels av seg selv og av samspillet med de andre. Med at vi innehar regi, mener vi at vi gjør valg i forhold til tema, vi velger fasiliteringen³, vi har introduksjonen i de ulike scenene, og vi velger å gi mer rom til noen av deres tekster. Scenene defineres her i vårt arbeid som cafédialoger, i tillegg til dette kommer aktørenes tekstbidrag som egne scener. Disse tekstbidragene er knyttet til temaene på vår første cafédialog. Med dette utgangspunktet blir bricolage en god arbeidsform for oss. Det å benytte bricolage gir oss en mulighet til å bruke ulike innfallsvinkler og ”mure” delene sammen etter hvert som vi undersøker omsorgsbegrepet. Det er inspirerende for oss å ta en slik tilnærming og det oppleves som utvidende og åpne. I oppgaven velger vi å åpne opp og undersøke omsorg relatert til hele mennesket, ikke begrense det til å omhandle bare den kroppslige omsorgen. Vi er opptatt av helhet på flere nivåer i oppgaven. Vi ønsker derfor at empirien har fokus på hele mennesket. Med hele mennesker mener vi i denne oppgaven mennesket som barn, som rusavhengig som voksen som gammel eller som syk.

Vi tenker ikke at empirien vår må være knyttet til barnehage eller barn. Dette medfører for oss at vi henter tekster og teori utover barnehagefeltet, at vi forsøker å forfølge betraktningenes fokus også i vår søken etter teori og tekster. En annen begrunnelse for å fremholde dette med helhet, er at omsorgshistoriene og forestillingene på et vis lever sitt liv på tvers av omsorgsdiskursene. Ved å se på disse forestillingene som uttrykkes på mange vis, vil vi kunne finne at de til sammen er mer enn summen av den aktuelle diskurs. Med dette som bakteppe håper vi å inspirere og utfordre leseren til å konstruere noe nytt både i relasjon til det vi konstruerer og de mange forestillingene om omsorg som lever parallelt, både de som er tydelige og de som ikke synes så godt. Vi

² Bricolage er en forskertilnærming som beskrives nærmere i del 3.2

³ Fasilitering er tilrettelegging og en måte å organisere ”vertskapsrollen” på, beskrives nærmere i del 3.5
Cafédialog

har ingen forventninger om å ende opp i konklusjoner eller funn, men vi har et ønske om at de undersøkelsene vi gjør kan bidra til endring både hos oss og hos leseren.

1.2.2 *Forskningskonseptet*

Vi forsøker her kort å skissere rammer og form for undersøkelsene vi har gjort i oppgaven vår. Selve arbeidet med undersøkelsen om omsorg har vi beskrevet nærmere i fjerde kapittel. Vi starter undersøkelsene våre med et ønske om å få tak i omsorgshistoriene der hvor folk lever livene sine: i hverdagen, i bakgården, i barnehagen, i hjemmene, i samtalene. Vi søker å problematisere og utvide omsorgsbegrepet ut fra det vi kjente av forståelser og innhold som fagledere. Undringen og nysgjerrigheten som over tid har oppstått, springer i stor grad ut fra rollene våre i barnehagen og i barnehagens møte med andre samarbeidsinstanser knyttet opp mot barn og familier. For å forsøke og ikke låse oss fast i de rammene barnehagen kan gi oss, søkte vi ut av barnehagen når vi jobbet med undersøkelsene våre (Moss, 2007).

Vi inviterte muntlig et tilfeldig utvalg i et nabolag, med spørsmål om de kunne tenke seg å delta i en cafédialog som skulle handle om forestillinger om omsorg. Vi fikk positiv respons fra fem kvinner. Kvinnene som ønsket å delta har ulik faglig bakgrunn, men er i samme alder, bor i samme nabolag og alle er mødre med barn i barnehage. Alle deltakerne, som vi her velger å kalle aktører, fikk skriftlige invitasjoner i forkant av hvert treff, med unntak av det første. Vi møttes tre ganger til cafédialog, som i arbeidet vårt er en del av det vi kaller iscenesettelser. Ikke alle kvinnene hadde mulighet til å møte til alle iscenesettelsene, det betyr at det i noen scener kun er fire aktører som deltar. I tillegg til de tre møtene har aktørene også gitt oss innspill skriftlig. De skriftlige tekstene har vært styrt av det som har kommet fram i cafédialogscenene. Vi forsøker gjennom undersøkelsene å være så tro som mulig mot det som aktørene kommer med.

Det å benytte cafédialoger, som er en del av arbeidsformen Word Café⁴, har vi sett som en hjelp til dette. Etter hvert som vi jobber med iscenesettelsene blir det avdekket for oss noe som er uten å være, noe som kan defineres uten å være definert, det som er i mellom – det som skjer i mellomrommene.

Det handler om absolutt bevegelse eller fart. Ut fra vår lesning av Deleuze tenker vi at det ikke handler om å komme fort fram til målet, men den kraften i

⁴ Nærmere beskrevet i del 3.

bevegelsene fra midten eller mellomrommene, slik at tingene blir "nye" (Johannesen og Sandvik, 2008:57).

Vi forstår dette mellomrommet som bevegelsen som ikke alltid synes eller det som skjer uten at vi navngir eller klarer å få øye på det. *The movements always happens behind the thinker`s back, or in the moment he blinks* (Deleuze 2006, her i Johannesen og Sandvik 2008:55). Mellomrommene og "den omsorgen som bare er der uten at man egentlig merker det", fikk mye fokus i undersøkelsene våre og derfor også i det skriftlige arbeidet.

1.2.3 Oppgavens tittel

Betraktninger om omsorg har vært vår arbeidstittel underveis med denne oppgaven og den har blitt stående fordi den for oss fortsetter å belyse det vi har vært opptatt av i vår prosess. For det er nettopp disse betraktningene som vi "alle" har om omsorg som gjorde oss nysgjerrige. Hvilke betraktninger har vi og hvordan fikk vi de? Endres våre måter å se omsorg på, og på hvilke vis kan det skje? Vi undrer også på om vi vil kunne få en økt forståelse knyttet til om i hvilken grad egen omsorgshistorie og yrkesbakgrunn spiller en rolle, knyttet til det å være mor/far, omsorgsperson, profesjonell omsorgutøver? Dersom vi tenker at våre betraktninger i forhold til omsorg kan utvides i møte med andre, kan vår oppgave muligens oppleves utvidende for leserens oppfatninger og opplevelse av omsorg i egen hverdag.

1.3 Å være to som skriver sammen

Vi har valgt å skrive denne oppgaven sammen og har opplevd det som utfordrende og spennende. Det utfordrer oss å skulle produsere tekster sammen fordi vi faktisk eier hver våre "stemmer". Det har hele veien vært viktig for oss at arbeidet er preget av at det er produsert i rom hvor våre ulike fokus, tanker og ulike opplevde virkeligheter får plass. Kanskje er det slik at oppgaven vår og arbeidet vårt med den blir et uttrykk for en tredje "stemme"? Nettopp det at vi ikke tenker helt det samme, håper vi kan være med på å skape noen nye perspektiver og nye opplevelser om omsorg. Vi synes Johannesen og Sandvik illustrerer hvordan de har arbeidet med sine tekster på en vakker og beskrivende måte.

... vi liker å tenke at det handler om å synge to - stemt. Vi synger samme sang, men de to stemmene utfyller hverandre og gir en annen lyd enn om vi skulle sunget hver for oss (Johannesen og Sandvik, 2008:3).

Å synge to - stemt gir et annet uttrykk enn om man skulle forsøke å synge med en stemme. Slik er det også med våre tekster. Vårt fokus har ikke vært å skulle være enige til enhver tid og eie egen tekst men å produsere tekster i fellesskap. Helt konkret har vi jobbet med de ulike tekstene på en slik måte at det ikke kun har vært den ene som har konstruert den alene. Vi har sendt uferdige tekster frem og tilbake, drøftet - reflektert og skrevet inn i hverandres. Vi har vært opptatt av å synge den samme sangen tostemt, og når vi har ønsket det, har vi ikke kunnet synge hvert vårt vers. Vi har hatt et samarbeidsklima som har oppfordret til improvisasjon, og vi har gitt hverandre frihet i forhold til å forfølge det som har vært spennende.

1.4 Oppbygning av oppgaven

Vi har valgt å dele oppgaven vår opp i fem hoveddeler. Den første delen er en introduksjon til oppgaven. Del to gir et glimt inn i omsorgens historie, status og de utfordringene og dilemmaer som oppstår i møte med teori, tekster og aktører som møtes. I tredje del presenterer vi de ulike arbeidsformene vi har benyttet i arbeidet vårt. I del fire er alle de ulike scenene beskrevet, i tillegg til våre lesninger av det empiriske materialet. I femte og siste del forsøker vi å dele våre betraktninger og ideer knyttet opp mot det som har skjedd underveis i oppgaven, vi sier noe om hvordan omsorgsbegrepet fremstår for oss, nå når arbeidet er avsluttet.

1.5 Avslutning av del 1

Vi har til nå i oppgaven skrevet noe om hvem vi er og bakgrunnen for at vi ønsker å gjøre en undersøkelse av omsorgsbegrepet. Vi har gitt en kort presentasjon av hvordan vi tenker oss å gjøre denne undersøkelsen, at vi ønsker å ta utgangspunkt i en gruppe menneskers betraktninger om omsorg, og at vi i denne undersøkelsen følger det fokuset som gruppen tar. Vi vil benytte arbeidsformen cafédialog og innsamling av tekster fra gruppen som empiri. I arbeidet lar vi oss inspirere av bricolage. Vi tenker at vår forskningstilnærming ligger nært opp til aksjonsforskning fordi vi gjør prosessen sammen med gruppen, og vi tar hele tiden utgangspunkt i gruppens fokus for å finne veien videre i undersøkelsen vår. I arbeidet tar vi som forskere noen valg som gjør at vi ikke kan si at vi har en rendyrket aksjonsforskningstilnærming. Det er vårt fokus, og dermed vårt spørsmål som danner utgangspunkt for vår første cafédialog. I det videre arbeidet med oppgaven, gjør vi valg i aktørenes tekstmateriale.

2 OMSORG SOM KRITISK TEMA

2.1 Innledning

I denne delen av oppgaven har vi valgt å ha blikket på ulike forståelser av innhold og status knyttet opp mot omsorgsbegrepet. Vi har berørt omsorg og forskning og vært opptatt av hvordan erkjennelse og kunnskap kan etableres i oss. Noen historiske perspektiver har også fått plass. Vi er opptatt av hvordan omsorgen plasseres og plasserer seg, språk og makt. I dette blir tvetydighet og omsorgens egenverdi områder vi berører. Som en del av dette har blant annet dialogbegrepet blitt tydelig for oss. Vi berører også omsorg i relasjon til kjønn og verdighet, dette med utgangspunkt i vårt arbeid som fagledere hvor vi møter ulike forståelser og ulike praksiser knyttet til omsorg. Vi har et oppriktig ønske om å forsøke å sette lys på omsorgsbegrepet og idéene om omsorg der hvor folk lever livene sine, ikke primært i teorien, i litteraturen eller i bestemte fagmiljøer, men i hverdagen, i relasjonene mellom mennesker. Vi har valgt dette som utgangspunktet for retningen av oppgaven. Det er viktig å presisere at vi ser at det å ta utgangspunkt i betraktninger om omsorg er sammensatt, det samme er også vårt arbeid og våre blikk. Dette er allikevel et forsøk på å ta på alvor en ide om å la så mange ”stemmer” som mulig høres. Vi har som nevnt i del 1.2.2 valgt å arbeide med å samle inn empiri om omsorg blant en gruppe mennesker som ikke er knyttet til vårt daglige arbeid i barnehageenheten. Vi ser at vår gruppe nok heller ikke er tilfeldig oppstått. Man kan jo undre seg over hvorfor det bare var kvinner som ønsket å delta. Slik vi ser det, kunne det vært et eget forskningsarbeide i seg selv å forsøke å se på årsakene til at folk ønsket å være med i gruppen.

Vi har henvendt oss i et nabolag hvor folk kjenner hverandre noe, hvor det er mange småbarnsforeldre, og hvor det er et aktivt miljø i den forstand at en del har kontakt på fritiden og drar på ferie sammen osv. Vi vet også folk har ulik etnisk, kulturell bakgrunn, inntekt, utdanning og ulike motiver for ønske om å delta i en gruppe på denne måten kan være varierende. Vi ser at omsorgsbegrepet får plass og til dels problematiseres i akademiske fagmiljøer. Til tross for dette synes vi det kommer lite til syne i hverdagsmøtene med for eksempel foreldre, barnevernet, førskolelærerstudenter og andre samarbeidspartnere. Med det mener vi at veien fra teori til praksis problematiseres i liten grad, og vi lurer på om det er noe av årsaken til at omsorg får så ulike uttrykk (Jakobsen, 2010).

2.2 Omsorg. Vi søker forståelser.

Vi vil nå forsøke å dele noen forståelser og definisjoner av omsorg som tiltrakk seg vår oppmerksomhet da vi søkte å åpne opp vår omsorgsforståelse. Disse ulike

definisjonene og forståelsene gir oss ulike retninger og dermed muligheter til å se omsorgsbegrepet fra flere sider. Vi vet også at vår evne til å få frem disse ulike sidene begrenses av det vi bærer med oss av egne omsorgsbetraktninger, vår utdanning og arbeidserfaring. Når vi søker en definisjon av ordet omsorg, finner vi at ordet stammer fra [tysk](#) ”*um + sorgen*” og betyr å bry seg om, å sørge for. I forbindelse med sykepleie er det et sentralt begrep i forhold til å støtte pasienten i det vedkommende ikke selv er i stand til (<http://da.wikipedia.org/wiki/Omsorg>, lest 14.09.09). Forsorg var en tidligere betegnelse for omsorg, og selv om vi har gått bort fra forsorgsbegrepet i tekst og tale opplever vi at begrepets innhold fortsatt lever som en ujevnelig og tabubelagt del av omsorgen. *Omsorg kan sies å være en følelse, et motiv eller sinnelag som en person viser ovenfor andre som trenger støtte, hjelp eller pleie* (Løvlie, 1999:34). Løvlie ser omsorg som et forhold mellom noe/noen, og som leses ut fra den sosiale konteksten vi befinner oss i. Omsorg knyttes ofte til etikk ved blant andre Noddings (1984) og Cockburn (2005). Vi opplever at sitatet til Foss også løfter frem et etisk fokus.

Omsorg har med omtanke, medfølelse og barmhjertighet å gjøre, men kan likevel i sin sosiale funksjon som profesjonell hjelp, enten det dreier seg om offentlig eller private tiltak, neppe kunne opphøre å ha karakter av forsorg (Foss, 2004:159).

Vi leser videre en tvetydighet hos Foss knyttet til omsorg, en tvetydighet som kommuniseres lite. Vi undrer på om dette kan være en av de mer skjulte diskursene relatert til omsorg Foucault (1990). *Omsorg handler om å holde noe av en annens skjebne i sine hender – enten det har blitt lagt der som en aktiv handling fra den andre, eller en har tilranet og bemektiget seg det fra den andre* (Ruyter og Vetlesen 2004:18). Denne forståelsen av omsorg synliggjør for oss hvor tett omsorg og etikk er knyttet sammen og hvor sårbart omsorg er. Det å holde en annens skjebne i hendene betyr at de handlinger du gjør og de tanker du har, får stor betydning for det mennesket som berøres – i denne sammenheng et menneske som trenger omsorg. For oss fremstår etiske vurderinger som uløselig knyttet til omsorgshandlinger. Binder (2001) skriver i sin doktorgradsavhandling om ”den meningsbærende andre”. Avhandlingen undersøker hvordan et individ må ha tilgang til visse former for samvær og samhandling med andre for å bli i stand til å tenke, leke, fantasere, drømme og gi mening til følelser, ønsker og behov. Videre beskriver Binder at ”en meningsbærende annen” kan være et konkret medmenneske som tilbyr et fellesskap med følelsesmessig fortrolighet og omsorg. På Høgskolen i Gjøvik sine nettsider knyttet til omsorgsforskning finner vi denne teksten som beskriver en todeling i begrepet:

Begrepet omsorg har dype historiske røtter innen vår kultur. Det er knyttet til mellommenneskelige relasjoner og etisk ansvarlighet overfor andre. Og videre. Begrepet omsorg betegner på den ene siden en slik etisk forankret holdning, som er forpliktende for alle mennesker i samfunnet. På den andre siden betegner det alle de ulike typene av omsorgsarbeid rettet mot avhengige og hjelpetrequende grupper, hvor ulike profesjoner samarbeider om å yte spesifikk hjelp, pleie og omsorg.

http://www.omsorgsforskning.no/prosjekter/paagaende_prosjekter/omsorg_som_ikke_ses_lest_09.08.09).

Denne måten å forstå begrepet på favner også den mer institusjonaliserte delen. Omsorg, eller fravær av omsorg, er noe som oppstår i samspillet mellom mennesker. Hva er rådende i omsorgsdiskursene, og hvilke omsorgsdiskurser gis mest plass i forskning, i tv - debatter, på arbeidsplasser? De tanker om omsorg som blir rådende vil legge føringer for hvordan vi ser på omsorg, som igjen påvirker hvordan vi handler overfor andre mennesker (Foucault, 1999). *Ord om omsorg har ingen mening uten handling* (Fiskenes, 2001:254). Fiskenes knytter her omsorg tett opp til handling, og det skaper en nysgjerrighet i oss om det kan "låse" fokuset vårt at omsorg så selvfølgelig knyttes til handling eller oppgaver. Rockel (2009) er opptatt av omsorgsoppgave fokuset. Slik vi leser det, mener hun det kan bli stående i motsetning til et nærvær, et omsorgsnærvær. Rockel (2009) løfter i sin artikkel fokuset på det hun kaller "responsive care". Vi leser det som å inneholde kunnskap og forståelse av det enkelte menneske og videre på bakgrunn av denne forståelsen bestrebe seg på å møte den enkelte med respekt, fleksibilitet og sensitivitet. Hun synliggjør dette ved å vise til hvordan en for eksempel i barnehager samler alle barn i omsorgsoppgaver, som bleieskifting på alle, alle legges til soving, og at vi med dette lager rommet til et omsorgsnærvær mellom hvert unikt barn og personalet lite (Rockel 2007).

Dette treffer noe vi har båret med oss i arbeidet vårt uten å ha ordsatt det tydelig. I arbeidet som fagledere nedtegner vi rutiner for omsorgsoppgaver og omsorgssituasjoner som en kvalitetssikring, men vi sitter likevel med en usikkerhet om hvorvidt det enkelte barn får det som det trenger Rockel (2009). I oppgaven videre velger vi også å benytte ordet omsorgsnærvær når vi viser til Rockels artikkel *A pedagogy of care* (2009) hvor hun skriver om "responsive care". Gjennom våre lesninger opplever vi at ordet omsorgsnærvær fremstår som en meningsbærende oversettelse for fokuset i hennes artikkel. Vi tenker videre at det å gripe omsorg universelt, si at **dette er** omsorg er nærmest umulig. Umulig fordi omsorg er noe som oppstår i en kontekst og omsorg vil aldri kunne være abstrakt. Sitatet nedfor har vi funnet i boka "Barns

medvirkning”, og vi opplever at sitatet favner noe av det vi tenker om omsorg, dersom ordene *små barn* og *befolkningsgruppa* byttes med ordet omsorg.

Gjennom slike konstruksjoner skaper vi tatt for gitt forestillinger om hvordan små barn i virkeligheten er, en form for inneforståtte sannheter om denne befolkningsgruppa, en salgs lukket enighet eller en diskurs som ikke gjøres til gjenstand for kritisk diskusjon (Johannesen og Sandvik, 2008:12).

Her beskriver Johannesen og Sandvik noe av det som er utgangspunktet for vår oppgave. Vi opplever i vårt arbeid en tilnærming til omsorg som preges av at vi har en slags ”enighet” eller forestilling om hva som er god omsorg uten at vi undersøker det. Slik vi ser det, kan omsorgsgiveren, enten som person eller som institusjon, bidra til denne lukningen. Vi synes også det ligger et dilemma og en utfordring i dette, for omsorg oppleves personlig og kontekstuell, og samtidig kan vi ha en opplevelse av at diskursen kan bli abstrakt og universell (Cockburn, 2005). Kan en si at de bærende omsorgsdiskursene setter verdien av tanken og det kognitive foran det emosjonelle (Johannesen og Sandvik, 2008). Kan dette forstås slik at det emosjonelle ikke kan regnes med, fordi det kun handler om følelser og tanker som i den rådende samfunnsdiskursen ikke tillegges troverdighet? Når vi skriver at omsorg er kontekstuell, minner det oss på at det er lett å glemme at de diskursene som råder i forskning og media her i Norge nødvendigvis ikke har samme gyldighet andre steder (Moss, 2007). Så slik vi ser er det viktig å lese vår oppgave som et uttrykk for våre tanker, tanker som har basis i vår tid, vår kontekst, og ikke som noe allmenngyldig. Bente Ulla belyser dette på en god måte ved å si *For eg kan aldri fri meg frå diskursar. I det eg har avslørt ein diskurs, er eg allereie inne i nye diskursar. Dette er ein evig prosess. Dette er livet* (Ulla, 2008:20).

2.3 Omsorg og forskning

Det å skrive en masteroppgave er et lite stykke forskningsarbeid, og forskning vil ofte knyttes til kunnskap. Men hva er en forsker, og hva er forskning? I denne delen tar vi leseren med på vår reise og våre funderinger rundt det å være forsker. Vi starter ut med å forsøke å se på kunnskapsbegrepet.

Alle mennesker besitter kunnskap - de fleste vet at himmelen er blå, at hester har fire bein, at Eiffeltårnet står i Paris, at jorden går i bane rundt solen, at det er galt å stjele og at dersom man skal opp til en eksamen, må man arbeide med faget for å oppnå en god karakter. Men hvordan oppnår man kunnskap? Det er

dette spørsmålet vi arbeider med. Epistemologi kalles også ofte for erkjennelsesteori (<http://www.filosofi.no/epist.html>, lest 23.10.09).

Det å ta utgangspunkt i at epistemologi defineres som erkjennelsesteori opplever vi setter lys på epistemologibegrepet på en god måte for oss. Hvordan etableres erkjennelsen og kunnskapen i oss? Selv om dette på et vis er oppklarende, er det likevel flere nye spørsmål som møter oss. Kan man tenke at all erkjennelse er påvirket av den som erkjenner, og at det videre kan bety at det er umulig å ha standarder for erkjennelse i det hele tatt? Dersom vi tenker at erkjennelsen kan ses som en bevegelse der vi alltid starter i oss selv, ser vi emosjoner som en sentral kilde til informasjon og kunnskap. Dette stiller oss overfor utfordringer om hvordan følelser kan plasseres i dette landskapet av erkjennelser og kunnskap.

Etter vår erfaring har tenkning høyere status i vårt vestlige samfunn enn følelser. Følelser framkaller assosiasjoner til noe uforutsigbart, noe ukontrollerbart, noe som ikke er helt til å stole på (Johannesen og Sandvik, 2008:19-20).

Det vi oppfatter at Johannesen og Sandvik sier her gir gjenklang hos oss. Vi samstemmer i at følelser kan forstyrre budskapet, og at vi uten å ønske det kan frustreres over for eksempel debattdelegerte som er så følelsesmessig berørt av tema at det kan komme i veien for det de faktisk sier. Vi tror det er få som tviler på at vi får informasjon via følelsene våre, men hvilken epistemologisk status denne informasjonen har, finnes det nesten like mange meninger om som det finnes filosofer. Vi har gjennom arbeidet med vår oppgave blitt klar over i større grad enn tidligere, viktigheten av å bruke kunnskapens tilgang som åpne veier opp mot posisjonering, og epistemologi. Slik vi ser det er konstruksjon av vitenskap og ny kunnskap helt avhengig av at forskeren er så åpen som overhodet mulig i forhold til hvilke blikk og briller som blir brukt i undersøkelsen. Vi har gjennom hele denne prosessen med oppgaven vært opptatt av hvem vi er som forskere, hvordan vi posisjonerer oss, og hvordan vi påvirker arbeidet vårt. Hvilke kunnskaper produserer vi, og hvordan presenterer vi dette videre? Dette er store og viktige spørsmål å reflektere over som profesjonsutøvere.

Finnes en objektiv sannhet der ute som er fattbar og ordnet, eller for å ta spørsmålet videre, hvilke kunnskaper er vi produsenter og produkter av? Vi har valgt å la empirien få stor plass og ta utgangspunkt i historier fra der hvor folk lever livene sine. Dette opplever vi blir en videreføring av idéene våre rundt konstruksjon av vår vitenskapsforståelse. Fra et postmoderne perspektiv, Dahlberg, Moss og Pence (2002),

kan det sees som at det ikke finnes en absolutt kunnskap, og ingen absolutt ”virkelighet” som ligger der ute og venter på å bli oppdaget. Det finnes heller ingen universell forståelse av historien, samfunnet, barnet eller omsorgen. Verden og vår kunnskap betraktes som en sosial konstruksjon hvor alle er med som aktører og bidragsytere i det å skape ny kunnskap. Vi er alle en del av et handlende fellesskap som i prosess skaper verden og vår forståelse av den. Utfordringen vi alltid står i er å klare å møte den andre uten å definere og plassere ”den andre” som mindre kunnskapsrik eller reflektert. Det å streve mot at alle ”stemmer” skal høres, kan på et vis høres enkelt ut, som en etisk selvfølgelighet som forsker. Men hvis vi begynner å grave i dybden på innholdet i at alle ”stemmer” skal høres, så tror vi mange vil finne det utfordrende.

Min forskningsbekymring er at jeg som forsker kan produsere og vedlikeholde en kategorisering og en posisjonering av den andre som marginalisert eller ekskludert (Otterstad, 2008:1).

Selv om man oppriktig er opptatt av å ivareta at alle ”stemmer” skal høres, i en undersøkelse der hvor ønsket har vært å sammen konstruere kunnskap om omsorg, er det vanskelig å komme seg vekk fra at noen ”stemmer” høres bedre enn andre. Noen kan være i eller ta posisjoner der makt kan fungere privilegerende. Vi opplever bekymringen Otterstad (2008) her beskriver som svært aktuell i vårt arbeid. Hvorfor ble det akkurat de aktørene i gruppa som ønsket å delta i vårt arbeid? Hvorfor er det akkurat deres ”stemmer” som kommer til syne? Kan det handle om oss som forskere, hvordan invitasjonen til å delta i prosjektet så ut, eller våre tanker om hvordan en slik gruppe kan fungere? Hvordan ble våre posisjoner i forskningsprosessen opplevd av aktørene vi samarbeidet med? Vi svarer ikke på alle disse spørsmålene i denne oppgaven, men lener oss til Otterstad (2008) sine poenger om å:

... kritisk vurdere hvordan forskningsmaterialet presenteres slik at de involverte aktørene føler seg etisk komfortable og ivaretatt. Å ta hensyn til maktposisjoner vil få implikasjoner for valg av forskningsdesign og kunnskapssyn (Otterstad, 2008:2).

Vi har i så stor grad det lar seg gjøre forsøkt å være observante og sensible i forhold til at alle skal føle seg ivaretatt og komfortable som aktører i prosjektet vårt. *Makt besittes ikke bare av forskeren, men forvaltes og av mennesker og miljøer forskeren forholder seg til (Otterstad, 2008:2).* Vi vet at det ligger mye makt i forskerrollen, og vi prøver å være oss denne makten bevisst. For slik vi ser det er makten ujevnt fordelt mellom oss som forskere og aktørene, og slik kan vi lett utsette aktørene for

marginalisering. I et forsøk på å redusere denne marginaliseringen har vi invitert til en gjensidighet i det å produsere tekster, og flere av gruppeaktørene har sagt at de gjerne leser gjennom og gir innspill på det vi har valgt ut fra aktørenes materiale i vår undersøkelse. Vi ønsker også at de meningene som beveget seg rundt bordet i scenene våre, er styrende for innholdet i oppgaven vår. I det ligger at vi setter lys på aktørenes historier og de temaene som dialogen samler seg rundt, tar vi videre i de neste scenene. Dette kan oppfattes som en motvekt til positivismen som er kritisert for utvendighetstenkning, som blant annet innebærer skille mellom teori og praksis, hvor teorien har forrang og styrer praksisen.

Hvis man velger et kritisk perspektiv, må man også utvikle en kritisk stemme. På det grunnlaget kan man også foreta kritiske teoretiseringer, med det formål å endre maktrelasjonene (Rhedding Jones 2007:103).

Vi ønsker at ”stemmene” våre skal være kritiske slik at vi bidrar til en dreining. Vi håper å bidra til og utvide noen omsorgsdiskurser, og være med på å løfte frem flere og andre meningsuttrykk om omsorg enn våre egne. Vi har også et ønske om å sette lys på diskurser som ikke tradisjonelt har hatt stor plass i konstruksjon av vitenskap og kunnskap. Kanskje kan dette igjen være med på å endre noe av den maktbalansen vi opplever å møte, og med dette kunne endre status til empiri, syn på emosjoner og ideer som lever der hvor vi alle lever livene våre.

Den skandinaviske forskningen innen omsorg har i 1990-årene hovedsakelig vært preget av to parallelle diskurser. Den ene diskursen har hatt et samfunnsøkonomisk fokus hvor rasjonalitet og effektivitet har vært stikkord (Wærnes, 2004). Eksempler her kan være innen eldreomsorg, psykiatri og barnehageutbygging. Den andre diskursen har hatt et mer feministisk inspirert utgangspunkt, opptatt av omsorgens hverdag. Wærnes (2004) påpeker at noen av utfordringene knyttet til omsorgsforskning er at forskningen som preges av et rasjonalitetsfokus danner utgangspunkt for planlegging og kvalitetssikring, mens den feministiske relasjonelle forskningen brukes i utdanningsinstitusjonen. Den offentlige debatten tar ofte utgangspunkt i økonomisk, teknisk og legal rasjonalitet (Wærnes, 2004).

Det bør også bli et ansvar for teoretikere så vel som empiriske forskere på dette området å forsøke å bryte den økonomiske diskursens dominans i planlegging og organisering av offentlig omsorg (Wærnes, 2004:278).

Vi synes Wærnes (2004) i dette sitatet berører noe vesentlig, og det får oss til å tenke på de mange debattene på tv hvor nettopp de rasjonelle fagmenneskene lett kan framstå som de mest troverdige og dermed debattens vinnere. Vi opplever i vår

hverdag dette gapet mellom økonomene og pedagoger og sykepleiere. Dette kommer til syne gjennom at økonomene på et vis fronter omsorgsdiskursen med en teknisk rasjonalitet og hvor pedagoger og sykepleiere ofte framstår som emosjonelle og på den måten blir møtt med lite troverdighet. I et forsøk på å plassere oss i forskningsfeltet, kan vi si at vår oppgave beveger seg innenfor denne mer feministiske diskursen. Vi er mer nysgjerrig på hva omsorg kan være, dens ulike uttrykk, og hva som skjer i møtene mellom menneskene i omsorgen.

2.4 Omsorg og noen historiske perspektiver

Omsorg har historisk flere utviklingslinjer. I middelalderen oppsto i den kristne religionen formelt organisert omsorg som en sentral verdi. Menneskeverd hadde frem til nå vært forbeholdt de friske og arbeidsføre. *...det å vise praktisk medkjensle med fattige, enkjer, forelderlause og sjuke var i et kategorisk imperativ* (Angell, 2004:135). Kristendommen førte med seg et nytt syn på syke mennesker, og egne hospital knyttet til det kristne kjærlighetsbegrepet, ble etablert (Angell, 2004). En annen utviklingslinje finner vi i europeiske land rundt oppmerksomhet og håndtering av de ”moralsk åndssvake”. Viktige elementer her var forebygging og beskyttelse av samfunnet (Kirkebæk, 2004). Omsorg for ”mindreverdige og uverdige” oppsto i diakonien i Tyskland og de nordiske landene. Det oppsto supplerende prosjekter til den samfunnsmessige sosialomsorgen, lukkede anstalter for sinnslidende og mennesker med fysiske skavanker vokste frem. Historisk sett kan en kanskje si at omsorgsdiskursene og omsorgspraksisene har tatt utgangspunkt i omsorg som samfunnstjenlig og ikke individets behov. Evnen til å yte for samfunnet har vært utslagsgivende for hva slags omsorg en er blitt gitt (Kirkebæk, 2004).

Omsorg for barn har gjennom tidene vært et familieanliggende, hvor voksne har vært hovedomsorgsgivere. Industrialismens behov for arbeidskraft førte til at barn fikk omsorgsansvaret for mindre søsken i fravær av voksne (Cockburn, 2005). Dette førte til et behov for omsorg for barn utover familien, og i vår vestlige verden ses Frøbel som sentral i tanker og ideer om omsorg og læring for barn. Det har vært en tradisjon for å fokusere på moderligheten, og omsorgen skulle være moderlig i sin utøvelse. Frøbel mente at det gav best resultater om en trente jenter i alderen 17-20 år i det å være moderlig (Ailwood, 2008). Moderligheten har vært sentral i barns omsorgshistorie. Det har medført at egenskaper som historisk tillegges mødre har blitt førende i hvordan omsorgsyrker knyttet til barn skal utøves. For kvinner som ikke giftet seg ble arbeid med barn en legitim levemåte. Det at arbeidet med barn ble sett på som naturlig og moderlig, nært knyttet til det som foregikk i hjemmene, bidro til lav lønn for arbeidet (Ailwood 2008). Vi undrer på om mer skjulte diskurser enda preges

av disse forestillingene rundt moderlighet, og at uttrykk som ”passe barn” og ”tante”-tiltalen kan ses som eksempler. I dag opplever vi at teori og forskning på omsorg og barns behov, i stor grad er opptatt av hvordan foreldre forholder seg til barna sine, og videre kan det ses som et uttrykk for foreldrefungering. *Gode foreldre planlegger barnas liv, fra babysvømming og tidlig stimulering til idrettsbane og språkkurs* (Frønes, 2006:70). Frønes beskriver det tjuende århundres barn som synlige barn, de er i sentrum av familien og foreldre bruker mye tid og penger ”til beste ” for sine barn. Det er mye kunnskap tilgjengelig om barn, oppvekst og barns behov som hjelper foreldre, men dette kan i sin tur også skape en forventning om det å gjøre det rette som foreldre for sine barn (Frønes, 2006). I dette landskapet utfordres barnehagene i sitt arbeid med omsorg og læring for barn, i samarbeid med foreldre og hvor barn er ”beings and becomings”. Med dette mener vi at barn ikke kun er uferdige mennesker som på et vis skal vokse seg ferdige, men at vi alle, uavhengig av alder, er og samtidig på veg til å bli.

2.4.1 Omsorg og kjønnspektiver

Det har vært spennende å lese Thuen (2008) sine tekster knyttet til idéen om den hjemmeværende husmor som et familiepolitisk ideal til fremme av kjernefamilien. Han beskriver kjernefamilien som den minste cellen i samfunnskollektivet, og arbeidsfordelingen mellom kjønnene, var legitimert ut i fra det. *Nøkkelen til den rette omsorg og oppdragelse lå i den gode mor* (Thuen, 2008:163). Vi opplever det som nyttig å se dreiningen fra Viktoriatiden i England på midten av 1800- tallet hvor.

... det gode og riktige liv for kvinnen lå i fullbyrdelsen av morsrollen. I glede over den gaven hun hadde fått i og med barnets fødsel, skulle hun - den skjønneste moder- vie sitt liv fullt og helt til barnet. Det var i første rekke kvinnens rolle og ikke barnets behov, dronning Victoria var opptatt av (Thuen 2008:163).

Velger vi å forflytte oss 100 år fram i tid, er det ifølge Thuen (2008) fortsatt et fokus på idealet om den hjemmeværende mor, men nå er det viktig at hun er hjemme for barnas skyld. I 1948 var FN opptatt av å kartlegge forholdene for hjemløse barn som vokste opp på institusjon, og Verdens helseorganisasjon tilbød seg å gjennomføre en studie av institusjonsbarnas oppvekst. De gav legen og psykoanalytiker John Bowlby (1907-1990) oppdraget. I 1951 forelå rapporten hans hvor han konkluderte med at skadene ved å vokse opp på institusjon skyldtes ”maternal deprivation”, et begrep han skapte, og som ifølge Thuen (2008) kan oversettes direkte til ”manglende morsomsorg”. Undersøkelsen og videre WHO – konklusjoner var entydige og beskriver at bruk av daginstitusjoner vil resultere i varig skade for den kommende

generasjons mentale helse (Thuen 2008:164). Disse tankene har i stor grad vært førende og er, slik vi ser det, til å kjenne igjen i dagens omsorgsdiskurser.

Vi opplever bevegelser mot et ideal som etter 70-tallets opprør og fokus på frigjøring og likestilling, går mot en tradisjonell og i større grad kjønnsstereotyp omsorg igjen. På nytt fremheves den hjemmeværende kvinnen som den som evner å prioritere barnas behov foran egne karriereønsker. Vi opplever å møte det tjuende århundres hjemmeværende mor i magasiner og debatter, og hun blogger om sine gjøremål. På bloggene finner vi bilder av mors hjemmelagde knekkebrød, stearinlys og en avslappet mor med nyvasket hår og hvit, ledig skjorte. Bloggen fremhever barnas mulighet til å ha en tilgjengelig forelder. Denne moren har høy utdanning og skal tilbake i arbeidslivet. Det er også knyttet status til det å ha økonomisk frihet slik at familien kan ”velge det beste for barna”. Vi ser mannens omsorgsrolle som en del av dette bildet, men mer i bakgrunnen. Noen ganger kjenner vi at vi kan undre oss over om det er Viktoriatidens tanker om ”fullbyrdelsen av morsrollen” som får størst plass her, eller om det er barnets behov som står i sentrum? Stefansen og Farstad (2009) har i sin artikkel berørt hvordan foreldrenes omsorgsorganisering kan knyttes opp mot andre fokus enn kjønn. De har vært opptatt av en ”klassemessig reproduksjon” og sett på hvordan foreldre velger ulike omsorgsstrategier ut i fra en klassemessig tilhørighet. Som vi tidligere har berørt, undrer vi oss over hva det er som gjør at omsorgsuttrykk blir så ulike, når vi samtidig definerer det som ”det beste for barnet”. Hvorfor kan det se så ulikt ut når vi tenker at det er barnet som står i sentrum for det som defineres som god omsorg.

... hvordan foreldre anvender velferdsstatens ulike omsorgstiltak for å sette sammen en ”pakke” som de mener er det beste for sitt barn fra fødselen av og til det fyller tre, er hvordan de gjennom slike manøvreringer posisjonerer seg i forhold til de ulike kulturelle forståelser av omsorg (Stefansen og Farstad 2009:344).

Slik vi leser Stefansen og Farstad handler det om at vi innehar ulike kulturelle forståelser av omsorg, og at det er noe av årsaken til at vi velger ulike omsorgskarrierer for barna våre. Vi beveger oss ikke dypere inn i Stefansen og Farstads arbeid, men tenker at deres arbeid representerer et viktig fokus når vi er opptatt av ulike forstillinger om omsorg. Litt tilfeldig i arbeidet vårt leste vi noen av Catharine Macaulays tanker Wiestad (2004). For oss var denne engelske pedagogen, historikeren og filosofen som levde fra 1731-1791, og som ble et kjent navn i samtiden, et nytt bekjentskap. I sin tid var hun et modig innslag i de diskursene som

rådet på mange sentrale områder, og som Wiestad (2004) beskriver henne gikk hun imot mange av de rådende diskursene.

Mennesket utgjør i følge Macualay en enhet av kropp og sjel. Ånd og materie kan snarere forstås som ulike manifestasjoner av en og samme underliggende substans. Og siden det er fra sanseerfaringene vi får kunnskap, bør vi ikke motarbeide, men samarbeide med kroppen og dens sansevner for å oppnå viten (Wiestad 2004:143).

En slik diskurs som setter verdien av tanken og det kognitive foran emosjoner, ser vi også i stor grad som rådende i dag. Emosjoner defineres ofte som noe uforutsigbart og videre som noe som kan forstyrre fornuften og intellektet vårt. Utsagn som ”det er bare psykisk” kan illustrere dette. Det lever også, slik vi ser det, en ide om at det er et skille mellom det kognitive og det emosjonelle, og de opptrer som selvstendige faktorer i oss. Vi opplever å møte disse idéene både i litteratur og i møte med fagfeltet, og kanskje også til en viss grad hos aktørene i vårt prosjekt. Dette skillet er, slik vi ser det, ikke noe som nødvendigvis er aktivt og bevisst, men mer som en usynlig dimensjon som ligger skjult i oss. Fortsetter vi å forfølge tanker og holdninger knyttet til emosjoner og dveler ved det, kommer vi ikke unna de tradisjonelle, rådende idéene opp gjennom historien, hvor mannen er den tenkende, mens kvinnen er den som føler.

Enten så tenker man eller så føler man - akkurat som alle følelser er kjemisk blottet for tenkning eller at alle tanker er følelsesnøytrale (Johannesen og Sandvik, 2008: 19).

Denne forestillingen om skille mellom kjønnene er vel heller ikke noe vi i særlig grad vil vedkjenne oss i dag, og det er kanskje i overkant forenkling å snakke om en slik dikotomi mellom kjønnene. Men vi mener at denne forenklingen eksisterer i en del sammenhenger, og den er derfor viktig å ha med seg som et bakteppe. Tar vi med oss denne idéen om at følelser, i alle fall tradisjonelt, knyttes til kvinner, er det kort vei til å definere kvinner som uforutsigbare. Selv om et slikt kvinnesyn i dag ikke er politisk korrekt, opplever vi at det likevel lever og er underliggende i mange sammenhenger. Ofte kan det være kamuflert som humor eller ironi, men når man snur seg og ser rundt og forsøker å plukke fra hverandre, er det ikke så vanskelig å avdekke holdninger og det vi tenker er menneskesyn. Relatert til dette undrer vi oss over den kvinnelige dominansen i vår dialoggruppe. Hvorfor har ikke mennene som ble invitert takket ja til å delta? Er dette et uttrykk for at den tradisjonelle idéen om omsorg fortsatt lever sterkt eller handler det om helt andre ting? Det er ikke slik at vi ønsker å spekulere videre om dette, men det er viktig at spørsmålet blir stilt. Eller kan en tenke slik at det ikke er

så viktig? Er det slik at det skillet vi nå er opptatt av å skissere, ikke er så levende aktuelt lenger?

Mennesket er hele tiden i verden både som kropp og subjekt, som ytre og indre, som psykisk og fysisk, og kjenner seg selv kun som i kombinasjon av disse (Bengtson og Løkken, 2004:565).

Om vi er den vi er, gjennom det som er hele oss, er kanskje den delen som defineres som kjønn ikke så sentralt. Vi kjenner oss igjen i det som Bengtson og Løkken sier, vi kan bare være en kombinasjon av helheten.

2.5 Omsorgens plass, hvem og hva plasserer?

Omsorgsdiskursene påvirkes og defineres av oss alle, men hvem dominerer oppfatninger og meninger om omsorg, og hvem tar synlig og usynlig plass i dette? Vi undrer oss også over i hvor stor grad majoritetens tanker om hva som ”er det beste for den/de andre” virker inn i disse diskursene. (Ulla, 2008) I boken *Fra kvalitet til meningsskaping – morgendagens barnehage* skriver Dahlberg, Moss og Pence (2002) om meningsskaping. De setter fokus på barnehagen som en institusjon som bidrar til å utvikle mennesker med demokratiske retter og plikter. Omsorg er ikke tema i denne boka, og vi undrer oss over nettopp dette. Er dette et uttrykk for omsorgens status i vår postmoderne tid? Er omsorgsbegrepet blitt problematisk for oss i barnehagen, eller er det i de teoretiske diskursene omsorg har lav status? Har omsorgen tapt terreng i det fokuset på læring som barnehagefeltet nå opplever i kjølvannet av å bli lagt under Kunnskapsdepartementet? Det at vi som tidligere nevnt opplever at begrepet omsorg ikke har stor plass i praksisene våre, ble på nytt synlig for oss når vi begynte å søke aktivt etter ordet omsorg – care – i innholdsfortegnelsene i faglitteratur på barnehagefeltet.

For å kunne forstå en tekst er det derfor sentralt å kunne leke seg frem og tilbake i tid: mellom nærvær og fravær, mellom det som er skrevet og det som ikke finnes der (Steinsholt, 1997:120).

Vi sier ikke at det ikke skrives om omsorg, men at det ikke problematiseres. Årsaken til at vi velger å trekke frem boken til Dahlberg, Moss og Pence som et eksempel (2002), er at denne løftes frem som sentral i fagmiljøet på Master i barnehagepedagogikk ved Høgskolen i Oslo. Under arbeidet med vår oppgave har Stortingsmelding nr. 41, Kvalitet i barnehagen, blitt publisert, og omsorg har der et eget avsnitt i kapittel 9. Slik starter avsnittet;

Rammeplanen fastslår at barn har rett til omsorg og skal møtes med omsorg. Omsorg er en forutsetning for sunn utvikling, og er nær knyttet til oppdragelse, helse, trygghet og læring (KD, St. melding 2009, 41:62).

Kvalitetsmeldingen vektlegger og linker omsorg til Rammeplanen, og det skrives videre i avsnittet;

I barnehagen handler omsorg både om relasjoner mellom barn og personale og om barnas omsorg for hverandre. Personalet skal se det unike i hvert barn og samtidig legge merke til det særegne ved gruppen. De skal legge til rette for et miljø preget av glede, humor, kreativitet og omtanke for fellesskapet. Omsorg i barnehagen skal prege alle hverdagssituasjoner og komme til uttrykk når barn leker og lærer, i stell, måltider og påkledning (KD, St. melding 2009, 41:62).

Slik vi leser kvalitetsmeldingen, gir den overordnende føringer for omsorg. Den definerer til en viss grad omsorg ved å si noe om i hvilke situasjoner en tenker at omsorg kommer uttrykk i barnehagen, men vi opplever ikke at den problematiserer begrepet. Det ligger implisitt i begge de overnevnte sitatene at vi vet hva omsorg er, og denne gitte forståelsen av omsorg er faglig sett konservativ slik vi ser det. Med det mener vi at den knyttes opp til fysisk omsorg og tilrettelegging. Vi kjenner til at det blant annet ved Nova og Høgskolen i Oslo er et forskningsprosjekt som heter *Små barns omsorgskarrierer*⁵. I prosjektet er man opptatt av omsorg og hva som styrer valgene vi gjør som foreldre, for å gi barn god omsorg. På tross av at det eksisterer prosjekter som dette, opplever vi likevel at fokuset på omsorg i barnehagefeltet får liten plass. Slik vi ser det, står det i kontrast til det som for eksempel skjer i fagfeltet ledelse og organisasjonsutvikling, hvor omsorg fokuseres sterkere for å få til økt læring og økt utvikling (Von Krogh, Ichijo and Nonaka, 2000). Det at vi benytter feltet ledelse og organisasjonsutvikling som en form for speil, er fordi dette er et felt vi som fagledere forholder oss til i vår yrkesutøvelse. Omsorg kan også ses som en levende diskurs i kulørte magasiner og dagspresse, viktigheten av å ha omsorg for seg selv. ”Fordi jeg fortjener det!” sier reklamen. Vi under oss litt over at omsorg betones så ulikt i de ulike diskursene.

2.5.1 Omsorg og språkets påvirkning

Nå skal vi se på språkets betydning i omsorgsdiskursene, og hvordan språk kan innvirke på de ulike omsorgsdiskursers status. Språket kan ses som et verktøy vi

⁵ Vi har søkt informasjon om dette prosjektet i forhold til vår oppgave, men ser det ikke naturlig å linke oss til. Grunnen er at dette prosjektet fokuserer på aldersgruppen 0-3 år, og at prosjektet startet opp samtidig som vi begynte arbeidet med vår oppgave.

benytter oss av for å formidle og kommunisere kunnskap, meninger og forståelse, men erfaringene vi har med oss farger språket. Dette utfordrer bevisstheten vår om hva som kommuniseres – vi må alltid ha med oss idéen om at vi legger ulikt innhold og forståelse i det som kommuniseres, selv når vi tror at vi snakker om det samme. Mac Naughton (2005) er opptatt av og skriver om begrepet ”taken for granted”. Kan språket beskrive en virkelighet? Poststrukturelle teorier utfordrer idéen om språkets evne og mulighet til å formidle en ”virkelighet”.

Språket er noe langt mer enn en måte å representere eller kopiere virkeligheten på. Språket vi bruker, former og leder vår måte å se og forstå verden på, og måten vi navngir ulike fenomener og objekter på, blir en form for konvensjon (Dahlberg, Moss & Pence, 2002:55).

Dersom vi følger dette sitatet, vil det da være umulig å si noe med språket uten at vi samtidig kommuniserer våre egne erfaringer og en fastholdelse av vår måte å se, både det vi snakker om, det som forblir usagt? *Orden behövs, men vi behöver att de kan ha en mängd olika innebörder* (Lenz Taguchi, 2004:199). Noen ord og koblinger oppleves kanskje som om de har sterkere innhold. De fremstår uten så mange andre forståelsesmuligheter, og en kan si de blir stående i en kontrast til hverandre. Vi kaller de dikotomier. Med dikotomi menes to begreper som gjensidig utelater hverandre, hvor det første ordet er å foretrekke. Slik sier Lenz Taguchi (2004) det: *”Tudelningarna – dikotomiarna – fungerar ömsesidigt uteslutande”* (Lenz Taguchi, 2004:13). Eksempler kan være: mann/kvinne, voksen/barn, hvit/farget hvor første del foretrekkes, og hvor begrepene står i ett maktforhold til hverandre. En tanke her er at begrepenes plassering i forhold til hverandre uttrykker et maktforhold utover den kanskje opprinnelige betydningen av begrepet. I forhold til omsorg finnes mange dikotomier. Vi kan se på omsorgsgiver/omsorgsmottaker, voksen/barn, pleier/pleietrengende. I mange omsorgsinstitusjoner ligger denne dikotomien synlig og usynlig i det fysiske miljøet, i rutine og i organisasjonskartet. I vår oppgave vil søken etter dikotomier være med i etterarbeidet med de ulike scenene. I dette arbeidet ser vi dialogen som språklig ytring, og de tekstene som aktørene skriver til oss, kan slik vi ser det ses som en videreføring av den dialogen som levde under den første scenen. Om vi ser det slik, kan vi i denne oppgaven utvide dialogen til også å omfatte disse tekstene.

Vi opplever derfor at dialogbegrepet blir et sentralt begrep i vår oppgave. Når vi søker definisjoner av ordet, finner vi at det kan bety: 1) en samtale mellom to eller flere, 2) en samtale mellom karakterer i en novelle, et drama etc., 3) en utveksling av idéer og meninger, knyttet opp til politiske eller religiøse tema hvor hensikten er å komme til

en form for enighet, og sist 4) et litterært arbeid i form av en samtale; en ”dialog av Platon” (Dictionary.com 2009, lest 04.10.09, egen oversettelse). Umiddelbart opplever vi ikke at noen av disse definisjonene kan stå alene som dekkende i forhold til vår oppgave. En annen og kanskje mer nærliggende forståelse får vi når vi leser Inge Eidsvåg.

Dialog er en samtale mellom mennesker som har forskjellig syn og der hensikten er å lære av hverandre. Lytte - lære - forandres, det er dialogens kjennetegn (<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1252532.ece> Inge Eidsvåg, lest 23.11.09).

Denne måten å se dialog på favner vår forståelse i forhold til denne oppgaven, og vi opplever at den står godt til aksjonsforskning og arbeidet vi gjør sammen med aktørene. At Eidsvåg (2006) benytter ordet **forandres** i sitt sitat, liker vi godt. Det synliggjør vår forståelse av at vi forandres, både i og av dialogen. Sokrates løftes ofte frem som sentral når dialog er tema og flere av hans ideer om god dialog illustreres i sitatet under.

... samtaler som generer kunnskap, forutsetter mange sokratiske ingredienser – åpenhet, mot, tålmodighet, evne til å lytte, eksperimentere med nye ord og begreper, høflighet, formulering av overbevisende argumenter.. (Von Krogh, Ichijo og Nonaka, 2000:151).

Von Krogh, Ichijo og Nonaka (2005) er opptatt av samtaleens hensikt. De er opptatt av å få samtale fra det å handle om en bekreftelse av kunnskap, til å få til samtaler som utvikler kunnskap. For å få dette til, peker de på fire ledende prinsipper: oppmuntre aktivt til at alle deltar, utvikle en etikette for samtale, redigere samtale på en passende måte og oppmuntre til nyskapende språk. I vårt arbeid med oppgaven har det å benytte teaterets terminologi føltes åpnende og nyskapende i våre samtaler knyttet til oppgavens tema og tekst.

Samtaleledere er per definisjon omsorgseksperter, fordi omsorgsfulle relasjoner har stor betydning når det handler om å snakke fritt, akseptere og finne seg i konstruktiv kritikk og å dele sine personlige oppfatninger med andre (Von Krogh, Ichijo og Nonaka, 2000:169).

Sitatet berører noe vi selv har erfaring med, i arbeidet med å lede eller delta i grupper. I grupper hvor omsorgsdimensjonen er fraværende opplever vi at det kan bli mye stillhet, lite deling av egne erfaringer og personlige oppfatninger. Vi har derfor i arbeidet med dialoggruppen forsøkt å vektlegge omsorgsdimensjonen og en

inviterende atmosfære. Eidsvåg gir i sitatet under innspill til hvordan få til en utviklende dialog, som slik vi ser det ligger nært opp til vårt arbeid i denne oppgaven. Vi er opptatt av betraktningene om omsorg, og utgangspunktet er aktørenes egne fortellinger og opplevelser i en cafèlignende atmosfære.

Begynn ikke dialogen med synspunktene og argumentene. Begynn med ansiktene, måltidsfellesskapet, livshistoriene. De små fortellingene. For vi er noe mer enn våre synspunkter og argumenter. Vi har også noen felles erfaringer om hva det vil si å være menneske.

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1252532.ece>

Eidsvåg, lest 23.11.09).

Vi tenker videre at det å starte dialogen slik Eidsvåg foreslår, å ta utgangspunkt i de felles erfaringer som vi har som mennesker, også gjør det enklere å delta med det en selv har. Kan hende gir det muligheter til å få til en dialog hvor alle bidrar og bygger på og utvider temaene som beveges i dialogen.

Hver deltaker kan utforske nye idéer og reflektere over andres meninger. Denne gjensidige utvekslingen av ideer, betraktninger, og oppfatninger som et rom for samtale, representerer det første og viktigste steget i en prosess for kunnskapsutvikling (Von Krogh, Ichijo og Nonaka 2000:149).

I dette sitatet er kunnskapsutvikling tema, men vi velger å tenke at sitatet like gjerne kan beskrive det som kan skje når en undersøker et begrep eller en tekst. I vårt arbeid skriver aktørene tekster til oss. Det å la en scene bli aktørenes tekst, gir slik vi ser det andre rom for utvidelse. Vi opplever at Steinsholt, som påvirkes av Gadamer og hans begrep om horisontsammensmelting, gir oss tanker om det å la aktørene skrive tekster om omsorg. Steinsholt skriver om to horisonter, tekstens og leserens. *Leseren blir påvirket ved at hun føler trykket fra tekstens horisont presse mot sine egne fordommer og forforståelse* (Steinsholt, 1997:216). Videre skriver hun: *Horisonter endrer seg for en person som utvikler seg* (Steinholt, 1997:216). Ja, tenker vi, men endrer de seg ikke umerkelig i vårt samspill med andre, i det vi leser – er ikke utvikling uunngåelig? Steinsholt skriver videre at bevegelsen mellom horisontene er seg bevegelsen bevisst, begge påvirkes, og i samspillet er begge horisontene flyktige og fleksible.

2.5.2 Omsorg – verdighet – tvetydighet

Verdighet er et begrep som ikke har vært så mye brukt i den nyere tids offentlige ”debatt”, men som vi opplever at på ny har blitt aktualisert. Kronprins Haakon Magnus løfter frem begrepet som viktig for han og hans arbeid, og vi har fått en global

verdighetsdag, 20. oktober. Kronprinsen har bidratt til et verdensomspennende arbeid i forhold til verdighet, og denne nettsiden gir informasjon om dette arbeidet: <http://www.globaldignity.org/view/WHYDIGNITY> (lest 23.04.10). Verdighet er slik vi ser det et spennende og utfordrende begrep knyttet opp mot omsorg. Finnes det en kollektiv oppfatning som ligger skjult i oss om hvem som er verdig vår omsorg (Foucault, 1999)? Om det er slik, kan da denne oppfatningen bidra til at utfordrende barn i barnehagen kan få et motsvar fra personalet i handlinger og/eller ord som kan krenke barnet? Og bidrar denne skjulte oppfatningen i oss om hvem som er verdige til omsorg til at vi går rett forbi rusmisbrukere som vi ser at trenger hjelp. For når vi dveler litt ved ordet misbruker, assosierer vi kan hende manglende viljestyrke, uvitenhet, dumskap, kriminell, samfunnssnylter. Er disse negativt ladede ordene en del av den skjulte makten i diskursen? Om rusmisbruk ble ansett som sykdom i vårt samfunn, ville det kanskje vært ansett som umoralsk å opptre slik vi gjør. Foucault: *omsorg er ikke normativt nøytralt* (Ruyter og Vetlesen, 2004:17). Bør vi gjøre oss fortjent til omsorg? Vi lurer på om omsorg for samfunnsborgeren kan ha forrang for den omsorgen individet trenger, og om dette synet kan stille utagerende barn, rusmisbrukere og ”vanskelige” eldre som uverdige. Vi undrer oss også på om vår opplevelse av utilstrekkelighet bidrar til en stilltiende aksept til diskursen, eller om vi benytter diskursens aksept til å la være å ta tak i den utilstrekkeligheten vi kan oppleve i møte med et utagerende barn i barnehagen. Verdighet ligger også nært opp til det å gi og motta omsorg, og hvordan vi gjensidig kan påvirke hverandre (Foss, 2004). Vi har innledningsvis skrevet noe om at den som gir omsorg også kan oppleve å være en som får. Vi undrer oss over om oppfattelse av verdighet som giver og mottaker virke inn på denne opplevelsedimensjonen? Det tvetydige i omsorg kan slik vi ser det komme til syne på flere vis. Det kan være ulike omsorgsdiskurser som støter mot hverandre, eller mer skjulte diskurser som en kan ane at ligger der, men som ikke settes ord på (Foucault, 1999). Et eksempel på de mer skjulte diskursene kan være politiske debatter hvor alle er opptatt av å bedre omsorgskvaliteten i barnehagene, men tydelige føringer eller bevilgninger som bidrar i praksis uteblir. Tvetydighet finnes også som en utydelighet mellom giver og mottaker.

Omsorgens tvetydighet består i at det beste kan bli det godes fiende, at noen ofres for andres skyld, at å hjelpe er å utøve og dermed potensielt misbruke makt, at det moralske (eventuelt det umoralske) ved det som gjøres, er så avhengig av ståsted, av øyne som ser (Ruyter og Vetlesen, 2004:18).

Dette sitatet kan også synliggjøre omsorg for individet kontra samfunnet (Foss, 2004). I det legger vi at omsorg kan fremstå som tvetydig når en for eksempel velger å ta utagerende barn ut av en gruppe. Vi undrer oss over om det er gruppen eller

enkeltbarnet som her opplever omsorg, eller kan begge parter oppleve å få omsorg i en slik sammenheng? Til sist ønsker vi å sette lys på makten i denne tvetydigheten (Foucault, 1999), som slik vi ser det både bevisst og ubevisst kan ligge i diskursene som styrer våre valg.

2.5.3 Omsorgens egenverdi.

I begynnelsen er omsorgen, skriver Vetlesen (Vetlesen, 2004:27). Presist uttrykt tenker vi, for når vi fødes er omsorgen nødvendighet. Omsorgen følger oss gjennom livet, den er livsunderstøttende, skriver Vetlesen (2004) videre, vi kan ikke gjøre oss uavhengige av den. Vi undrer på om omsorg kan stå alene, og kan vi si at omsorgen har en egenverdi. Kan noen ganger omsorg bare være omsorg, ikke knyttet til en omsorgshandling, men omsorg som noe man er i? Den metaforen Vetlesen her bruker gir oss assosiasjoner til Første Mosebok og skapelsesberetningen i Bibelen: *I begynnelsen var ordet*. Ifølge Bibelen skapte Gud ordet som det aller første, og det gir det en avgjørende og bærende posisjon videre. Slik tenker vi også om omsorgen. Selv om vi tenker at omsorgen har en slik posisjon, lurer vi likevel på om omsorg kan stå alene, og har omsorg en egen verdi? Kan vi få øye på omsorgen som noe selvstendig, eller er det slik at den til enhver tid er en del av en sammenheng? Vi undrer oss over om det kan være slik at vi ikke vet hva vi skal se etter, og derfor er omsorgen, som seg selv, vanskelig å få øye på. Løvlie (1999) beskriver i sitatet under at opplevelse av omsorg ikke nødvendigvis finner sted selv om det som gjøres er en omsorgshandling. Han knytter opplevelsen til stemning.

Når moren steller barnet, forestiller det ikke omsorg, det er omsorgen. Hensikt og handling danner en umiddelbar helhet. Når stemningen er der, er det omsorg; idet stemningen blir likegyldig, mister omsorgshandlingen sin kvalitet som følt omsorg (Løvlie, 1999:49).

Idet stemningen blir likegyldig, fortsetter den pågående omsorgshandlingen uten at det blir noen synlige endringer for de som står utenfor. Men for den som mottar omsorgen, oppleves det ikke lenger som omsorg slik vi leser Løvlie. Kan omsorgens egenverdi berøres av stemningen mens en **gjør** omsorg? Er det når stemningen er ”der” at en kan oppleve det å være i omsorgen? I undersøkelsen av omsorgens egenverdi ble Rockel (2009) en kilde til refleksjon for oss. Hun løfter i sin artikkel frem at omsorg ikke bare bør ses som noe vanlig, men som ekstraordinære øyeblikk i ens liv. Vi opplever dette som utfordrende, og at det står i kontrast til Vetlesen (2004) som skriver at omsorgen er livsunderstøttende. Hva betyr ekstraordinære øyeblikk av omsorg? Kan en gjensidighet i samhandlingen mellom de som deler omsorgshandlingen influere? Med det lurer vi på om det ekstraordinære kan oppstå når det asymmetriske i

omsorgsforholdet opphører. Vi undrer på om dette kan være berøringspunkt for omsorgens egenverdi, om vi i disse stundene lar omsorg være omsorg alene. Rockel (2009) skriver om at omsorg ofte knyttes til oppgaver, det å **gjøre**. Hun ønsker å fremme tanken om et omsorgsnærvær til forskjell fra et bestående handlingsfokus. Slik vi leser henne, mener hun at handlingen kan stenge for det å se det enkelte menneske, og det som det forsøker å formidle.

2.6 Avslutning av del 2

I denne delen av oppgaven har vi valgt å ha blikket på ulike sider ved innhold og status knyttet opp mot omsorgsbegrepet. Vi har berørt omsorg og forskning og vært opptatt av hvordan erkjennelse og kunnskap kan etableres i oss? Vi har vært opptatt av omsorgens kontekstualisering, språk og makt. Som en del av dette har blant annet dialogbegrepet blitt tydelig for oss. Vi har også berørt omsorg i relasjon til kjønn og verdighet. Omsorgsbegrepet er stort og omfattende, og vi har vært nødt til å gjøre valg og berøre det som vi opplever som sentrale områder i vår undersøkelse. Vi har bevisst valgt å ikke gå dypt inn i omsorgsteori, men ha fokuset vårt i større grad på iscenesettelsene og det metodologiske. Store deler av arbeidet med undersøkelsen har vært styrt av aktørenes tanker og innspill, og slik vi ser det, ligger en slik arbeidsmåte tett opp til aksjonsforskning som beskrives i del tre. Slik at når vi senere i oppgaven skriver om og rundt noen av temaene fra teoridelen, springer det ut fra det aktørene har vært opptatt av i de ulike scenene, og som vi forstørker.

3 METODOLOGI

3.1 Innledning

Vi har valgt å fokusere på bricolage som metodologi for å samle inn ulike data i vår undersøkelse. Vi benytter bricolage som en tilnærming, og cafédialoger danner scener hvor tekster skapes. Disse tekstene er vår empiri og blir viktige brikker å lese som en del av bricolagen på. Disse lesningene innbefatter i tillegg dikt og bilder. For å ytterligere illustrere tanken om likeverdigheten av tekster, forskertilnæringer og språk har vi videre valgt å benytte oss av begreper fra teaterverden. Ved å bruke begreper som teatersport, iscenesettelser, regi og aktører har vi kjent på frihet, lekenhet og en større grad av åpenhet i arbeidet med betraktninger om omsorg. Dette har vært med på å åpne opp for oss. Slik vi tenker bricolage, handler det nettopp om å finne de ulike bitene som kan hjelpe til å bygge så åpent og vidt som mulig. Derfor er det sentralt, slik vi ser det, at vi leter så bredt vi kan blant alle brikkene og ikke lar oss snevre inn i forskertilnæringer og arbeidsformer som lukker mer enn de åpner. *Vi låser inn oss i rutor vi inte vågar gå ut ifrån* (Karpe Diem; Abdelmaguid og Patel, 2010). Karpe Diem ordsetter her hvor utfordrende det kan være å se de mulighetene til å bevege seg utenfor og på tvers av disse ”rutene”, og vi undrer om det er enkelt å gå ”tilbake til ruten” du var i, eller inn i en ny, om du går ut av ”ruten din”.

I denne oppgaven gjør vi et forsøk på å oppheve ”rutene” når vi knytter ulike metodologiske tilnæringer til tema omsorg for at de ulike delene til sammen kan konstruere noe som kan bidra til å problematisere feltet. Når vi leser Moss (2007), opplever vi at han også skriver om det å ”gå ut av rutene”, når han er opptatt av det å møtes på tvers av paradigmene. I denne delen av oppgaven vil vi synliggjøre idéer og teoretikere som har inspirert oss til å undersøke videre.

Det har ikke vært viktig for oss å følge en retning. Vi har vært mer opptatt av å skape refleksjon omkring temaet. For noen som leser oppgaven vil det kanskje være utfordrende at vi bruker teoretiske innganger som kan stå i kontrast eller i motsats til hverandre. Vår målsetning har vært å prøve å åpne opp for ny kunnskap om omsorg. Den franske filosofen Deleuze har vært opptatt av å se det som oppstår i mellomrommene – det uventede, og noe av dette kan kanskje speile våre tanker om det som vi opplever meningsfullt for oss å gjøre i vår oppgave. ... *what is important is to find ways to open up to the unpredictable and the new, to put experimentation before ontology* (her i Dahlberg og Moss 2006:115). Kanskje kan noen som leser vår oppgave oppdage nye tanker slik at de i sin tur kan lage egne prosjekter i egen praksis. *..processes are becomings, and aren't to be judged by some final result but by the way the proceed and their power to continue* (Deleuze 1995:146, her i Dahlberg og Moss

2006:116). Dette at prosesser ikke bør bedømmes ut fra avsluttende konklusjoner, men utfra hvorvidt prosessen fortsetter i en form, er en tiltalende tanke for oss i vårt arbeid. Vi håper at vår oppgave vil kommunisere og treffe leseren slik at tenkning rundt omsorg fortsetter å utvikles videre. I metodologidelen vil vi gi en presentasjon av de arbeidsformer vi har brukt i arbeidet med å undersøke vår forståelse av omsorg. Vi har benyttet flere innganger, plukket inn biter og ”murt” opp kulisser til arbeidet med å se mer av omsorgen slik den fortøner seg i livene våre som profesjonelle yrkesutøvere, og derfor blir det naturlig å starte presentasjonen med bricolage.

3.2 *Bricolage*

Vi har valgt å benytte flere forskertilnæringer i et forsøk på å øke muligheten for å fange flere perspektiver. Med dette som bakteppe, blir bricolage en spennende forskningstilnærming for oss. Det å invitere aktørene til å bidra på ulikt vis i de ulike iscenesettelsene har åpnet mulighetene for at den enkeltes stemme når frem. Det er en utfordring for oss, som i alt forskningsarbeid, å sikre oss at flest ”stemmer” høres og både får og tar plass. Hvordan kan alle delene som vi ser omhandler omsorg bli noe som til sammen konstruerer nye bilder og kunnskapsinnganger. Vi har vært opptatt av alle de ulike delene som til enhver tid er til stede. Dette kan handle om det fysiske rommet, stemningen, klimaet, hva som står på bordet, hvordan invitasjonene har sett ut. Med dette utgangspunktet ble cafédialog en god tilnærming fordi denne arbeidsformen vektlegger disse ulike bitenes betydning på en måte som vi opplever harmonerer med bricolage.

Furthermore, using bricolage to do research require a wide and deep knowledge of multiple theories and methodologies; multiple ways to collect, describe, construct, analyze, and interpret the object of the research study; and finally multiple ways to narrate (tell the story about) the relationships, struggles, conflicts, and complex world of the study that maintains the integrity and the reality of the subject (Berry, 2006:90).

Det at bricolage fordrer en så stor grad av kunnskap og oversikt hos forskeren gjør oss ydmyke. Det å inneha nok kunnskap og oversikt over det teoretiske landskapet fremstår for oss som nesten uoppnåelig, og idéen om at en som forsker kan inneha nok kunnskap er for oss skremmende.

Bricolage works with “bits and pieces” of theoretical methodological and interpretive paradigms. It works with scattered parts, overlaps and conflicts between paradigms.... The researcher practises bricolaging with guidance and

feedback about how and when to use the different aspects of the field when needed (Berry, 2006:102).

For oss fremstår dette både som utfordrende og befriende. Dette gir oss en mulighet til å bevege oss på tvers av paradigmer og diskurser, men det fordrer også en ydmykhet for de ulike retningene som vi tidligere har berørt.

3.3 Etikk

*Jeg ser på deg, slik som en vegvill mann kan stå og se
ei stjerne over et ukjent land hvor stiene er snødd ned (Børli, 1995:148).*

I vår undersøkelse står etikk sentralt på flere nivåer. For det første kan etikk være sterkt forbundet med begrepet omsorg. Videre er etikk svært viktig i alt forskningsarbeid. For oss faller det mest naturlig å ta en poststrukturell posisjonering til etikk da vi forstår at etikk er noe hver og en av oss praktiserer etter beste evne i ulike og unike sammenhenger. *Rather than seeking the truth, these new approaches to ethics foreground wisdom, which involves an active ethical practice to decide what is best in a concrete situation (Dahlberg og Moss, 2005:69).*

En postmoderne posisjonering utfordrer oss i sterkere grad enn et universelt utgangspunkt fordi vi vet at det er sammensatte utfordringer, vi har ikke all informasjon, det vil kunne bli negative konsekvenser for noen når vi velger. Kan etikk ses som menneskets balanse mellom rett og plikt? Om vi knytter det til omsorg, tenker vi det samme da? Balansen mellom å gjøre sin plikt og å hevde sin rett. Det har foregått og foregår fremdeles en dreining fra modernitetens etikk som i stor grad var plassert i forventninger, regler og reguleringer. I oppdragelsen av barn handler det i dag mer om dialog og kompromisser enn om de mange udiskutable regler som dannet utgangspunkt for forrige generasjons oppdragelse (Frønes, 2006). Vi tenker at det kan ses som et uttrykk for en endring i synet på barnet. Det er langt fra "din vilje ligger i min lomme" til "det kompetente" barnet. Den polske teoretikeren Baumann har argumentert for at det universelle er et uttrykk for en mistenksomhet til menneskets hang til spontanitet og impulsivitet (Dahlberg og Moss, 2005). En annen innfallsvinkel til etikk er å se den knyttet til rettigheter (Moss, 2005). Barn har rettigheter nedfelt i lovverk og konvensjoner som i utgangspunktet er tenkt at sikrer dem omsorg. Moss skriver om feministenes forsøk på å dreie fokuset fra rettigheter til omsorgsetikk.

... the feminist ethic of care remains a constructive approach to the children's rights context as it emphasizes responsibilities and relationship, the concrete

context of caring interdependencies, and allows children to be active social players with a voice rather than passive recipients of care and rights (Moss, 2005:71).

Vi ser at Moss sitt *ethics of care* berører noe av det Rockel (2009) skriver om når hun ønsker å bevege seg mot *a pedagogy of care*. Begge argumenterer for å se barnet som aktivt handlende og er kritiske til en universell etikk som sikrer barnet omsorg ved lovverk, retningslinjer og rutiner.

A pedagogy of care involves the notion of an ethic care which takes the image of caring beyond efficient completion of task to the ethical perspectives involved in the larger picture of how a society cares for its youngest children (Rockel, 2009:7).

I postmoderne tid ligger de etiske vurderinger i større grad hos det enkelte menneske. En kan kanskje si at enkeltmennesket er gitt en tillit til selv å vurdere hva som er etisk med utgangspunkt i den konkrete situasjonen en befinner seg i. Dette kan lett bli sett som relativistisk og som en sentrering rundt enkeltmennesket som kan gå på bekostning av et fellesskap. Når en stor grad av vurdering legges til den enkelte, stilles det indirekte forventninger til at hver og en av oss evner å balansere fellesskapsbehov og individbehov.

Moving into postmodernity offers the possibility to re-personalise ethics and assume the responsibility which come from facing and making choices, rather than following universal codes or laws (Dahlberg og Moss, 2005:70).

Vi fant at Kemp (2005) sin bruk av Levinas uttrykker noe av det vi opplever som står sentralt i vår tenkning rundt omsorgsbegrepet.

Den Anden er ikke blot næsten, den nærmeste, men det, som vi må se og behandle som enestående, uerstattelig, uudskifteligt. Det andet menneske, jeg møder, er i følge denne etik altid et "ansigt", dvs. altid en anden end de andre og altid anderledes end alt andet (Kemp, 2005:97).

Begrepet "den Andre" blir slik Kemp (2005) uttrykker det snarere et ikke-begrep. For på et vis kan "den Andre" fremstå som et fellesbegrep på alle de som ikke er meg, men slik vi leser Kemp (2005), er det nettopp å samle alle de andre han vil vekk fra. Det er en bevegelse i "den Andre". Hver gang vi møter "den Andre", møter vi noe nytt som er annerledes enn alt annet.

Relasjonen som etableres til ansiktet er derfor ikke av teoretisk og eller komtemplativ art, men av praktisk art. Et ansikt uttrykker nemlig noe, det er et "sted for tegn" og er samtidig en "fremmed betydningsbærer". I ansiktet er ikke bare en referanse til noe annet enn meg selv i verden, men også et spor av Den andre, et spor som indikereer at Den andre ikke kan gripes og fastholdes i min forståelse, men hele tiden unndrar seg – og nettopp derfor er den andre (Henriksen, 2004:533-34).

Det å ta innover seg den andres ansikt gjør oss etisk ansvarlig og skaper en forpliktelse i oss når vi definerer situasjonen og det som skjer gjennom alle prosessene i undersøkelsen i iscenesettelsene. Vi opplever at Cockburn (2005) også illustrerer denne etiske forpliktelsen i sin artikkel når han er opptatt av muligheten av å snu idéene om barnets rett til omsorg til omsorgsgivers plikt til å yte omsorg for det enkelte barn.

...than rather a focus on children's "right" to their "needs", its perhaps better to focus on parents` or care givers` obligations to care - a useful thought worthy of further attention (Cockburn, 2005:85).

Følger vi sitatet opplever vi at det endrer status og handlingsrom både for omsorgsgiver og mottaker. Når vi blir opptatt av omsorgsgivers **plikt** til å yte omsorg, ser vi at det settes lys på den handlende parten i relasjonen på en annen måte enn hvis man kun skulle være opptatt av at det kun er barnet skal kreve omsorgen som sin rett. Omsorgsgiver bør, slik vi leser det, i vel så stor grad handle aktivt for å gi mottaker det som mottaker har "krav" på. En annen dimensjon vi synes Cockburn (2005) setter lys på ved å snu bildet litt på hodet, er en presisering av at det ofte ikke er gitt hvem som gir og hvem som tar i omsorgsrelasjonen. En side er de etiske forpliktelsene og rettighetene, en annen er hvor går skillet mellom giver og mottaker.

3.4 Aksjonsforskning

Aksjonsforskning er en av de forskertilnærmingene vi har latt oss inspirere av i arbeidet vårt. Slik vi ser det, er flere elementer i denne retningen harmonerende med det fokuset vi ønsker å bruke. Gjennom arbeidet vårt har vi vært opptatt av å forske sammen med aktørene i håp om å kunne endre noen praksiser på sikt. Vi har også ønsket å plukke fra hverandre noen "sannheter" knyttet til omsorg som tradisjonelt kan ha "blitt tatt for gitt" (Noddings, 1984). Gjennom å samarbeide i scenene våre har vi, slik vi ser det, bedrevet både forskning og refleksjon. Fokuset vårt har vært å samle empiri, kunnskap og innspill hentet fra livene der de leves utenfor teori og akademisk

kunnskap. Det hevdes ofte at Kurt Lewin grunnla aksjonsforskningsbegrepet tidlig på 1940- tallet, og helt siden da har forskere vært opptatt av å utvikle hans idéer. Lewin var opprinnelig tysker og gestaltpsykolog med voksende orientering mot sosialpsykologiske problemstillinger. På grunn av sin jødiske bakgrunn emigrerte han til USA tidlig på 1930 – tallet. Der levde han til 1949. Lewin sine grunntanker var idéen om en deltakende og demokratisk tilnærming, med det for øye at man skulle få en større innsikt i det sosiale liv. Han trodde på handling som en tilnærming til å konstruere teorier, samtidig som nye teorier skulle guide til handling (Rennemo, 2006).

Aksjonsforskning, slik vi forstår det, handler om å forske sammen med mennesker, med det for øye at man kan klare å endre praksis på sikt. *Action research is about researching with people to create and study change in and through the research process* (Mac Naughton, 2001:208). Gjennom de prosessene man konstruerer sammen, skapes nye forståelser av kunnskaper som har vært ”tatt for gitt”. I forlengelsen av dette konstrueres igjen kunnskapsforståelser som kan endre ny praksis. Aksjonsforskning har i det vitenskapelige miljøet vært knyttet til en alternativ og systemkritisk virksomhet og utgangspunktet for denne måten å forske på handlet om en bekymring over forskningens manglende relevans for samfunnet. Å kombinere forskning og refleksjon kan være en utfordring i sammenhenger hvor kunnskap utvikles. Dette er fordi det her snakk om er retninger med ulike diskurser og også i stor grad ulik status. Det er denne ulike statusen vi har vært spesielt opptatt av og synes det har vært spennende å sette lys på. For oss har det blitt sentralt å se teori og levde liv som ulike veier å gå for å kunne være med på å konstruere ny kunnskap. Vi opplever likevel at det er utfordrende å komme vekk fra idéen om forskeren som skal stå utenfor for å se på praksisen med sine ben forankret i teorien. Kunnskapen gjennom denne ”utenfra-forskeren” blir en tydelig kontrast til forskeren som ønsker å løfte fram den levde praksisen innenfra feltet. En ting er å være opptatt av empirien. Det er det ikke vanskelig å finne støtte for i de fleste forskermiljøer. Men når det kommer til å bedrive forskning, kan det se ut som at teoretisk forskning krediteres på en annen måte.

I de fleste forskningsinstitusjonene kan det se ut som om forskning med utgangspunkt i teori har en annen og høyere status. Vi tenker at det av og til er helt nødvendig at de ulike retningene er kritiske til hverandre. Men resultatet slik vi kan se det, blir ofte at i stedet for å åpne opp og være med på å belyse kunnskap fra ulike retninger, blir man stående i veien for hverandre slik at man ikke får se det som kan være ”hele bildet”. Det er viktig at forskning har som hensikt å bevege seg utover det å undersøke sin egen praksis og utvikle og forbedre den. Den bør også ha et element av publisering

og dokumenterende og argumenterende tekster, slik at man også beveger seg videre til å konstruere ny teori.

Aksjonsforskning snur om på tanken om at faglig utvikling og endring kommer "utenfra". Gjennom handling og refleksjon får førskolelæreren anledning til å skape barnehagens eget livsrom slik at vi ikke blir "lost in translation" og adopterer andres språk uten å gi det mening (Bøe, 2006:28).

Bøe (2006) peker på det helt sentrale i aksjonsforskningens idé, slik vi ser det. Endringene må eies av den enkelte hvis denne skal ha styrke og være med på å endre retning. Hvis det er slik at den enkelte skal eie endringen, betyr det også at det vil være mange mulige forståelser og måter å se og oppleve endringene på.

3.4.1 Ulike retninger innenfor aksjonsforskning

Man kan også velge å se aksjonsforskning som delt inn i tre hovedretninger, en av dem er *Living theory*, hvor praktikerne viser til egen kunnskapsproduksjon ut fra levd liv (Mc Niff med Whitehead, 2002). Det kan være upresist å skulle plassere vår måte å arbeide på under en bestemt retning, men vi kjenner oss også mye igjen i, denne retningen. Det er også flere måter å gi innhold, sortere og systematisere dette bildet på. En av de som har vært tydelig på akkurat dette med å bruke tanker fra ulike miljøer er Evert Gummesson, professor ved Stockholm Universitet. Han bruker begrepet Action Science fordi han mener at Action Research begrepet er for tett knyttet opp mot positivistisk vitenskapstradisjon.

Det kan se ut som om at valget mellom Action Learning og Action Research som foretrukne begreper er avhengig av velgerens yrkesmessige ståsted. Det er en tendens til at Action Research velges av de med den tetteste koblingen til teorifeltet, mens varianter av Action Learning foretrekkes av dem med sterkere ståsted i praksismiljøene (Rennemo, 2006:24-25).

Ofte kan man også se miljøer som står med en fot i begge tradisjonene. Disse miljøene bruker gjerne alternative begreper som ikke så lett kan plasseres i de to klassiske båsene. Gummesson (2000), her hentet fra Rennemo (2006) har laget en normativ liste over kjennetegn på det han beskriver som Management Action Science. Vi opplever at mange av disse punktene er beskrivende for noe av vårt forskerblikk. Vi har valgt å kun ta med de punktene som vi så berørte det som var viktig for oss.

1. Tilnærmingen tar aksjon og forskeren deltar.

2. *Tilnærmingen er interaktiv. Den krever demokratisk samarbeid mellom forsker og klientorganisasjon og stadig tilpasning avhengig av ny informasjon eller hendelser.*
3. *Tilnærmingen skal fremme holistisk tenkning og bidra til bedre forståelse av komplekse strukturer.*
4. *Tilnærmingen krever forståelse for etiske sammenhenger og verdier i bruk.*
5. *Tilnærmingen inkluderer og likestiller alle former for data, men krever fullstendig involvering fra forskeren.*
6. *Tilnærmingen krever en forståelse fra forskeren for de organisasjonsmessige forutsetninger.*
7. *AR krever sine egne vurderingskriterier. Det er feil å vurdere AR ut fra positivistiske vitenskapsteorier (Gummesson 2000, her i Rennemo 2006:25).*

Vi søker å være aktive medaktører i aksjonene, som vi videre i forskningsprosessen velger å beskrive som iscenesettelser. Vi har også et ønske om at aksjonene, kan være utviklende for gruppa, og samtidig gi avhandlingen viktig empiri. Vi liker idéene om og ikke å ha skjulte agendaer for gruppeaktørene i aksjonene, selv om vi vet at vi kan bære dem med oss likevel. Det er derfor viktig for oss å møte innspillene til alle i aksjonen på en etisk måte. Vi forsøker sammen med gruppa å skape et rom hvor alle opplever at de får plass. Fordi skjulte agendaer kan være ubevisste, er det en fordel å være to som driver prosjektet videre. Vi har hatt en åpen tone hvor vi har satt spørsmål i forhold til hverandre i forsøk på å avdekke hverandres meninger. Vi er opptatt av å åpne opp og belyse fra så mange vinkler i forhold til omsorg som mulig og sette lys på og løfte fram utvidelse og kompleksitet.

3.4.2 Aksjonsforskning og makt

Maktbegrepet har hatt stor plass innenfor aksjonsforskningen. Mange har stilt spørsmål ved motivasjonen og interessen for denne, fordi aksjonsforskning i stor grad har vært nært knyttet til politikk. Aksjonsforskningen har reist fokus på de grupper som tradisjonelt ikke har hatt stor makt og innflytelse i samfunnet. Det å konstruere vitenskap inneholder mye makt uavhengig av forskersyn og ståsted. *Action research starts with the desire to change the practices and/or to improve your understandings about why and how something happens* (Mac Naughton, 2001:210). I all forskning er språket man velger å bruke sentralt - hvem kommuniseres det til, hvem ønsker man å nå? Gjennom å benytte aksjonsforskning åpnes det opp for en vitenskapelig måte å forske på, samtidig som den bestreber å bruke hverdagspråk. Dette er et mål nettopp for ikke å skape unødvendig avstand og være fremmedgjørende for de involverte deltakerne. I vårt arbeid har vi vært opptatt av at språket vi bruker skal invitere inn

aktørene. Vi har valgt å bruke aktørenes egne ord som utgangspunkt når vi inviterer dem til å utvide egne ord med tekster til vårt videre arbeid. I de to første scenene av iscenesettelsene i prosjektet var aktørenes språk utgangspunktet. I tredje scene utfordret vi aktørene våre og oss selv med et sitat, som vi håpet kunne fungere åpne fordi vi hadde lagt et grunnlag for diskusjon i de to første scenene. Vi tenker at vi aldri kan få vite om dette var interessante valg, fordi hva som påvirker den enkelte er veldig komplekst. I alle former for undersøkelser er det viktig å være kritisk til egen forskerrolle og konstruksjonen av det som kommer ut av forskningen. Det gjelder også i aksjonsforskning. *Hvem konstruerer hva* som kan oppfattes som riktig for *hvem*? Hvem er jeg som forsker? Hvilke oppmerksomhet har jeg rundt egen subjektivitet og posisjonering. Spørsmål som har vært sentrale rundt aksjonsforskning har vært kritiske til om vitenskapen som konstrueres rett og slett er vitenskapelig nok, siden den er så knyttet opp til praksisfeltet.

These processes aim to create change by questioning taken-for-granted ways of understanding and doing things. To do this, critical reflection needs to question the status quo and taken-for-granted assumptions, and to be explicitly and deliberately political (Mac Naughton, 2001:212).

Vi opplever at det er akkurat dette som gjør denne forskningsformen så spennende: den tydelige posisjoneringen og en bevissthet knyttet til makt og politikk, sammen med tanken om at man konstruerer sammen. Undersøkelsen har dreid seg om gruppemedlemmenes opplevelser rundt begrepet omsorg. Slik sett handler vårt prosjekt om prosessene vi har hatt, sammen med gruppemedlemmene, rundt det å problematisere begrepet omsorg. Cafédialogene har vært møtestedene hvor aktørene og vi kunne reflektere i fellesskap. For å være så tro som mulig i forhold til tanken om å konstruere kunnskap sammen, har vi vært opptatte av hvordan vi opptrer og leder gruppeprosessene. Vi forsøker ikke å styre dialogen i våre retninger, men aktivt å åpne og utvide det aktørene bringer inn. Det har vært viktig for oss at det spørsmålet vi ønsker å få belyst om omsorg, også er et nytt terreng for oss, slik at deltakelsen i dialogscenene blir mer likeverdig. I arbeidet vårt med masteroppgaven har nettopp denne idéen om at teori kan låse fokuset vårt og dermed ubevisst legge føringer for sensitiviteten vår vært viktig for oss.

3.5 Cafédialog

Utgangspunktet vårt var at vi ønsket å benytte en arbeidsform som kunne fremme refleksjon og undring hos våre informanter. Vi var kjent med cafédialog og benytter

den i arbeidet vårt. The World Café, som vi har hentet metoden cafédialog fra, fokuserer på dialog. Den baserer seg på to underliggende antakelser. Den første antakelsen er at vi mennesker ønsker å snakke sammen med andre om det om betyr noe for oss. Den andre er at når vi snakker sammen vil vi få opp en større forståelse og mer kunnskap *It is the realm of collective intelligence, of the wisdom we possess as a group that is unavailable to us as individuals* (Brown og Isaac, 2005:12). Elementene i denne arbeidsformen er flere. Den tar utgangspunkt i at alle har noe å bidra med. Mangfold blant aktører ses som verdifullt. En inviterende atmosfære vektlegges, fordi en antar at aktørene vil være mer åpne med det som er viktige for dem når de føler seg velkomne og stemningen er avslappet. Lytting ses som essensielt. Et utgangspunkt for dette er i at vi ofte vil gå glipp av forståelsen av det andre sier og tenker, fordi vi responderer på de første ordene og ikke lytter.

Det viktige ved å stille det gode åpne spørsmålet står helt sentralt. Spørsmålet bør være åpne og av interesse for alle de som deltar. I første scene av iscenesettelsene våre er vårt spørsmål: "Hva kan god omsorg være?" Vi forsøker å åpne spørsmålet ved å bruke ordet *kan* i stedet for *er*, og ordet *hva* bidrar også til flere muligheter enn *hvordan*. Hvis spørsmålet var formulert "Hvordan er god omsorg?", kunne vi kanskje i denne tenkningen ikke få like mye energi og muligheter til å reflektere videre sammen. World Café angir noen anmodninger for få til gode dialoger. Som deltaker skal du delta med dine tanker og erfaringer. Det er alle deltakeres ansvar å lytte til det som sies med et ønske om å forstå. Ved å ha spørsmålet skrevet på en papirduk midt på bordet, blir spørsmålet både synlig og samlende for alle aktørene som deltar i scenen. På bordet ligger det fargetusjer som aktørene benytter til å tegne, trekke piler mellom, notere og det som føles naturlig ellers. Dette bidrar til at aktørene knytter ideer og tanker sammen, ser etter mønstre og søker aktivt etter spørsmål, og det er svært vesentlig i The World Café. Hensikten er å åpne opp for større felles forståelse og flere forståelser. Disse idéene støttes av teoretikere som arbeider med nytenkning i organisasjoner.

Gjennom bredt anlagte samtaler som både kan omfatte personlige synspunkter og grundig presentasjon av idéer, blir den individuelle kunnskapen gjort tilgjengelig for andre (Von Krogh, Ichijo og Nonaka 2000:149).

Von Krogh, Ichijo og Nonaka (2000) er opptatt av betydningen samtalen har i det å utvikle kunnskap i organisasjoner. De er videre opptatt av samtalens hensikt, som slik de ser er å gå fra en bekreftelse på kunnskap til en utvikling av kunnskap. For å få til dette angir de fire prinsipper som har likhetstrekk med det vi finner i World Café

tenkningen. Første prinsipp er å oppmuntre aktivt til at alle deltar. Det andre prinsippet er å videreutvikle en etikette for samtalene, hvordan skal vi kommunisere her? Det å redigere samtalen på en passende måte er det tredje prinsipp. Hensikten med dette er å få frem hva en vil utforske mer, gå videre på. Siste prinsipp er å oppmuntre til et nyskapende språk. Dette fjerde prinsippet finner vi ikke i World Café, men i oppgaven vår har vi forsøkt å benytte oss av teaterets termer for å utvide og utfordre egen tenkning. Nyskapende språk er også vanlig i bricolage.

På mange måter kan cafédialog kanskje ses som en kontrast til tradisjonelle diskusjoner, hvor argumentasjon er sentralt og det beste logiske argument vinner. World Café er forankret i positiv psykologi og systemisk tenkning og presenteres som en fleksibel, brukervennlig arbeidsmåte for å få til deltakende dialoger. The World Café er utviklet i USA på 2000-tallet og benyttes i samfunnsarbeid, i organisasjoner og ved blant annet Universitetet i Texas (Brown og Isaac, 2005). The World Café er i utgangspunktet tenkt brukt i større grupper enn vår. Det å la aktører bytte bord er et viktig element for å få dialogene med momenter fra andre bord og slik åpne for flere innganger til temaet/spørsmålet. Vi har i vår gruppe vært for få til å ha flere bord, slik at dette elementet naturlig falt vekk i vårt arbeid.

3.6 Lesninger av tekster

I oppgaven vår er aktørenes tekster en sentral del av vår empiri. Med tekster mener vi i denne sammenheng ord og setninger som aktørene nedtegner på arket vi har på bordet i cafédialogene og de tekstene som aktørene har forfattet hver for seg og som de så har sendt oss. Andre tekster i denne oppgaven er sitater og tekst vi har funnet inspirerende hos teoretikere og forfattere. I arbeid med tekster kan en tilnærme seg med ulike analyseverktøy. En tilnærming er dekonstruksjon. Dekonstruksjon kan forstås som en form for filosofi som benyttes for å undersøke diskurser og tekster (Andersen, 2002). Derrida er den som av flere har fått æren av å ha introdusert dekonstruksjonsbegrepet og han var opptatt av å utfordre de gjeldede sannheter (Otterstad, 2006). Derrida (2003) sier: "...change the rules, to read differently, if only at another rythm..." (Derrida, 2003:17). Lenz Taguchi (2004) viser til Derrida og sier at dekonstruksjon pågår hele tiden, ettersom det er en viktig del av det vi kjenner og forstår som forandring. Steinnes (2004) mener at dekonstruksjon kan dreie seg om å nærlese tekster. Otterstad (2006) utvider vår forståelse ytterligere når hun sier:

Dekonstruksjon handler altså ikke om å rive ned, men om å bygge opp og gjennomskue hvordan språket strukturerer, konstruerer, opprettholder og produserer kunnskap (Otterstad, 2006:43).

Vi forstår at det dreier seg om å komme bak det som er skrevet og se på makten som ligger bak ordene for å spørre hvor kunnskapen kan komme fra. Det kan dreie seg om å sette spørsmålsteget ved det som er skrevet og samtidig åpne opp slik at den som leser kan utvide sin egen forståelse og selv konstruere kunnskap og refleksjon på ny. Når vi skaper en ny tekst, er det viktig at den nye teksten ikke er ment å etableres som en ”sannhet”. I vårt arbeid har det å ikke presentere noe som gjeldene sannheter vært et viktig aspekt. Vi har ikke noe ønske om å bidra til sanne funn, men vi ønsker å åpne opp og slik la den enkelte leser finne egen veier for seg selv i sine tanker om omsorgen.

En tekst kan ikke spikres fast til noe som er fast og stabilt. De består av det som er skrevet og det som ikke er skrevet, hvor meningene kan endres hele tiden (Steinsholt, 1997:120).

Det vi skriver i vår oppgave vil bestå av det leseren finner, og enhver leser vil lese teksten vår ulik. Det kan være avhengig av hva en bærer med seg av erfaringer og kunnskap, hvilken tid teksten vår leses i og ikke minst hva leseren er opptatt av. Våre tanker og meninger vil oppleves annerledes enn vi kan forutse, noe som gjør det utfordrende å skrive, men også svært spennende. Cannella (2002) mener dekonstruksjon er en måte å lese og tolke på. Hensikten er å avsløre skjulte meninger, taushet, motsetninger og makt. Vi undrer oss på om bruk av betegnelser som vekttall i stedet for barn, det å betegne mennesker som ekvivalenter bidrar til at vi kan distansere oss for verdikonflikten som kunne oppstått i oss om vi hadde benyttet termene barn og mennesker. Mac Naughton (2006) viser til Alvesson (2002) og påpeker også at det dreier seg om: ”(*pulling apart*) *specific text within a regime of truth to reveal their*” *contradictions and cracks*” *and their relationships with power*” (Alvesson, 2002:178, i Mac Naughton, 2006:75). I arbeidet med å utforske nye måter å undersøke omsorg på blir sannhet et viktig begrep. Hva er sannhet? For hvem er det en sannhet? Til hvilken tid og i hvilken diskurs har det skrevet eller teksten vært en sannhet?

En konsekvent sannhetsøking fører oss ut over et slikt ønske om entydige evige sannheter og inn i et landskap der sannheten i stedet viser et ansikt av mangetydighet, plastisitet og transformasjon (Steinnes, 2004:674).

For oss sier dette noe om hvor viktig det kan være å få fram flere perspektiver om omsorg, der vi hele tiden er i bevegelse mot ulike spørsmål framfor et endelig svar. I postmoderne teorier er et sentralt tema å avdekke at det ikke finnes noen sannheter. Dekonstruksjon kan betraktes som en metodologi for denne måten å lese tekster og

utfordre tanker på. Dekonstruksjon kan ofte være knyttet til maktbegrepet, fordi dekonstruksjon kan benyttes til å bryte teksten opp og slik avsløre maktdiskurser Foucault (1999) drøfter makt og ser begrepet i forhold til ulike diskurser.

Den sanne diskursen, som gjennom formens nødvendighet avskjæres fra begjæret og frigjøres fra makten, kan ikke erkjenne den viljen til sannhet som gjennomtrenger den (Foucault, 1999:14).

Betyr dette at trangen til å få fram en sannhet forminskes når makt og begjær utelates? Kan det forstås slik at når makt og begjær er til stede, tvinger det seg fram et behov for en sannhet? Eksempelvis i en situasjon der man opplever ikke å bli sett eller hørt, kan behovet for å skape sannheter vokse fram. Hvis det kan være slik at vi ved å maskere eller tilsløre begjær og makt i omsorgsdiskurser ikke erkjenner oss viljen til sannhet, kan det da være at vi ikke ser hva vi produserer av "sannheter" i omsorgsdiskursene, og at dette kan føre til at vi ikke får et kritisk og etisk forhold til det vi lever med av "sannheter"?

Vi ser det som viktig i arbeidet vårt å forsøke å forstå hvilket kunnskapssyn som dominerer eller har den førende diskursen om omsorgsforståelser. Det er vanskelig å skrive om dekonstruksjon uten å trekke fram viktigheten av en etisk praksis. Derrida (2003) sier at det er etisk fordi det i dekonstruksjoner ikke finnes noen regler. Ansvaret starter med at man ikke vet hva man skal gjøre. Vet man hva man skal gjøre, så adopterer man bare regelen. Etikken vår aktiveres når du ikke vet hva du skal gjøre, når det er et gap mellom kunnskap og handling og når du må ta ansvar for å utvikle nye betingelser som ikke eksisterer. Innen dekonstruksjon kan man kanskje si at du skaper etikk når du leser tekster på nye måter og selv tar ansvar for akkurat denne lesningen. Denne måten å lese på er risikofyllt, og du har ingen garanti for at andre ikke vil adoptere dine betingelser og betrakte dem som "oppskrifter" som følges slavisk. Derrida sier at *en etikk med garantier er ingen etikk* (Derrida, 2003:32 egen oversettelse). I denne oppgaven vil vi forsøke å komme bakenfor hva aktørene sier i sine tekster og heller søke hvordan aktørenes mening uttrykkes i teksten. Kan vi evne å se hvorfor aktørene velger dette uttrykket? Slik kan vår tekst igjen gi leseren mulighet til å gjøre lesninger av vår oppgave. For tekst lever alltid i en kontekst, og leseren både preger og preges av møtet (Steinsholt, 1997).

3.7 Refleksjon

I arbeidet med en masteroppgave er det tid til å grunne over og vurdere teorier, tekster, dialoger og ulike utsagn en som yrkesutøver er skrevet inn i eller skriver seg selv inn i. Vårt ønske om å utvide omsorgsbegrepet må sees i sammenheng med det vi bærer med oss som kvinner og ledere og den tid og de omsorgsdiskurser vi er en del av. Siden vi er to, støtes også våre opplevelser og undringer mot hverandre når vi snakker sammen og når vi skriver inn i hverandres tekster. Det som skjer kan også omtales som refleksjon.

Erkjennelsen av refleksjonenes betydning og beherskelse av refleksjonens kunst er kanskje den viktigste lederferdigheten i kunnskapsintensive virksomheter (Rennemo, 2006:96).

Rennemo (2006) skisserer den utviklende samtalen som arena for refleksjon. Han fremhever elementer som jevnbyrdighet, det å ha en undrende innstilling, være spontan og ærlig og ikke minst gjøre bruk av beskrivelser. Vi har benyttet cafédialog som arbeidsform for å gi rom til utviklende samtaler. Rennemo (2006) er opptatt av klima i disse møtene. I en samtale hvor du opplever deg vurdert eller kontrollert er det lite sannsynlig at du tør bidra åpent. Det å få til refleksjon betinger også en evne til å lytte.

Å lytte innebærer å gå inn i en relasjon preget av respekt og forståelse, fri for dominans og kontroll. God lytting handler nettopp om dette: å plassere seg "under" den talende og gi vedkommende rom og respekt. Det krever derfor mot for å lytte, for å kunne ta inn en annen persons fortelling uten å dominere og uten å legge sin egen versjon og sine egne assosiasjoner over det man hører (Rennemo, 2006:104).

Det å lytte kan være utfordrende arbeid, og denne utfordringen møter vi ofte når det er temaer vi selv har erfaring med eller stor interesse for, nettopp der det er et godt utgangspunkt for en jevnbyrdig refleksjon. Når vi greier å slippe våre egne forestillinger, kneble våre egne assosiasjoner da ligger det muligheter for refleksjon der noe nytt og nyskapende kan oppstå mellom oss. Først da kan vi se på nytt.

Vi leser det Brown og Isaacs sier her som et uttrykk for en tett forbindelse mellom refleksjon og lytting: *Reflection: A Different Type of Listening* (Brown og Isaacs, 2000:134). Kan det da være vår manglende evne til å lytte som gjør det vanskelig for oss å dempe egne assosiasjoner, de ganger vi virkelig lytter oppslukt til andre holder vi da likevel fast på vårt eget? En annen vei til refleksjon kan være stillhet.

I sometimes think of silence as a way to access a deep well in the center of the group. Silence is the pulley, similar to the rope in a well, that enables members to draw a deeper wisdom up from the common well of mutual exploration and experience (Brown og Isaacs, 2000:134).

I cafédialogene oppstår det tidvis stillhet, og vi utfordres når vi lar stillheten få rom. Men det å la stillhet være en del av dialogen, har vi erfart som nyttig. Det gir oss muligheten til å kjenne det som er sagt opp mot det som vi selv har, og ofte kan det at vi får denne tiden hjelpe oss til å utvide egne perspektiver. Det skjer noe viktig i disse mellomrommene i dialogen som vi synes Brown og Isaach (2005) formidler i sitatet. Når vi kan se andres perspektiver eller forskyve og utvide egne, betyr ikke det samme som enighet. Det at vi får opp flere perspektiver og utvider vår samlede forståelse kan bidra til at vi ikke trenger en enighet.

... fordi enighet bare kan være en liten del av diskusjonen, aldri sluttpunktet. og videre, Der enighet avskjærer og låser det som ikke har blitt presentert eller fremstilt innenfor et slags jernbur, vil uenighet gi rom slik at alle stemmer får rom og oppdrift. Det sentrale er å meisle ut alternative forestillinger og uttrykksmåter (Steinsholt, 1997:115).

Dette sitatet dreier seg om enighet, men for oss synliggjør det refleksjonens rom. I det vi kommer til enighet, kan vårt behov for å reflektere opphøre. Vi slår oss kanskje til ro med at dette nå er gjennomtenkt, noe som kan bli en fare i forskning. Historien har mange ganger vist oss at enighet ikke er varig og heller ikke bør bestrebes. Sitatet *uenighet vil gi rom slik at alle stemmer får rom og oppdrift* (ibid, 1997:115) får oss til å undre på om det alltid er slik. Det forutsetter kanskje at de som deltar i dialogen opplever at det er ”rom”, og ikke all uenighet gir dette rommet. Likevel slutter vi oss til sitatet fordi vi tenker at enighet lukker, og at i uenighet ligger det muligheter og et ønske til å gå videre.

3.8 Avslutning av del 3

I dette delen har vi skrevet om de ulike arbeidsmåtene vi benytter i oppgaven. Videre har vi ved hjelp av teori forsøkt å formidle noe om hva vi vektlegger og hva vi oppfatter at disse ulike arbeidsmåtene kan bidra til i undersøkelsen av omsorgsbegrepet. Vi har kort beskrevet bricolage, forsøkt å synliggjøre etikkens viktige plass i undersøkelsen og videre satt lys på aksjonsforskning i forhold til hvordan vi mener det berører vårt arbeid med oppgaven. Cafédialogene som vi

benytter i flere av scenene presenterer vi kort. Vi mener cafédialog kan være en arbeidsmåte som kanskje åpner og skaper rom for refleksjon fordi det er en dialog med lavt tempo. Vi skriver også noe om betydningen av refleksjon, og vi mener den er nært knyttet opp til cafédialog. Vi vil forsøke å gjøre bruk av lesninger i denne undersøkelsen for å se om vi slik kan få åpnet, kommet rundt, eller se noe annet eller mer i tekstene.

4 ISCENESETTELSENE

Alt går over. Eller mer presist: Alt går over i noe annet.

Sitat Ingvar Ambjørnsens romanfigur Elling (Ambjørnsen, 1996:223)

4.1 Innledning

I denne delen av oppgaven vil vi forsøke å beskrive de fire iscenesettelsene som er utgangspunktene for vårt arbeid. Vi setter også lys på forarbeidet og etterarbeidet. Vi har valgt å plassere tekstboksene fra hver aktør i tillegg til invitasjoner som har gått ut til alle aktørene i forkant av alle scenene. Tekstboksene illustrerer det aktørene har skrevet og sendt til oss, på bakgrunn av setninger og ord som kom fram på duken under iscenesettelsene. Vi har valgt å la alle tekstene ligge i oppgaven på denne måten, og ikke lagt det ved som vedlegg. Dette har vi valgt fordi vi mener at alle tekstene og kommunikasjonen som har beveget seg mellom oss til sammen er med på å konstruere omsorgsforestillingene og tekstene. Det hele styres dynamisk av hverandre. Dette er en del av det vi tenker er idéene knyttet til bricolage som tilnærming - alle tekster, illustrasjoner og innspill er deler som brukes til å sette sammen det som kan være omsorgsbilder og omsorgshistorier for oss akkurat nå. Vi har valgt å bruke begrepet dialoggrupper på våre scener som utspant seg som aksjoner i vårt prosjekt. Betegnelsen scene kan passe sammen med arbeidsformen The World Café. Slik vi ser det, iscenesetter vi dialogmøter gjennom den bevisste fasiliteringen hvor vi tilstreber en avslappende stemning med lys på bordet, kaffe/te, litt sjokolade, noe som kanskje kan minne om en café. Videre skapes en scene hvor hver aktør har en bærende rolle og hvor alle er avhengige av hverandre og bygger på hverandre. Den enes replikk og utspill åpner opp slik at den andre tar eller får plass. Videre velger vi å se på våre dialogmøter som scener fordi vi ser disse at de to ulike begrepene inneholder flere sammenfallende elementer.

Vi finner flere av de sentrale elementene både i Rennemos (2006) fokus på aksjoner og Brown og Isaacs` (2005) prinsipper. Rennemo (2006) snakker om vektlegging av deltakerens opplevelse av egen virkelighet og historie. Han løfter frem deltakerens kunnskapssyn og samfunnssyn som viktig i tillegg til lyttingens sentrale plass. Han sier videre at man vanskelig kan bli gode lyttere hvis man ikke har tenkt gjennom spørsmålet om virkelighetens ontologi eller værende (Rennemo 2006). Brown og Isaacs (2005) skisserer prinsipper under det de kaller Cultivating Conversation as a

Core Prosess. Slik vi leser det, er det konversasjonen og dialogen som er det primære i dialogprosessen.

Harvest and share collective discoveries:

Make collective knowledge and insight visible and actionable.

Listen together for pattern, insights, and deeper question:

Focus shared attention in ways that nurture coherence of thought without losing individual contributions.

Encourage everyone's contribution:

Enliven the relationship between the "me" and the "we" by inviting full participation and mutual giving (Brown og Isaacs 2005:40).

Alt henger sammen og det er i det relasjonelle og i dialogen parallelt med bevegelsene i mellomrommene tekstene konstrueres.

...de hevder at sannhet er en subjektiv størrelse som skapes fortløpende i en konstruksjonsprosess bundet til tid og rom.

Da er ikke verden lenger en slags konstant sannhet som skal oppdages. Benytter man dette perspektivet, er verden noe som hele tiden skapes og dermed også hele tiden endres (Rennemo, 2006: 36).

Slik vi leser sitatet, beveger Rennemo (2006) og Brown og Isaacs (2005) seg i samme retning, og for oss har det vært spennende å se dem opp mot hverandre. Når vi setter noe opp mot hverandre, blir både likheter og ulikheter mer synlige. Derrida er opptatt av nettopp dette å synliggjøre forskjeller og likheter og har gjennom det fokuset blant annet etablert begrepet *différance*. Vi velger ikke å gå grundig inn i det komplekse *différance* - begrepet til Derrida, men ønsker likevel kort å illustrere noe av det vi opplever som sentralt relatert til vår oppgave. I fare for å forenkle begrepet til Derrida i for stor grad, tenker vi at deler av det kan handle om at alt blir seg selv i relasjoner til andre. *For instance the mark A has no meaning in-and-out itself, it becomes "itselfes" only as an element in a system of differences (Powell 1997:117).* Videre forstår vi at det som til enhver tid er meningsbærende ikke kan stå alene, men er en del av det som allerede er eller skal bli.

Its identity depends upon its difference from the chain of marks that are strung out in space and time- so that its meaning is never present in itself but always already deferred, delayed, put off until you have time to cross that space and time separating the A from other marks that give it meaning (Powell 1997: 118).

Ingenting kan stå alene, det må alltid relateres til kontekst. Alt vi forstår, leser og konstruerer, har allerede noen lest, forstått og konstruert, og vi er på den måten til enhver tid et ledd i noe som både er bak oss og foran oss på en gang. Ambjørnsen beskriver dette godt slik vi opplever det i sitatet som innleder denne delen. *...alt går over i noe annet* (Ambjørnsen, 1996: 223). Vi opplever at aktørene har uttalt glede og engasjement i det å være aktører i scenene våre. Samtidig tenker vi at når hver enkelt i gruppa blir så synlig både gjennom det som deles verbalt og tekster som konstrueres, ligger det også en grad av sårbarhet der. Nok en gang er det meste sammensatt og komplekst og ikke bare én ting. Det er vanskelig å være en likeverdig deltaker som tar sin plass hvis man ikke skal være synlig. Det er krevende å være deltaker i gruppa og møte med sin historie og opplevelse av virkeligheten. Som en mamma i åpen barnehage sa en gang:

Dere sier at det skal være så lite skummelt her i åpen barnehage – jeg kan bare komme og være her sammen med barnet mitt. Jeg skal ikke prestere noe, men ved det å komme hit og ”bare å være sammen med barnet mitt” så er det prestasjon jeg kjenner på. Fordi alle sammenligner barna våre og gjennom det blir også jeg som mamma evaluert. Så er det noe som er skummelt så er det akkurat dette (mamma i åpen barnehage, 2008).

Denne historien illustrerer på en god måte noe av sårbarheten som mange av oss kan kjenne på som deltaker i gruppe

Når vi tar kontakt med andre mennesker, gjør vi oss selv sårbare fordi måten den andre tar i mot oss og forholder seg til oss på, speiler hvordan vedkommende betrakter oss. Dette får konsekvenser for min forståelse av meg selv, den andre og ikke minst samspillet oss i mellom (Tholin, 2003:54).

Det har vært viktig for oss å tenke gjennom hvor komplekst møtet mellom mennesker kan være, og dette har vi forsøkt å ha med oss i møte med dialoggruppen vår. Vi har hatt et ønske om å tilstrebe likeverdighet i møtene med dialoggruppen. I det legger vi et ønske om å være aktive aktører i dialogen. Selv om vi tilstreber likeverdighet, innser

vi at det ikke vil være reelt verken for aktørene eller oss som forskere. Makt er alltid allerede til stede i alle relasjoner.

4.2 Første iscenesettelse

Utgangspunktet for vår første dialoggruppe var å prøve ut hvorvidt det å bruke dialoggruppe som arbeidsform ville fungere. Ut fra tidligere erfaring gjennom vårt arbeid som fagledere i barnehagen tenkte vi dette som en god arbeidsform for å få tak i aktørenes idéer og erfaringer knyttet til omsorg og omsorgsbegrepet. Tidligere utprøvinger i barnehagen av denne formen å drive prosess på hadde gitt oss tilbakemeldinger om at deltakere opplevde en reell medvirkning, og at formen tilrettela og åpnet opp for undringer. Vi var derfor nysgjerrige på om vår undersøkelse med fokus på omsorg ville gi oss innblikk i aktørenes hverdagshistorier. Siden vi ønsket å ta utgangspunkt i empirien, ble det viktig for oss å starte scenene våre med et så åpent spørsmål som mulig. Dette kan slik vi ser det være en motsetning til å starte arbeidet med en teoritung antakelse som vi ønsket bekreftet eller avkreftet.

Vi ønsket å få tak i omsorgshistoriene som ikke var teoretisk bearbeidet, men historier og betraktninger fortalt og skrevet ned av aktørene selv. Vi var spente på hva aktørene i scenen ville synes om både arbeidsformen og temaet vårt. Det kan være utfordrende å skulle gå inn i noe så åpent og uforutsigbart, samtidig som vi trengte meningsutvekslingene som utgangspunkt for innholdet i en masteroppgave. Vi visste at flere av aktørene i vårt prosjekt selv hadde skrevet en master og derfor hadde tanker om hva det kunne innebære. For oss var dette både utfordrende og problematisk. Vi samlet oss rundt Hannes kjøkkenbord med te og kaffe. Vi valgte å ha en kort innledning før vi startet dialoggruppen, hvor Hanne fortalte kort at vi var i gang med å skrive en oppgave om omsorg. Anita informerte om hva en dialoggruppe kunne være og gav noen føringer på hvordan vi ønsket å gjennomføre denne scenen.⁶ Spørsmålet vårt, som var skrevet på papir duken, var.:

Hva kan omsorg være?

Vi startet så med noen minutter i stillhet hvor hver og en noterte ned på papirduken sine umiddelbare tanker og idéer. Tanken med dette er at hver og en gis rom til å tilnærme seg spørsmålet på selvstendig grunnlag, og at hvor raskt vi toner oss inn er individuelt. Når alle var ferdig med å notere startet vi dialogen.

⁶ Jamfør del 3.5 Cafe dialog

Tekstboksene på de neste sidene inneholder ordene/teksten som hver av aktørene noterte seg under dialogen. Vi har valgt å skrive tekstene slik den enkelte skrev. Det vil si at hver aktørs tekst har fått sin egen tekstboks. Vi diskuterte en del om hvordan vi så skulle bruke tekstene. Skulle hver enkelt boks ses og leses for seg, eller skulle vi se dem samlet? Vi valgte å løfte og synliggjøre hver aktørs tekst, og i det skape rom til hver ”stemme”. Slik tenker vi at vi gir plass til den enkelte uten at våre bearbeidinger eller lesinger kommer i veien for det den enkelte har bidratt med. Hver aktørs bidrag er jo kontekstuell, slik vi ser det, og styres av alt som skjer rundt. Parallelt opplever vi hver stemme som selvstendig på et vis, med rett til å synes alene. I den videre bearbeidelsen jobber vi med tekstene samlet. Bakgrunnen for dette valget er at vi ikke har noe ønske eller behov for å gjøre lesninger som kan oppleves evaluerende. Her kommer hver av de fire aktørenes nedtegninger, en i hver tekstboks:

Tekstboks 1

Ta vare på.
Kjærlighet.
Profesjonell omsorg/ personlig omsorg.
Penger/ tid / gi.
Tenke på. Hjelp.
Bry seg om andre og seg selv.
Dele av meg selv. Være interessert i andre.

Tekstboks 2

Rutiner, barn, grensesetting, fritid, kjærlighet.
Gi slipp for eksempel i forhold til barna.
Faste rammer.
Gode venner

Tekstboks 3

Ønske om at andre forstår hva jeg trenger (spørre/be)
Psykisk og fysisk – te, kos og mat.
Sinne, være voksen, barn.
At andre viser at det er greit å være liten,
-tørre å vise seg sår.
Kjæreste.

Tekstboks 4

Medmenneskelighet.
Ofre seg for andre.
Empati.
Ta seg tid.
Ta vare på de som trenger det.
Gir en selv noe å glede andre.
Mindre fokus på seg selv.

4.2.1 Våre tanker og lesninger etter første iscenesettelse.

Vårt første møte med aktørene i dialoggruppen handlet for oss i stor grad om å prøve ut hvorvidt vi kunne bruke cafédialog som arbeidsform når vi ønsket å få belyst begrepet omsorg. Var cafédialog som arbeidsmåte noe som ville fungere i en forskningskontekst, eller ville vi ikke få nok materiale å jobbe med ved bruk av cafédialog? For å finne ut dette, måtte vi rett og slett prøve det ut. Den første scenen som aksjon ble, slik vi opplevde det, så vellykket at vi ønsket å bruke det aktørene nedtegnet og bidro med i dialogen inn i arbeidet vårt. Vi syntes det ble for verdifullt til at vi kunne legge det bort som bare en prøvescene. Våre tanker i etterkant preges derfor i stor grad av om det å benytte cafédialog fungerte, og ikke så mye om innhold og innspill som kom på duken. Dette endrer seg i de andre scenene.

Hanne og Anitas umiddelbare tanker etter denne første cafédialogen:

Fire, bra gruppestørrelse

En positiv og morsom opplevelse

Styrer vi for mye → lukker i stedet for å åpne?

Introduksjonen vår ble for komplisert og lang.

Viktig at vi presiserer at vi ikke har en problemstilling eller påstand vi ønsker å avkrefte eller bekrefte.

Vi fikk til en god stemning som ikke ble formell- viktig med kaffe og te.

Disse tre linjene er basisen i det vi satt igjen med når vi hadde nedskrevet det som aktørene hadde satt av ord og setninger på duken.

- Finnes det et skille mellom profesjonell og personlig (privat) omsorg? Hva skiller? Er det alltid et skille? (Tekstboks 1.)
- Hvis du gir slipp, både som giver og mottaker – hva oppstår da? (Tekstboks 2, og vi leser temaet berørt i 3 og 4.)
- Er det å være interessert – inneha en tilstedeværelse, avgjørende for opplevelsen hos giver og mottaker? Tekstboks 1, og vi leser temaet i de andre tre.)

Vi har vært opptatt av å komme bakenfor og se på det som kan ligge skjult i ord og setninger. Disse innspillene er det som styrer resten av oppgaven og er på den måten det sentrale. Det blir derfor spennende nettopp å grave her. Vi lar oss inspirere av Derrida⁷ og søker derfor å dekonstruere noen av de innspillene vi fikk i den første scenen. *Deconstruction is a tactic of decentring, a way of reading, which first makes us aware of the centrality of the central term* (Powel 1997:26). Å dekonstruere er å velge å hele veien se rundt og bakenfor ordene som står skrevet. Ved å dekonstruere kan det se ut til at innholdet endrer seg og kompliseres når man ser på premissene disse tekstene bygger på, og hvordan de motsir sine egne intensjoner og påstander. I det første punktet er temaet *profesjonell og personlig omsorg*. Vi undrer oss da over hvorfor det er slik at ordet profesjonell plasseres først og hvorfor er man opptatt av dette skillet i det hele tatt? Leter vi etter dikotomier (Derrida 2004). Leser vi da at det implisitt er slik at den profesjonelle omsorgen er den viktigste og den beste fordi den benevnes først? Hva betyr det videre å være profesjonell i omsorg, og kan man noen ganger klare å være personlig eller privat i sin omsorgsutøvelse, eller vil vi alltid ha med oss litt av begge deler?

Böcker Jacobsen er i sin artikkel opptatt av de profesjonelle voksne som parallelt med sin profesjonalitet er nødt til å være dedikerte til å gå inn i relasjonen med barnet eller

⁷ Derridas dekonstruksjons begrep beskriver vi i del 3.6

ungdommen. ... *pointing to the significance of dedicated adults who were ready to engage in demanding patterns of interaction with troubled children and youth* (Jacobsen, 2009:218). Leser vi det slik at vi ikke kan være både personlige og profesjonelle i vår omsorg, sier vi samtidig da at den omsorgen som skjer innenfor det private rommet ikke er like god som den som utøves profesjonelt? Leser vi på denne måten fordi omsorgshistorien i så stor grad har knyttet omsorg til hjemmet som noe naturlig primært tilhørende kvinnen, og har lav status (Ailwood 2008). Vi tenker at å være en profesjonell kan forstås som en som gjør en jobb mot betaling og at profesjonell også brukes om en person som er flink, erfaren og/ eller utdannet innen et område. Tenker vi profesjonell på denne måten, undrer vi oss på om vi i det hele tatt kan snakke om profesjonalitet eller det å være personlig - privat i relasjon til omsorg

Det neste punktet vi stanset opp ved var det å *gi slipp både som giver og mottaker*. Det første som slår oss er at når du gir slipp, må du nødvendigvis ha holdt noen og kanskje i denne sammenhengen også eid noen. Kan vi det? Kan vi eie eller holde et annet menneske fast? Støtter vi oss på Rockel (2009) ideer om *a responsive care*, som inneholder en sensitivitet i møte med den Andre (Kemp, 2005), er det vanskelig å holde en annen. Hvem definerer den som holder og den som blir holdt? Kan det være slik at båndene som binder kan gå begge veier, slik at det er vanskelig å definere hvem som holder og hvem som blir holdt? Det kan videre være vanskelig å få øye på hvor makten plasseres seg og blir plassert (Foucault1999). Vi merker oss også at giver plasseres først. Kan vi da lese det slik at giveren er den som innehar den mest sentrale posisjonen i relasjonen, og at mottakeren blir tildelt posisjonen bak giveren?

Det siste punktet vi stanset opp ved her i denne lesningen var å *være interessert – å inneha en tilstedeværelse*. Hvis vi stopper opp ved ordet tilstedeværelse og forsøker å dele ordet opp, undrer vi oss over denne dobbeltheten ordet har, slik vi leser det. Kan man snu ordet og snakke om *tilstedefraværelse*. Og videre kan man være tilstede uten nærvær? Kan det være denne tilstedefraværelsen, Løvlie (1999) snakker om når han relaterer omsorg til stemning. ... *i det stemningen blir likegyldig, mister omsorgshandlingen sin kvalitet som følt omsorg* (Løvlie, 1999:49). Følger vi dette videre, leser vi det slik at omsorgen ikke kan være omsorg hvis omsorgsmottaker ikke opplever det som omsorg. Vi har gjennom dette arbeidet vært opptatt av omsorgen som selvstendig og at omsorgen eier seg selv og har en egenverdi. Dette står på et vis i kontrast til å skulle ”reduere” omsorgen til kun å handle om opplevelse eller stemninger.

Når vi ser på disse punktene i ettertid leser vi det slik at det er det relasjonelle som ser ut til å fange aktørenes interesse og videre vår. Det relasjonelle fokuset knyttet til

omsorg som aktørene i scenen løfter fram, harmonerer også med det nyere omsorgsforskning er opptatt av. Vi møter det hos Binder (2001) når han skriver om ”den meningsbærende andre”. Vi finner også dette relasjonelle fokuset hos Rockel (2009), og vi synes hennes tanker om det hun benevner som ”a pedagogy of care” illustrerer dette godt. I sin artikkel setter hun lys på hvor viktig det er med det relasjonelle samspillet eller nærværet med det enkelte barnet, og hun ser det relatert til pedagogikk. *Relationship-based practice acknowledges the child’s own pace of learning and the teacher’s reflection before action, which is more representative of pedagogy* (Rockel 2009:3). Slik vi leser Rockel, er det helt sentralt å løfte fram denne relasjonelle refleksjonen for ”høyne standarden” på samspillet mellom barnet og den voksne.

4.2.2 Aktørenes ord etter første iscenesettelse.

Vi avsluttet dialoggruppen med at aktørene fikk litt tid til å skrive ned det de selv ønsket i forhold til hva de opplevde av bevegelse i sin forståelse av omsorg, sine refleksjoner og tanker. Dette var viktig for oss fordi vi tenkte det ville gi oss en tilbakemelding på hvorvidt arbeidsformen fikk gruppen til å komme med sine perspektiver og opplevelser knyttet til omsorg. For oss var dette avgjørende i forhold til om dette var en arbeidsform vi kunne bruke i sceneoppsettene våre. I tekstboksen på neste side, har vi samlet gruppens tilbakemeldinger på hva de opplever av endringer i egen oppfattelse av omsorg.

Tekstboks 5

Ja det endret seg, andre har et annet forhold til begrepet enn meg.

Sette grenser/ gi slipp.

Om man ”juger på seg omsorg”, vil den andre da oppleve det som omsorg?

Tror kanskje at omsorg gjøres mer av et ønske, enn at det oppleves som godt for en sjøl. Vil det da oppleves som god omsorg for den andre?

Ny forståelse av ordet og jeg fikk et større perspektiv.

Det ga en utvidelse av omsorgsbegrepet, spesielt i forhold til det relasjonelle.

Bytting av roller - være den som gir og mottar. Videre det vi snakket om i forhold til grad av opplevd omsorg hos begge parter (giver/ mottaker).

Grensesetting for en selv, det å ta vare på seg selv.

Grad av mottakelighet hos mottaker.

Flere grupper å vise omsorg mot.

Glede av å gi omsorg.

4.2.3 Våre tanker og lesninger etter første iscenesettelse, andre del

I andre del av den første iscenesettelsen var det mange tanker og perspektiver på det å være omsorgsgiver og mottaker, undring om hvorvidt giver bare er giver og mottaker bare er mottaker. Spørsmålet som en av aktørene nedtegnet, om en kan ”juger på seg omsorg” uten at det merkes?”, blir på et vis en slags oppsummering av de aktørene snakket mest om av de tankene som kom fra aktørene. Alle aktørene hadde en opplevelse av endring i det å legge innhold i begrepet, det var en bevegelse i perspektivene hos alle. Aktørene beskrev selv en opplevelse av at det de andre aktørene kom med, gjorde at innholdet i omsorgsbegrepet endret seg eller gav dem nye tanker. Vi ble opptatt av mottakelighet både hos giver og mottaker. Vår opplevelse var at dialoggruppen deltok engasjert og helhjertet med sitt. De kom med tilbakemeldinger om at de syntes det hadde vært spennende og at det hadde gitt dem en utvidelse av egne ståsteder. De gav alle uttrykk for at de ønsket å få være med videre om det ble flere scener.

Vi så at det i stor grad var det relasjonelle knyttet opp mot omsorg som opptok medlemmene i gruppen. Det ga oss inspirasjon og retning til en videre utdypning av det relasjonelle. Denne utdypningen førte oss til ulike tradisjoner innen organisasjonsteori. Her fant vi retninger som substansialisme og relasjonisme (Rennemo, 2006) og vi opplevde disse åpnende for vår forståelse. *Relasjonismen gir oss et annet bakteppe (eller ontologi) for de rasjonelle valg vi til en hver tid er nødt til*

å ta enn den mer begrensede substansialismen (Rennemo, 2006:76). Vi har valgt å oversette denne måten å tenke organisasjoner på til også å kunne handle om vår dialoggruppe. Dette hjalp oss til å se noen av de parallelle prosessene som fant sted i denne scenen, og ikke minst de mer udefinerbare mellomrommene.

Vi kan ikke forstå den ene parten i en relasjon uavhengig av den andre. En side i et forhold får sine egenskaper gjennom den andre. Den ene siden viser til den andre, og sidene henger sammen. De er altså i en viss forstand avhengige av hverandre i kraft av at vi til enhver tid står i en sammenheng (Schibbye, 2004:50).

Det Schibbye (2004) her beskriver opplever vi er sentrale tanker å ta med seg inn i vår måte å jobbe på. I oppgaven vår har det vært viktig å se dynamisk på det relasjonelle og det som skjer i prosessene mellom aktørene og oss som regissører, både i det verbale og i det skriftlige. Dette er hovedlinjene i vår metodologi; se illustrasjoner, ulike tekster og ulike uttrykk som likeverdige. Slik vi ser det, er det nettopp denne vekslingen mellom skrift og tale som er med på å åpne opp og bidra til at flest mulig ”stemmer” kan få plass.

Handlingen tilskrives relasjonen mellom en rekke elementer som sameksisterer, der disse elementene igjen er skjøre bygninger eller nettverk, som også er i bevegelse og endring. Dette er grunntanken i relasjonismen (Rennemo, 2006: 43).

Følger vi denne tenkningen videre, får vi et fokus som i større grad er mellomromsfokusert og som åpner opp for komplekse samhandlingsmønstre der ingen nettverkselementer i utgangspunktet har noen forrang framfor andre. I følge Rennemo (2006) kan man med en substansiell forståelse se på organisasjonen, eller gruppen som vi velger å oversette det med her, som gitt, mens med et relasjonelt utgangspunkt vil gruppen være noe som er i kontinuerlige prosesser. Vi leser i Rockel (2009) sin artikkel om en sensitivisering i møte med den Andre (Kemp, 2005) som vi opplever følger dette relasjonelle fokuset. Det er vanskelig, om ikke umulig, å forene den relasjonelle og den substansielle idéen. De har uforenlige perspektiver på hvordan verden henger sammen. Nettopp det at de står som motsetninger til hverandre er spennende og nødvendig for at retningene og idéene skal bli synlige.

Gjennom at de belyses og speiler seg i hverandre, fremstår også både verdiene og begrensningen av dem tydeligere. Problemet med substansialismen er at den

langt på vei har manglet en slik motvekt, og dermed i stor grad fått være utfordret (Rennemo, 2006:44).

Det er mange temaer og områder i livet som tydeliggjøres eller får plass ved at det speiles eller står i kontrast til noe annet. Man trenger noen som enten vil lytte eller være enig/uenig for at man skal kunne få sette ord på tankene og rett og slett få prøvd ideene sine. Inne i eget hode eller isolert andre steder får de liten eller ingen verdi. I dialoggruppen vår blir det sentralt å forsøke å etablere et klima hvor det er plass til alles innspill og uttrykk i hver eneste scene.

4.3 Andre iscenesettelse

Etter første scene satt vi igjen med ord og setninger som vi ønsket at aktørene skulle utdype. Vi var spente på om vi kunne få tak i mer av hver enkelt aktørs historie rundt disse ordene og setningene da vi inviterte aktørene til å skrive til oss. Ville det å skrive åpne andre rom for aktørene, og ville det å ha skrevet igjen virke inn på dialogen i gruppen når vi skulle møtes igjen? Om vi følger Steinsholt (1997), kan det at aktøren møter teksten vi sender ut skape et nytt rom for aktørene, og det at vi igjen skal lese deres nedtegnelser kan åpne teksten igjen. Vi mener videre at det å gi aktørene en mulighet til å skrive til oss også kan gi en bedre mulighet for de aktørene som kanskje har skriving som sin styrke. Invitasjonen vi sendte ut til dialog aktørene finner du på neste side. På sidene bak kommer hver aktørs tekst i egne tekstbokser.

Kjære café damer

Takk for innsatsen før jul! – dere gav oss tro på at idéene våre kanskje kunne bli til noe. Slik det nå har utviklet seg, ønsker vi å fortsette et samarbeid med dere. Dette vil innebære et cafémøte til høsten og denne utfordringen hvor vi inviterer dere til å gi oss en respons på deler av teksten deres (teksten på duken), som vi ønsker å gå videre på.

Vi håper derfor at dere opplevde kvelden såpass spennende at en café gjentakelse og utfordringen nedenfor frister.

Vi ønsker at de av dere som har lyst og tid gir oss en tilbakemelding på disse temaene. Det kan være kort eller langt. Ett tema, eller alle, - du velger. Vi ønsker dine refleksjoner på temaene/ordene, sett opp mot omsorg. Gjør det som er enklest for deg, putte i postkassen til Hanne, eller sende på e-mail hanne.myhrvold@bsa.oslo.kommune.no

Temaene er:

Privat og profesjonell omsorg

Det å gi slipp

Det å være genuint interessert i den andre, -tilstedeværelse

Gi og ta omsorg

Mottakelighet

Mvh

Hanne (98810528) og Anita (95441639)

Tekstboks 6

- Privat og profesjonell omsorg;

Privat omsorg er følelsespreget og uten reserver. Profesjonell; investerer mindre av meg selv satser mindre – objektiv

- Det å gi slipp;

tørre å gi de egne valg, støtte de på selvstendige valg., la de få strekke på linjene. Tåle at de støter meg fra seg, tåle at de går på trynet.

- Det å være genuint interessert i den andre / tilstedeværelse;

Følge opp utsagn/ fra barnet. Ha full fokus på det som blir sagt. Se barnet.

- Gi og ta omsorg;

Sette grenser for seg selv- aldersbetinget. Barnet må også lære seg at også foreldre trenger tid til seg selv.

- Mottaklighet;

Lite poeng å informere til et barn som er rasende. Vente til ting har roet seg for så å gå gjennom situasjonen. Trøste /la barnet være i fred.

Tekstboks 7

Vi har ulike typer omsorg.

Den private omsorgen - den omsorgen vi møter i nære relasjoner, den er spontan, intim og rettet mot personer.

Profesjonell omsorg- lover og regler, formell omsorg, planlagt, distansert og styrt av lover og regler (offentlige institusjoner)

Jeg tror det er viktig å kunne skille mellom rollen som privatperson og rollen og rollen som profesjonell fagarbeider. Å være privat er å være slik man er i fritiden sin f.eks. sammen med venner og familie. Da kan man godt snakke om seg selv, sine behov og problemer, og bruke akkurat det språket man ønsker. På jobb er det brukeren/pasienten/klienten etc som er i sentrum. Hans eller hennes behov styrer det som skjer og kommunikasjonen mellom dere. Jeg mener likevel at man kan være personlig. Med å være personlig mener jeg bl.a at man oppfører seg naturlig og er oppriktig interessert i hvordan den andre har det.

Med det å gjøre omsorgsarbeid mener jeg ikke behøver å bety at en gir omsorg. Man kan utføre et omsorgsarbeid uten å være tilstede hos den man utfører handlingen for.

Omsorg er noe man gir når man viser ekte følelser og interesse for mottaker.

- Det å gi slipp

Det å gi slipp tenker jeg på som frustrerende.

- Det å være genuint interessert i den andre; tilstedeværelse

Tilstedeværelse for meg betyr at man legger fra seg det man holder på med når man, barn, kollega pasient etc vil snakke med deg. At man ser vedkommende, at man lytter og er genuint interessert i den du har foran deg, i stedet for å tenke på det du burde gjort i stedet.

Tekstboks 8

Er det forskjell på privat og profesjonell omsorg?

Kanskje kan privat omsorg betyr at man er mer følelsemessig knyttet til menneskene man er involvert i og derfor lettere å gi omsorg til de hjemme? Tar man mer ansvar med mennesker man er følelsemessig knyttet til? Er det lettere å ignorere mennesker etter at arbeidstiden er over? Konflikter eller problemer må kanskje løses hvis man ikke kan "dra hjem fra jobb"? Samtidig kan det kanskje også være mer tid til å gi en profesjonell omsorg, man tar ansvar, man har tid, man har flere ressurser tilgjengelig.

Kan forskjellen være at omsorg som er "profesjonell" kan bli veldig praktisk orientert? Kanskje ikke tid eller rom for å knytte til seg personer på et følelsemessig nivå. Er det også betraktet som "galt" at man involverer følelseslivet sitt i en profesjonell omsorg?

- Det å gli slipp

Tenker aller først at dette er en dragkamp som er vanskelig for både barn og foreldre. Egentlig er det også fint synes jeg at man faktisk er "avhengig" av hverandre også, bare dette ikke går på bekostning av en selv.

Det som er fint er hvis man kan være et menneske som kan være fri, men alltid ha muligheten til å frivillig kunne returnere premissløst.

Det er vel omsorg? Det å kunne la mennesker få rom til å finne seg selv og finne sine ønsker er å gi omsorg. Hvis ikke fratar man et menneske sin frihet.

Dette er jo virkelig kunst! All ære til de som klarer det.

Det som er enda vanskeligere er å være genuint interessert i en annen som man ikke nødvendigvis har en perfekt kjemi med! Jeg tenker det er lett å være genuint interessert i en person man er glad i. Og jeg beundrer alle som klarer å være interessert i alle – uansett... Dette er vel også et viktig poeng sett opp mot omsorg? Er man interessert har man muligheter til å gi den omsorgen den personen trenger?

Fortsettelse på 8, side 2.

- Gi og ta omsorg

Gi... fint å kunne gi – ofte får man mer igjen enn man gir. Kan kreve en god del av en. Lett når det er lystbetont, vanskelig når man ikke er følelsemessig tilknyttet til personen kanskje? Men man kan lære å bli glad i en person også – hvis man bestemmer seg for det. Ta... Tar man omsorg? Må man selv vise hva man trenger? Kanskje viktig at man selv ytrer behov for å kunne vise hva man trenger? Vi har vel et ansvar selv på å ytre behov for å kunne få omsorg?

- Mottakelighet

Viktig poeng ☺ Man kan vel gi omsorg til en person uten at den personen ”tar imot”. Over tid er det vel viktig å vise at man setter pris på den for at den skal komme igjen eller være så god som før....altså en ”spin off” effekt. Det kreves kanskje at man er mottakelig og klarer å gi respons for at man skal kunne få GOD omsorg? For personer som ikke klarer dette og virkelig trenger det, gjør at man får enda dårligere omsorg, eller at man blir ”ubevisst straffet” av den som gir? En person som ”belønner” personen som gir omsorg med god respons/glede etc – altså gir tilbake med positiv respons tilbake – vil vel kanskje også kunne få mer omsorg. Vi mennesker er vel ganske enkle på dette når det kommer til stykket?

Tekstboks 9

Jeg svarer på dette punktet til sist, jeg tror jeg tenkte at dette var en slags overskrift. De andre punktene følger jo så fint inn under dette temaene ☺ jeg har derfor skrevet de andre temaene litt ut fra dette punktet.

Det er sikkert fordi forskjellen mellom privat og profesjonell omsorg er så tilstede som tema i livet mitt. Imidlertid er det en veldig stor forskjell for meg og gi omsorg på jobb og privat. Det er jo en slags omsorg å være terapeut, men jeg gir ikke råd, en klem, bekreftelse gjennom ros etc.

Jeg mener ikke at jeg er helt kald og tilbakelent, men det er noe med å gi den andre rommet og la den finne sine egne gode svar og hjelpe den til selv å gi seg selv omsorg. Som mor er jeg (forhåpentligvis) mer utstrakt og strør om meg som bare det. Og gir hjelp til praktiske ting. Det gjør jeg jo på jobb også - ta telefoner og slikt - men i mindre grad.

Noen ganger tror jeg at jeg kunne blitt mer tilbakelent hjemme også, la de styre litt selv. Det handler vel om behovet for å ha kontroll kanskje. Det er jo litt slik at hvis barna har det bra, og alt er på stell så er du en bra mor. Men kanskje er det vel så viktig, når barna blir eldre, å la barn finne ut selv hvordan de vil ha stellet. Det høres jo behagelig ut, men egentlig tror jeg det er mer vanskelig enn lett. Det er det samme i terapi – la pasienten gi slipp og gå sin egen vei – det er da du har gjort en bra jobb.

Nysgjerrighet og interesse for andre tenker jeg henger sammen med hvor mye overskudd man har for å si det enkelt Kanskje går det an å si at jo mer jeg har nok med meg selv, jo mindre genuint interessert - klarer jeg å være. Igjen tror jeg vi har ulike grenser her, og kanskje også ulike krav til hva genuin interesse er. Tilstede kan jeg jo være, helt konkret, uten å være særlig interessert.

For meg ligger det en mer følelsesmessig innstilling til grunn for ”genuin interesse” vs interesse vs å være tilstede. Det som er slitsomt, synes jeg, er at når jeg passer barn(egne) så er det som om de merker følelsesmessig at jeg blir interessert i andre og vil prate med dem. Og da kommer de også blir det vanskelig å fortsette samtalen. Det er det sikkert en del som kjenner seg igjen i.

Fortsettelse på 9, side 2

Det jeg synes er viktigere at mange ganger er det fint å bare være tilstede, kanskje mer enn nok egentlig. Kanskje spesielt for andre som har det virkelig vanskelig eller er i en tøff periode. Ikke si så mye, ikke gjøre så mye, bare være der. Tror det ofte undervurderes. Spesielt med barn. Vi skal ha så mye program og planer, men for meg handler omsorg mye om en rolig tilstedeværelse slik at de kan oppdage selv hva de er interessert i eller la følelsene få være.. Men det er ganske vanskelig. Eller det kan være mye omsorg i å gjøre hverdagslige ting sammen, hente sammen, lage mat.

- Gi og ta omsorg

Her tenker jeg på at det å ta imot omsorg for andre handler om å tørre å vise seg liten og sårbar. For noen er dette enkelt, og kanskje alltid eden enkleste rollen å ta, men for andre kan det være vanskelig å vise seg liten. Dette handler for meg om nest siste punkt- gi og ta omsorg. Vi er forskjelligskrudd sammen for hvor lett dette er for oss.

Kanskje vi kan tenke oss at jo vanskeligere vi har for å vis oss sårbare, jo mer behov for kontroll og dermed holde andre på avstand, jo vanskeligere for å ta i mot omsorg. Det høres jo litt merkelig ut, men vi er ikke alltid så lure vi mennesker.

Vi mister jo da en mulighet for det vi trenger – støtte og varme i fellesskap med andre. For andre er dette, som nevnt over, den letteste posisjon nettopp å ta i mot. Kanskje er det vanskeligere da å være den sterke som gir for da får men et ansvar. De fleste av oss vil vel balansere dette litt ulikt i slike situasjoner og hvem vi er sammen med. Det sa jeg litt om over.

- Mottakelighet

Når er det fullt? For meg handler mottakelighet om hvor mye jobben krever av meg den enkelte dagen. Jeg har ganske mye følelsesmessig kapasitet, men det er en stopp og da stopper det. Da er jeg fortsatt mottakelig, men evner ikke å gi så mye omsorg. Eller jeg gjør det også blir det veldig slitsomt etterpå. Det høres litt rart ut, men her tenker jeg helt konkret på balanse mellom jobb og hjemme. Jeg tror vel også at vi mennesker er forskjellig mottakelige for hvor andre er - hva de er opptatte av, hva andre vil, hvor de er følelsesmessig. For noen krever det kanskje ikke så mye, det går litt automatisk og de kan gjøre andre ting samtidig. Ja det endret seg, andre har et annet forhold til begrepet enn meg. Sette grenser/ gi slipp.

I alle miljøer finnes den uforutsigbart sterke og den uventet svake (Fisknes, 2001:248). Fisknes (2001) skriver i alle miljøer, vi tenker at det like gjerne kunne stått i alle sammenhenger, fordi vi kan oppleve uant styrke i noen kontekster og finne oss uventet svake i andre. I forhold til det å være giver og mottaker knyttet til omsorg, opplever vi at det Fisknes (2001) setter lys på kan flettes inn i vårt prosjekt. Med det mener vi at en som er giver i relasjonen også kan oppleve seg som mottaker, og at den som mottar kan være den sterke som ved sin væremåte gir giveren noe. Dette kan komme til uttrykk ved at mottaker stiller seg åpen – og tar imot den omsorgen giveren ønsker å gi. Noddings (1984) er opptatt av denne gjensidigheten, som har kommet til syne i dialogen hos aktørene våre, mellom giver og mottaker. Hun mener at den som mottar omsorg på et vis må svare på omsorgen ved for det første å gjenkjenne det som gis som omsorg, og i tillegg anerkjenne det som omsorg (Noddings, 1984).

Det kreves kanskje at man er mottakelig og klarer å gi respons for at man skal kunne få GOD omsorg? For personer som ikke klarer dette og virkelig trenger det, gjør at man får enda dårligere omsorg, eller at man blir "ubevisst straffet" av den som gir? En person som "belønner" personen som gir omsorg med god respons/glede etc – altså gir tilbake med positiv respons tilbake – vil vel kanskje også kunne få mer omsorg (Tekstboks 8, side 2).

Dette sitatet hentet fra en av aktørenes tekster i forhold til mottakelighet beskrives et mulig scenario hvor mottaker jamfør Noddings (1984) ikke gjenkjenner eller anerkjenner omsorgen som omsorg uavhengig av årsak. Vi leser tenkningen i dette sitatet slik at det er vanskelig å gi omsorg til en som ikke vil eller kan ta imot. Vi lurer videre på om evnen til å ta imot omsorg kan være knyttet til tidligere erfaringer og tillit.

I følge Løgstrup er tillit en gave. Jeg tror han har rett. En fødsels gave. En gave vi ikke kan ødelegge selv. Den kan bare tas fra oss av andre (Fisknes, 2001:254).

Omsorg handler om ivaretagelse, det å bry seg om – det kan være en profesjonell handling utøvd av en ansatt. Aktørene i gruppen var opptatt av det å ta i mot omsorg, i flere av tekstene kom det til syne.

Her tenker jeg på at det å ta imot omsorg for andre handler om å tørre å vise seg liten og sårbar. For noen er dette enkelt, og kanskje alltid er den enkleste

rollen å ta, men for andre kan det være vanskelig å vise seg liten (Tekstboks 9, side 2).

Kanskje vi kan tenke oss at jo vanskeligere vi har for og vis oss sårbare, jo mer behov for kontroll og dermed holde andre på avstand, jo vanskeligere for å ta i mot omsorg (Tekstboks 9, side 3).

I begge disse utsagnene er aktørene opptatt av sårbarheten. Sårbarhet er noe som lett knyttes til mottakerrollen, men en som utøver omsorg kan også oppleve seg sårbar. Hva kan ligge bak sårbarhet, og kan sårbarhet være uttrykk for en styrke? Om vi vender tilbake til Fisknes ord om den uforutsigbart sterke, kan vi forstå det hun skriver til å omhandle det å tørre å være sårbar som en styrke, og dermed forrykke dikotomien sterk – svak? Vi undrer oss også på om det å føle seg sårbar som omsorgsmottaker har noe med vår tid og vår kultur å gjøre. Har vårt samfunns dominante diskurser fokus på det å mestre selv, som individ, bidratt til å stille oss sårbare i det å få omsorg? Om vi holder denne undringen litt fast kan vi spørre oss om vi i samfunn som fokuserer på felleskap, vil finne det lettere å inneha mottakerrollen?

En annen undring hos oss knytter seg til om det er et klarere skille i vårt samfunn mellom det å være giver og det å være mottaker av omsorg. Har det å institusjonalisere omsorg bidratt til et mer markant skille, og om det er slik, har dette skillet bidratt til å forsterke en asymmetri i omsorgsrelasjonen? Tholin (2007) er opptatt av asymmetrien i omsorgsrelasjonen og makt. Kan det at omsorg ofte knyttes opp til omsorgsoppgaver bidra til en asymmetri (Rockel, 2009)? Og hvordan har de dominante rasjonalitetsdiskurser (Foucault, 1999) innen omsorg, hvor omsorg brytes ned til del oppgaver, noen påvirkning på hvordan vi opplever oss som mottaker i omsorgsrelasjoner?

I omsorgsrelasjoner kan det oppstå arenaer for det som Bae (1992) kaller definisjonsmakt, det vil si en situasjon der omsorgsgiver definerer omsorgsbehovet ut fra egen kunnskap, erfaringer og menneskesyn (Tholin, 2007). Når vi er omsorgsgiver, kan det være en utfordrende etisk oppgave å avdekke om våre tanker og handlinger har tilstrekkelig basis i mottakerens reelle behov, eller om de er uttrykk for det vi ut fra vårt ståsted anser som omsorg. Om vi opplever oss fjernt fra omsorgsmottakeres liv, eller den som trenger omsorg ikke selv kan eller vil uttrykke sine behov, vil det kanskje være lettere for en omsorgsgiver å utøve en form for definisjonsmakt? Vi har videre stilt oss spørsmål om det å gi omsorg ikke også kan innebefatte å få en form for omsorg selv på et eller annet nivå. Kan en være mottaker av omsorg i en situasjon hvor

en gir omsorg, og kan det som vi fra Rockel (2009) har oversatt til omsorgsnærvær bidra til en slik opplevelse. For den som gis omsorg vil kanskje ved sin måte å opptre på kunne gi den som gir omsorgen en opplevelse av å få omsorg selv. Vi tenker ikke her på en mottaker som verbalt takker, men mer på at det skjer noe i møtet mellom dem – et omsorgsnærvær, noe i relasjonen som oppleves verdifullt for dem begge. Vi undrer på om det kan oppstå noe i ”mellomrommet”, noe relasjonelt ved siden av den konkrete omsorgshandlingen som berører opplevelsen.

But if we look only for the outcomes, and even more so only for the predetermined outcomes, we can easily miss the dynamic and intensity of the process and dialogue, and we can all easily lose the other (Dahlberg og Moss, 2006:116).

Vi opplevde avdekkingen av dette mellom mottaker og giver, dette litt udefinerbare som spennende og noe vi ønsker å jobbe videre med i senere scener. Et annet tema som vi ønsket at aktørene skulle gi oss tekst på var dette med å gi slipp – åpne opp. Som en ser av sitatene i tekstboksene under oppleves ikke det uproblematisk.

Det handler vel om behovet for å ha kontroll kanskje. Det er jo litt slik at hvis barna har det bra, og alt er på stell så er du en bra mor (Tekstboks 9).

Det å gi slipp tenker jeg på som frustrerende (Tekstboks 7).

Det er vel omsorg? Det å kunne la mennesker få rom til å finne seg selv og finne sine ønsker er å gi omsorg. Hvis ikke fratar man et menneske sin frihet (Tekstboks 8).

Det som er fint er hvis man kan være et menneske som kan være fri, men alltid ha muligheten til å frivillig kunne returnere premissløst (Tekstboks 8).

I aktørenes nedtegnelser i disse tekstboksene kan vi lese at det å gi slipp, kan ses i sammenheng med det å ikke ha kontroll, det kan leses som å slippe kontrollen, eller å oppleve å miste kontrollen. I de to siste sitatene leser vi om noe av det positive som kan skje når vi slipper taket. I det leser vi, det å la noen få rom slik at de kommer i kontakt med egen omsorgsønsker, og denne friheten til å være, som vi leser som en mulighet til å ha frihet og samtidig være fullverdig medlem i fellesskapet, det å kunne returnere premissløst. Som vi har berørt tidligere i denne delen, undrer vi oss på om vårt syn på individet på et vis gjør noe med vår plass i fellesskapet, og om andre samfunn er mindre dualistiske. *Kroppen får status som en materiell og utvendig*

størrelse, forskjellig fra og atskilt fra personen som handlende subjekt og væren (Engelsrud, 1999:162). I dualismen ses kroppen som et redskap, et objekt. I den vestlige, og en kan kanskje si kristne, tradisjonen har kroppen i tillegg blitt skam, skittenhet og ondskap i motsats til den rene og gode tanken (Engelsrud, 1999). En følge av denne tenkningen er at en i vår kristne kultur har vært opptatt av å temme og kontrollere kroppen, dens sanselighet, uttrykksevne og bevegelsestrang. En slik erfaringsramme har medført at vi i motsats til en del andre kulturer behandler ”sykdommen eller problemet” (Engelsrud, 1999). Vi tenker mennesket i deler og ikke som helt, noe som vi tenker påvirker våre tanker om omsorg også. Kanskje kan en si at dualismen har påvirket vår selvforståelse. Dersom vi tenker at selvforståelsen vår er påvirket av denne dualismen, på hvilke vis kommer dette til uttrykk i omsorgshandlingene våre, ved bleieskift, i omfavnelser og samtaler hvor vi er andre nær?

Undringen rundt den private og den profesjonelle omsorgen har engasjert alle aktørene. Det har vært spennende å forsøke å plukke fra hverandre og se bak ordene. Vi opplevde tidlig i arbeidet et tilsynelatende klart skille mellom privat og profesjonell omsorg både i innspillene fra aktørene i gruppen og i en del av teorien vi leste (Wærnes, 2004), (Noddings, 1984) og (Ailwood, 2008). Vi leser det slik hos Jensen:

Mens den private omsorgen blir beskrevet som spontan, intim, spesifikk og personorientert, blir den profesjonelle formen beskrevet i motsatte termer som planlagt, distansert, regelstyrt og oppgaveorientert (Jensen 1999:10).

Akkurat denne beskrivelsen som vi fant hos Jensen er illustrerende for mye av det aktørene i gruppen deler med oss i sine tekster. Slik vi leser det, er mange opptatt av et tydelig skille mellom det profesjonelle og det personlig - private. *Jeg tror det er viktig å kunne skille mellom rollen som privatperson og fagarbeider* (Tekstboks 7). *Den profesjonelle omsorgsarbeiders utfordring er en balansegang mellom distanse og nærhet, samtidig som begge deler ivaretas* (Tholin, 2007:37). Det kan også se ut som at det flere i gruppen framhever, er det praktisk orienterte og det som er preget av tanken om omsorg som en form for pleie. Vi leser også flere steder om det følelsesmessige engasjementet og den omsorgen som er styrt av lover og regler – formell omsorg. *Med det å gjøre omsorgsarbeid, mener jeg ikke trenger å bety at man gir omsorg* (Tekstboks7). Kan det aktøren her skriver omhandle et fravær av det vi leser hos Rockel som omsorgsnærvær, eller det som Løvli (1999) beskriver som en stemning hvor handling og hensikt er ett. Er det mulig å finne et skille som kan hjelpe oss å se omsorgen helere og samtidig mer oppdelt og synlig, eller handler det bare om

en søken etter å sortere og systematisere slik at det kjennes ut som om det gir oss en oversikt? Kjærlighet er kanskje noe av det som kan skille. I kjærlighet ligger omsorgen, men kan vi tenke at omsorg utøves uten kjærlighet? Dersom vi tar utgangspunkt i den profesjonelle omsorgen, kan det være et behov i oss og i vår diskurs å konstruere et generelt innhold i omsorg? Kan vi gjennom slike konstruksjoner skape "tatt - for- gitt" -forestillinger om hva omsorg er innenfor de ulike omsorgsdiskurser, en form for inneforståtte sannheter, en slags lukket enighet som ikke aktivt gjøres til gjenstand for kritisk diskusjon, og hvor disse ulike diskursene heller ikke søker å komme i dialog (Moss, 2007)? Eller kan det være slik at det ligger noe imellom, som ikke er knyttet til det personlige - private, men heller ikke til det profesjonelle? Gjennom å jobbe med alle innspillene fra aktørene har vi funnet at vi preges av de ulike diskursene som lever (Ulla, 2008). Og vi er videre blitt mer oppmerksomme på at det meste går i hverandre og inneholder litt av alt.

Det stilles store krav til at den profesjonelle omsorgsgiver inngår i en sosial relasjon med og vier nærhet til omsorgsmottakeren samtidig som hun er målrettet og effektiv i arbeidet sitt. Den er en av mange utfordringer omsorgsgiver møter (Tholin, 2007:37).

Slik vi leser både Tholin, Jensen og flere av aktørene i iscenesettelsene våre, ligger det på et vis noen klare oppfatninger om hva omsorg er, selv om det beskrives som komplekst. Vi opplever likevel parallelt at det er vanskelig å beskrive hva omsorg er ut i fra det vi leser. Kan det handle om at omsorg fort blir usynlig og vanskelig kan stå alene? Eller kan det handle om at vi alle har en forståelse av hva omsorg er og derfor ikke trenger å beskrive det? *Hva omsorg er, bestemmes undervegs, av deg, meg og de andre som vier seg til omsorgens oppgave. Omsorgen har en daglig side (Løvlie, 1999:58).*

Et annet spørsmål som har blitt tydelig for oss underveis i arbeidet, er hvorvidt personlig - privat omsorg er det samme som nærhet. Mange av innspillene vi har fått, kan gi uttrykk for at aktørene tenker på den måten. Vi undrer oss over om den private omsorgen nødvendigvis er tilstedeværende og nær, og motsatt, at den profesjonelle ikke er det? Vi opplever at dette blir en forenkling av bildet og blir mer opptatt av det som skjer imellom. *Som menneske står vi alltid i et dilemma mellom åpenhet (sårbarhet) og beskyttelse i sosiale relasjoner (Løvlie, 1999:73).* Kanskje er skillet mellom den private og den profesjonelle omsorgen ikke så lett å få øye på likevel? Vi synes vi etter hvert som vi undersøker, opplever at det private og profesjonelle inneholder mange av de samme utfordringene og temaene (Cockburn, 2005). Et ord

som ofte kommer opp både i litteraturen og i de ulike scenene våre uavhengig av om vi snakker om omsorgen som personlig - privat eller profesjonell, er begrepet *tillit*. Det er utfordrende å skulle definere tillit, men vi hadde likevel et ønske om å ramme det litt inn.

Til å skildre tilliten er det brukt uttrykk som: den enkelte utleverer seg selv, går ut av seg selv, gir noe av sitt liv den andres hånd, setter tone til den andres liv (Løvlie, 1999:71). Og Løvlie skriver videre. Med min holdning kan jeg gjøre den andres liv truende eller trygt. Det er derfor en fordring til oss om å ta vare på det liv som tilliten legger i vår hånd (Løvlie, 1999:71).

Vi synes Løvlie gjør et forsøk på å beskrive omsorg på en vakker og illustrerende måte når han sier: *Til sist har omsorg kanskje den omtanke som prøver å feste livet i en varighet mellom en selv og de andre (Løvlie, 1999:59)*. Slik vi leser Løvlie, handler det om at vi er både avhengige av og forpliktet til hverandre gjennom omsorg, vi gir og får. Kan vi lese det Løvlie (1999) her forsøker å beskrive som noe gjennomgripende i livene våre? Vi avslutter denne andre scenen med en undring over omsorgsopplevelsen.

Med det å gjøre omsorgsarbeid mener jeg ikke behøver å bety at en gir omsorg. Man kan utføre et omsorgsarbeid uten å være tilstede hos den man utfører handlingen for (Tekstboks 7).

Det som denne aktøren setter ord på, finner vi igjen hos Rockel (2009), som slik vi leser henne løfter frem nærværet. Er det dette omsorgsnærværet som ligger mellom giver og mottaker. Vi har lyst til å se nærmere på dette i en scene, evne å få til en dialog om dette som vi opplever litt utfordrende å ordsette.

4.4 Tredje iscenesettelse

Sitatet fra den franske filosofen Deleuze dannet utgangspunktet for cafédialogen i denne tredje iscenesettelsen. Vi velger å benytte dette sitatet fordi vi i de to første scenene har fått en gryende opplevelse av at det er noe annet, noe som ikke er lett å gripe, som knyttes til omsorgsopplevelsen. Dette ønsket vi å undersøke nærmere, og sitatet til Deleuze håper vi at kan være en åpner for å få dialogen til å fordype seg i det som aktørene setter lys på - noe tilstedeværende i den gode omsorgsopplevelsen.

Movements always happens behind the thinkers back, or in the moment he blinks (Deleuze, 2006:1).

Vi valgte også denne gangen å la aktørene få noe tid til å lese gjennom det vi hadde skrevet på papirduken, få tenke litt på egen hånd over sitatet, og om de ønsket notere eller tegne – skrible litt på duken. Idet alle løftet blikkene og var klare, inviterte vi aktørene til å gå inn i dialogen. Aktørene var engasjerte og vår opplevelse var at aktørene lyttet oppmerksomt til hverandre. Dialogen gikk i mange minutter før de ble oppmerksomme på at vi som hadde regien for scenens utgangspunkt ikke hadde bidratt med noen replikk. Sitatet utfordret, stengte og åpnet for oss underveis, og det å ha teatersport metaforen som utgangspunkt gav oss som hadde regi en frihet til å la dialogen få rom. Den enkelte aktør forfulgte egne og andres innspill. Det så også ut som det at de hadde møttes til cafédialog tidligere virket positivt inn på dialogen. De fire kulepunktene nedenfor er det de fire aktørene nedtegnet før og under dialogen i denne scenen. Vi lar de fire stå i tekstboks 10, men i lesningene og bearbeidelsen ser vi teksten under ett.

Tekstboks 10

- Uansett hva man selv vil skal skje, så skjer det noe man ikke kan styre. Selv om man føler man har kontroll så kan man aldri ha det 100%. Movements behøver ikke være negativt, men positivt. Ting må ikke være statisk, men i stadig forbedring – endring.
- Grenser for omsorg. Selv om du vil dekke opp alt andre ønsker seg så er det umulig å tilfredsstille fullstendig. Det er også der utvikling skjer (i fravær av tilfredsstillelse). Barnet vil gå videre og utforske muligheter. Når du bevisst prøver å finne opp kruttet, eller være kreativ, snill eller lur, går du glipp av det impulsive, eller det er når du glemmer deg selv at det spennende skjer - det intuitive – det genuine – det ekte – varme. Det er elementer i omsorg som ikke kan tenkes, væres eller rasjonelt forstås, man må bare være i noe.
- Konstant forandring, får ikke med seg alt. Ting/ forandring skjer så raskt. Før man er ferdig å tenke en ting er det noe nytt?! Mister kontroll – kan ikke styre det.
- Det skjer alltid noe, man får ikke med seg alt. Alt er i forandring, man må involvere seg for å være med i bevegelsen.

4.4.1 *Våre tanker og lesninger etter tredje iscenesettelse*

Sitatet av Deleuze (2006) opplevdes utfordrende både for aktørene og for oss, og vi tenker det kan skyldes at aktørene kanskje var mer forberedt på å få et nytt refleksjonsspørsmål i denne scenen. Det at vi benytter briolage gir oss mulighet til å ha ulik regi, ulik tilnærming i scenen, og det å trekke inn tekst i form av dikt eller et sitat oppleves befriende. Det oppsto mye undring, tanker og refleksjoner knyttet til sitatet etter hvert som vi startet, og aktørene gav uttrykk for at det var utfordrende, men også spennende og åpne. Det ble mange svinger i dialogen, aktørene utforsket sammen de ulike refleksjonene og innspillene som oppsto, og vi opplevde dette som god dialog. Aktørens innspill i dialogen gav flere perspektiver – og åpnet for nye refleksjoner og videre nye måter å tenke om omsorg på. Før vi gjør kritiske lesninger av tekstene og våre refleksjoner rundt dialogen, oppsummerer vi begge våre umiddelbare tanker fra denne cafédialogen med utgangspunkt i det vi hadde skrevet på duken, slik at de kan legges til som brikker. Dette gjør vi fordi våre brikker vil prege de lesninger vi gjør av denne tredje scenen, selv om vi tar utgangspunkt i aktørens nedtegnelser.

Hanne: *Hvordan sette ord på det man ikke ser, eller ikke vet skjer? Det som er uventet= skattene. Fint når noen ser deg følelsesmessig. Kontroll – ting i endring?*

Anita: *Bevegelse – fornemmelse – noe oppstår – vanskelig å sette fingeren på – en kvalitet – forløsende. Velge å blunke – gir nye muligheter – ikke alltid kontroll. Relasjonelt.*

I vår utforskning av aktørens tekster på duken under cafédialogen, ble vi opptatt av det å *være, det å være i, omsorgens egenverdi*. Slik kom spørsmålet vi stilte oss tidlig i dette arbeidet i forhold til omsorgens egenverdi igjen til syne for oss, omsorgens egenverdi ble aktualisert. Vi kjenner at det er disse *mellomrommene* som engasjerer og utfordrer oss. Om vi tenker på hva som kan stå i motsats til et mellomrom, vil det være et ”ingentingrom”. Kan vi i det forstå noe som ligger helt inntil, uten noe mellom, og som derfor blir for nært? Kan vi tenke en parallell til lek eller teater, som vi låner begreper fra i denne oppgaven? Med det mener vi at vi i leken og i teaterets scener lager oss et mellomrom? Et mellomrom som gjør det mulig å delta med det en har, videre gir mulighet til og utforske det som i det virkelige liv fordrer for mye av oss. Vi lurer også på om makt, eller definisjonsmakt, påvirkes av mellomrommet på et annet vis enn vi kan tenke oss i et ”ingentingrom”. Vi ønsker å åpne opp og gå videre på det som skjer i mellomrommet. Det er i disse uplanlagte krokene, svingene og vendingene innimellom oss vi tenker at noe annet og kanskje nytt oppstår. *Alt er i forandring, man må involvere seg for å være med i bevegelsen* (Tekstboks 10). Vi undrer på om det er

et nærvær i disse mellomrommene, og om det bidrar til at vi opplever omsorgen god, både som giver og mottaker (Rockel, 2009). Vi ser også at det å gå disse uplanlagte vendingene, la veien bli litt til underveis, kan ha paralleller til vår tilnærming og vårt arbeid med masteroppgaven. Vårt ønske er å gå disse vendingene sammen med aktørene, slik at det kan oppstå noe som ikke kunne blitt til uten dem. Slik vil vår oppgave og våre ”veier” bli til i et samspill med aktørene, men det er vi som har valgt omsorg som utgangspunktet for betraktningene. I flere av aktørenes tekster kommer det til syne en tvil knyttet til kontroll. Har denne kontrollen vi er opptatt av noe med dualismen (Engelsrud, 1999) som ligger i oss å gjøre? Lever vi med en omverden som vi ubevisst føler at står i kontrast til våre liv – slik vi lever dem? Vi velger å la det med kontroll ligge, da vi kjenner et større engasjement for andre temaer i tredje scene. I cafédialogen om sitatet er tilstedeværelse, evne til *å bare være*, eller *slippe opp*, et tema som gir dialogen energi. I dialoggruppen undret vi oss over om det er når *vi er i det*, at dette uventede som er ”skattene” oppstår, en form for god samhørighet hos de som deler stunden. *Det er elementer i omsorg som ikke kan tenkes, værres eller rasjonelt forstås, man må bare være i noe* (Tekstboks 10). Beskriver aktøren her noe av det samme som Deleuze (2006), her i Dahlberg og Moss, har forsøkt å ordsette?

But if we look only for the outcomes, and even more so only for the predetermined outcomes, we can easily miss the dynamic and intensity of the process and dialogue, and we can all easily loose the other (Dahlberg og Moss 2006:116).

Vi lar Rockell (2009) sin undersøkning av omsorgoppgavers forhold til et omsorgsnærvær være et bakteppe og ser på sitatet. Det kan se ut som at fokuset er på at oppgaven skal løses, som vi eksemplifiserer ved bleieskift, kan gjøre at vi går glipp av den omsorgsarenaen som et bleieskift kan være. Nå vil et bleieskift uansett kunne anses som omsorg fordi det bidrar til å holde barnets hud hel og uten ubehag, men som en av aktørene skriver om i tekstboks 7; å utøve omsorgsarbeid betyr ikke det samme som å gi omsorg. Vi tenker at barnehagens rutiner ikke nødvendigvis speiler de verdier eller syn på barn som forfektes i barnehagens planer, men at rutinene kan avsløre hvilke skjulte diskurser (Foucault, 1999) personalet påvirkes av. Den enkeltes mulighet til å utøve definisjonsmakt (Bae, 1992) vil også bety noe for hvordan et bleieskift oppleves for både barnet og personalet. En av aktørene undret seg i første scene på om en kan ”juge på seg omsorg” (tekstboks 5), og det har vi lyst til å forfølge litt. Jacobsen (2009) setter i sin artikkel lys på hvor forskjellig omsorg utføres i de ulike institusjonene overfor *the troubled children* til tross for likt lovverk og retningslinjer. Det er spennende å se hans undersøkelser om omsorgsutøvelse, Rockel

(2009) sine tanker om å flytte fokuset fra omsorgsoppgaver til omsorgsnærver og vår aktørs spørsmål om det å ”juge på seg omsorg” er mulig. Dette er spennende fordi vi lurer på om Jacobsens (2009) undersøkelse av de ulike omsorgutøvelsene, kan berøre det omsorgsnærveret som Rockel (2009) betoner.

4.5 Fjerde iscenesettelse

Vi ønsket oss en siste scene for å avslutte undersøkelsene våre. Vi har gjennom de tidligere iscenesettelsene berørt mange sider ved omsorg som alle aktørene har vært opptatt av. Denne siste scenen hadde vi et ønske om at skulle handle om en ”optimal” eller ”perfekt” omsorgshistorie, hvis det er mulig å snakke sammen rundt det. Aktørene i gruppen ble derfor invitert til å delta på den fjerde og siste iscenesettelsen. Vi sendte e-mail til alle aktørene som hadde deltatt tidligere, og denne gangen sa vi noe om tema for dialoggruppen allerede i e-mailen. Vi har gjennom arbeidet med oppgaven vår vært opptatt av at det er innspillene fra aktørene i gruppen som skulle være styrende for vårt fokus, og på den måten har aktørenes innspill lagt rammer for teori og retning i vårt arbeid med oppgaven. Vi ønsket derfor å avslutte sammen med gruppen, slik at de er med oss og setter lys på det vi ender opp med etter endt arbeid. Slik vi ser det, kan vi ikke definere det vi har landet på som konkrete funn eller konklusjoner, men vi ønsker likevel å forstørre temaer og områder som har preget arbeidet og prosessen vår. På bakgrunn av dette var det viktig å klare å samles en siste gang. Dette var invitasjonen som ble sendt ut:

Hei Cafedamer

Vi er godt i gang med skrivingen og begynner å se enden på det hele.

I arbeidet med tekstene dere skrev på duken første gang vi var sammen, og de tekstene dere har gitt oss i ettertid på ee-mail og ved siste cafe har det oppstått et ønske hos oss.

Vi lurte på om dere kunne tenke dere å møtes en siste gang. Vi ønsker å bruke dette siste møte med dere til å konstruere den "perfekte omsorgshistorien".

Vi ser for oss at vår "perfekte omsorghistorie" skal danne utgangspunktet for oppgavens avslutning.

Som en liten inntonning...

Etter første café ba vi dere gi oss tekster rundt ordene/begrepene: det å gi slipp, privat og profesjonell omsorg, det å være genuint interessert i den andre, -tilstedeværelse, gi og ta omsorg og mottakelighet.

Den andre gangen vi møttes var det Deleuze ord:

Movements always happens behind the thinkers back, or in the moment he blinks.

Så om du kan og har lyst, møt opp ved Hannes kjøkkenbord

onsdag 17. februar klokka 19.30 ☺

viiktig at du gir oss beskjed om du kommer eller ei.

Anita på 95 44 16 39 eller Hanne på 45 39 01 19

Etter at invitasjonen var sendt ut, var vi litt spente på om vi ville få med oss nok aktører til denne siste iscenesettelsen, men aktørene var positive til en siste scene. Tre av fire hadde mulighet til å samles til denne siste scenen, og på nytt samlet vi oss rundt bordet med kaffe og te. Flere av aktørene i gruppen hadde liten tid, og vi satte derfor en tidsramme på en time til denne siste scenen. Vi startet scenen med å minne på de tidligere scenenes innhold. Spørsmålet om **hva omsorg kan være** satte første scene i gang, Mens andre scene spant rundt aktørenes nedtegnede tekster hvor de som aktører utdypet sine refleksjoner rundt temaene som sto frem for oss i den første scenen. Deluze's ord (2006) *Movements always happens behind the thinkers back, or in the moment he blinks* engasjerte aktørerene i vår tredje scene og nå var vi samlet til siste scene hvor den optimale omsorgen skulle være tema. På denne siste samlingen opplevde vi at aktørene trodde oss da vi fortsatt holdt fast på at vi ikke hadde en bestemt retning å gå etter, men at det var de som gav oss retninger og hjalp oss å åpne opp for så mange veier å gå som mulig.

Å skape et fellesskap er en av de mest konstruktive tilnærmingene for å understøtte endring i en kultur som generelt er preget av individualisme. Slike prosesser skjer ikke av seg selv (Levin og Klev, 2001:211).

Det har vært viktig for oss å løfte fram idéene vi har om at flere tanker, flere måter å lese, flere måter å skrive, flere mennesker som konstruerer sammen er en vei vi har tro på, og som vi har ønsket å prøve ut gjennom arbeidet vårt. Dette har ikke gjort seg selv, og til tider har det virket slik vi ser det, vanskelig for aktørene å tro oss på at vi ikke har andre agendaer i denne sammenhengen, enn det som kommuniseres gjennom spørsmålene på duken. Vi har tro på at det å konstruere i fellesskap på denne måten, er en vei å gå for å kunne skape endring. Fellesskapet er også noe vi konstruerer sammen, og ikke noe som ligger der skapt og klart til å tre inn i. Vi lener oss på den andre og støtter hverandre i en slags sammenhengende bevegelse gjennom hele scenen. Slik kan en si at aksjonen iverksetter endringer og refleksjon. Spørsmålet som denne gangen lå på duken var:

*Hva kjennetegner den optimale omsorgen
hvis den fantes?*

Fordi vi hadde en time avsatt til cafédialog startet vi rett på og denne gangen noterte Hanne ned på duken alle innspillene som kom. Tidligere har deltakerne skrevet selv, men både fordi vi hadde litt liten tid, og fordi vi nå skulle samle mange av de innspillene og tankene som hadde levd gjennom arbeidet, så vi det som hensiktsmessig at Hanne noterte. Det samlet fokus og vi oppdaget at aktørene sikret at det som ble

skrevet var slik de selv ønsket. Hanne forsøkte å være så tro mot det som ble sagt som mulig da hun skrev, og alle ”brukte” duken aktivt underveis i dialogen.

I tekstboks 11 har vi samlet de innspillene som ble liggende på duken, slik de ble nedtegnet under dialogen.

Tekstboks 11

- Den optimale omsorgen tar man for gitt - den bare er der.
- Ubetinget kjærlighet – glad i det jeg er
- Det er individuelt hva man trenger, ikke nødvendigvis situasjonsbetinget.
- Tilfredsstill alle behov?
- Når man jobber hardt for å være ”den gode mor” krever man respons
- Bevissthet på egen omsorgskarriere → å være ærlig.
- Et ønske om å fjerne det vanskelige og vonde → kreve noe perfekt.
- Hvem bestemmer behovene? - er den ene giver og den andre mottaker?
- Elske hverandre → å tåle hverandre
- Hvis man forsøker å være den optimale omsorgsgiveren, mislykkes man.
- Den optimale omsorgen → fleksibilitet → å treffe mottakeren.
- Gi slipp på tankene om det optimale
- Fleksibilitet er vanskeligere enn å holde fast.
- Når man slipper, slipper man også seg sjøl.
- Ved å slippe seg sjøl må man tåle sin egen sårbarhet.
- Balanse mellom autonomi og avhengighet.
- ”Pupp og space”- hele tiden en balansering mellom det nære og tette og det å gi rom og slippe.

4.5.1 Våre tanker og lesninger etter fjerde iscenesettelse

Før vi satte i gang med å gjøre lesninger av det som kom ned på duken og oppsummere det som hadde skjedd i gruppen, hadde vi behov for å samle våre egne umiddelbare tanker fra denne scenen:

Hanne:

Fleksibilitet - Plastisitet er det som er sentralt

Det er utrolig vanskelig å definere giver og mottaker. Hvem skal definere? Og hvem definerer?

Hele tiden se seg selv i diskursen om den optimale omsorgen

Anita:

Ble opptatt av mellomrommene og bevegeligheten.

Tenker også på atskilthet mellom mitt eget og den andres

Hva har jeg med meg i ryggsekken - tørre å se og ta på det som er i sekken. Er det slik at det vi har tatt tak i oppe i ryggsekken vår, styrer i hvilken grad vi hele veien balanserer mellom "pupp og space"?

I denne scenen kjente vi på en veldig letthet i dialogen. Alle aktørene bidro aktivt til dialogen med en gang. Om dette var et uttrykk for at de nå i større grad kjente formen og hva som skulle skje, eller om det var noe med vår framtoning, er vanskelig å se, men vi kjente på den aktive energien begge to. Vi satt også igjen med at det meste av det som kom fram i dialogen, og som ble skrevet ned på duken, var temaer som til en viss grad hadde fulgt oss gjennom hele perioden. Vi opplevde at det som fikk og tok fokus i denne scenen i stor grad var temaer som hadde vært berørt tidligere. Denne fjerde scenen ble mer en sortering og en rydding. Vi kan kanskje også se den som en prioritering fordi temaene som har blitt utvidet i denne prosessen og som løftes nå i siste scene er de temaene vi tenker er de som berører aktørene mest, og som derfor ligger nærmest aktørenes egne omsorgshistorier.

... en forståelse av kunnskap som noe langt mer enn det som er forbundet med eksplisitt argumenterbar kunnskap (den boklige lærdommen). Vi har både antydnet at kunnskap er forbundet med hva vi er i stand til å gjøre, og at kunnskap formidles gjennom oppvekst i en bestemt kultur, der vår innsikt blir oss til del uten at vi er klar over det, eller kan si at dette er det vi kan (Levin og Klev, 2001:88).

Vi har møtt, gjennom våre undersøkelser om omsorg, mange idéer om hva kunnskap, kompetanse og forskning kan være. Vi opplever at det at vi har møttes i disse scenene med aktørene, har vært med på å åpne opp og gitt rom for tanker og innspill. Det har vært spennende erkjennelser og oppdagelser for oss. Vi kjente at denne siste scenen ble en god måte å avslutte samarbeidet med aktørene i dialoggruppen på. Vi har i det videre arbeidet med undersøkelsen valgt å gjøre lesninger av noen av de punktene som aktørene tegnet ned på duken. Som tidligere nevnt ble denne siste scenen en

opplevelse av prioritering eller rydding i det vi hadde jobbet med i gruppen i tidligere scener. Selv om vi opplevde at mange av tekstene ikke var nye, vil det alltid, slik vi ser det, være noe nytt og noe gammelt styrt av kontekst og samspill (Derrida, 2003). Vi valgte å stoppe opp ved det vi opplevde som spennende for oss. Begreper som ”fleksibilitet” og skille mellom ”mottaker og giver” ga mye energi inn i dialogen. *Hvem bestemmer behovene – mottaker eller giver* (Tekstboks11)? Er det slik at omsorgsgiver kan være sikker på at hun eller han forstår hva mottaker trenger Rockel (2009). Selv om vi bestreber denne responsive omsorgen, vil det i alle typer relasjoner og interaksjoner foreligge makt, både synlig og usynlig. I en omsorgsrelasjon kan makt være vanskelig både å ville se og avsløre.

Vi snakket videre sammen om det ”å bli tålt” og det å bli elsket på tross av og ikke på grunn av. *Den optimale omsorgen tar man for gitt - den bare er der* (Tekstboks11). Omsorgen bare er der, den kan vanskelig defineres eller rammes inn. Og kan nettopp det, at den ikke kan defineres, være et kjennetegn på at det er omsorg?

Fleksibilitet var også et område vi stoppet opp ved ”*Den optimale omsorgen → fleksibilitet → å treffe mottakeren* (Tekstboks11). Og videre ... *fleksibilitet er vanskeligere enn å holde fast* (Tekstboks 11). Det å slippe kontrollen og la den andre få definere sitt eget rom og sine behov gjør at vi også må klare å slippe oss selv. *Poenget er at når vi bygger opp, ”gir” vi personen noe som allerede er i ham eller henne* (Schibbye, 2006:187). Slik vi leser Shibbye kan vi ikke gi personen noe som ikke allerede er til stede i personen, og vi tenker at dette kan være vanskelig å kjenne på som omsorgsgiver.

Av og til er næringen vi får ved å være nær et annet menneske og føle at vi gir så viktig for oss at det både kan være vanskelig og truende å slippe. *Ved å slippe seg sjøl må man tåle sin egen sårbarhet* (Tekstboks 11). Når vi slipper den andre og ser på oss selv, kan det hende vi må berøre områder i oss som ikke bare er behagelige. Kanskje er det også slik at vi må ta inn over oss det uavklarte mellomrommet mellom omsorgsgiver og omsorgsmottaker. I denne siste scenen fikk vi tanker om å gi slipp på tanken om ”det optimale” Dette både fordi vi ikke klarte å definere eller ramme inn en optimal omsorg, fordi den handlet om en sensitivitet og fleksibilitet som vanskelig lar seg ramme inn.

5 ETTER TEPPEFALL

Vi har gjennom hele oppgaven valgt å la noen av brikkene i vår bricolage være dikt. Uttrykket som vi møter i diktene, hjelper oss å kjenne på innholdet i tekstene på en annen og kanskje ny måte. Vi opplever at det spiller på andre strenger i oss og gir andre bilder.

*Jeg holder ditt hode
i mine hender, som du holder
mitt hjerte i din ømhet
Slik allting holder og blir
holdt av noe annet enn seg selv
Slik havet løfter en sten
Til sine strender, slik treet
Holder høstens modne frukter, slik kloden løftes
Gjennom kloders rom
Slik holdes vi begge av noe
og løftes
dit gåte holder gåte i sin hånd*

Stein Mehren, (1963).

Vi opplever at diktet til Mehren på en måte favner det vi har vært opptatt av i våre undersøkelser om omsorg. ... *Slik allting holder og blir holdt av noe annet enn seg selv*. Akkurat dette med at vi til enhver tid både holdes og blir holdt, har vært sentralt i vårt arbeid. Vi er hele veien en del av en rekke, en kjede eller en sirkel som henger fast i hverandre. Det er ikke alltid lett å få øye på hvor helheten starter og slutter hen. Selv om det ikke alltid er lett å finne hvert enkelt ledd i kjeden, er det nettopp det den er bygget opp av – ett og ett ledd. Det er dette vi opplever at mange av omsorgshistoriene vi har møtt handler om: Vi holder samtidig som den som holdes kjenner at vi selv har et behov for å bli holdt.

5.1 Våre tanker etter iscenesettelsene

Den optimale historien om omsorg handler i stor grad, slik vi opplever dialogen her i vår siste scene, om det som skjer i mellomrommene og som ikke er så lett å få øye på. Omsorgen finnes også i stell, i bleieskift, i det å holde den gamle i hånda. Men den optimale historien finner vi kanskje bakenfor alle disse synlige omsorgsyttringene?

I arbeidet med denne undersøkelsen har vi valgt å skrive oppgavens tekst sammen. Vi har snakket, drøftet og undret – lagt til side for å grunne litt, skrevet tekst, for så å slette den igjen. I starten syntes vi det var utfordrende å skrive inn i den andres tekst, på et vis gripe inn i den andres resonnement. På et vis sto det litt i kontrast til det å la den andre få gå sine svinger, få rom. Underveis har denne opplevelsen endret seg, for vi ser at vår inngripen i den andres tekst også tilfører og gir den andre åpninger og muligheter som kanskje ellers ikke ville blitt tilgjengelige. Vi ser at vi går tilbake i deler av teksten og skriver, utvider, og at dette er noe som vi kunne fortsatt med. Oppgaven vil egentlig aldri bli ferdig. Når dette er sagt, har vi erfart at det er viktig at vi får ha teksten noe i fred. Det å få rom til å produsere, gjøre disse svingene for så å slippe den andre til er viktig. Mens undersøkelsen har pågått har våre liv levd. Det har kommet et nytt barn inn i livet til Hanne, Anita har gjennomlevd et samlivsbrudd, en flytting, to av barna har flyttet for seg selv og nå i vår førte en beordring til ny jobb.

I vår undersøkelse ble bricolage en god tilnærming og arbeidsform for oss. Det å kunne få bruke ulike arbeidsformer og ulike former for tekster ligger nært opp til hvordan vi ser på livet. Med det mener vi at livet i alle sammenhenger inneholder litt av alt, og bricolage gir oss på et vis denne muligheten til å se at ” helt ulike steiner til sammen utgjør en vakker og solid steinmur”. En annen del av dette er den friheten vi opplever når vi kan ”leke” oss med ulike uttrykk, det å kunne benytte teaterets begreper, kunne søke ulike teoretiske retninger. Det har vært befriende å kunne lese teori med det for øye å åpne, utvide, se bak, uten å være opptatt av om du er innenfor den rette fagdiskursen. Det å kunne gå på tvers av diskurser og paradigmer (Moss, 2007), eller slik Karpe Diem (2010) uttrykker det i sangen *Ruter*, det å tørre å gå ut av rutene for så å se hva som skjer, er for oss befriende. Vi opplevde videre at det å bruke bricolage som tilnærming gav oss muligheten til å ta utgangspunkt i historiene, det ble en innfallsvinkel som lot oss få gå veien sammen med aktørene. Vi har hatt regien i iscenesettelsene og i undersøkelsen i sin helhet, men innholdet i undersøkelsen og retningen oppgaven har tatt har blitt konstruert i samspillet i de ulike scenene.

Det har vært spennende og inspirerende å oppleve de historiene om omsorg som har spilt seg ut i scenene. Vi sitter igjen med en opplevelse av at Cafédialogen som

arbeidsmåte skaper gode rom for refleksjoner. Vi synes også at vi ser at flere av aktørene har åpnet opp og bydd på seg selv og historiene sine gjennom de ulike scenene. Vi leser dette som en bevegelse fra de vi opplever som en handlingsorientert dialog til en mer genuin og tilstedeværende refleksjonen. Vi gjør denne lesningen fordi vi hører og leser at aktørene går bort fra ord som **man** og **en** og benytter **jeg** i dialoger og tekster. Videre hører vi at betraktningene i større grad knyttes til egne personlige historier og den enkelte aktørs levde liv. I cafédialogen ligger noen føringer for dialogen som vi har beskrevet i metodedelen. Vi valgte å la noen av disse prinsippene ligge og gjorde en tilpasning i scenene våre. I etterkant undrer vi oss over hvordan det hadde vært om vi hadde holdt fast på føringene.

Vi så etikk og makt som utfordrende for oss i vårt arbeid med undersøkelsen. Vi opplever etikk og makt som sterkt forbundet og alltid tilstedeværende. Når vi leser oppgaven nå i slutten av prosessen, opplever vi at vi i teksten ikke har greid å synliggjøre etikken og makten sin plass i vårt arbeid. Vi har skrevet om det i metodedelen og drar det med inn i iscenesettelsene, men våre mange samtaler og refleksjoner underveis kommer ikke til syne. Årsaken til at vi har vært opptatt av etikken og makten er kanskje at vi valgte å benytte cafédialoger og aktørens tekster som empiri. Vi benytter en tilnærming i arbeidet som ligger nært opptil aksjonsforskning, og utfordringen vår har hele tiden vært våre roller. Det er vi som ønsket å se på omsorgsbegrepet, men vi ønsket å gjøre det sammen med aktørene. Vi ønsket oppriktig å åpne opp begrepet og se omsorg i en større sammenheng på aktørens premisser. For oss ble derfor bricolage en vei. Vi ser scenene som teatersport, hvor hver aktør bringer sitt inn. Vi har regien, men må forholde oss til det som kommer.

Et av grepene vi gjorde var og ikke å lese omsorgsteori før vi hadde hatt vår første cafédialog. Vi var redde for at vi ved å lese mye før cafédialogene ville dreie fokuset i retning av det vi var blitt nysgjerrige på i det teoretiske. Etter den første iscenesettelsen hvor vi benyttet cafédialog, søkte vi teori med utgangspunkt i det som kom opp i cafédialogen. Dette har vi fortsatt med underveis i arbeidet. Vi vet at vi i oppgaven likevel har påvirket aktørene, med oppmerksomme blikk, et engasjert ”si mer” eller lignende når de har løftet frem noe vi fant spennende i iscenesettelsen. Vi har også plukket ut deler av aktørens tekst, i utgangspunktet det som vi opplevde hadde mye energi i cafédialogen, men en kan spørre seg om vi ikke ubevisst forsterket opplevelsen slik at den passet våre egne ideer? For slik kan de skjulte diskurser vi er en del av prege oss (Foucault, 1999), og som Ulla (2008) skriver, at når vi oppdager og kan fri oss fra en diskurs, så er vi inne i en ny. Vi har derfor tidvis kjent på en

resignasjon i arbeidet med undersøkelsen, for vi ser at vi hele tiden møter etikk og makt, og vi bruker makt og mister det etiske av syne.

Vi hadde i starten av denne undersøkelsen et engasjement knyttet til opplevelsene av at omsorg ble betonet så ulikt i praksis (Jakobsen, 2009). Vår opplevelse var at vi hadde så ulike historier med oss, samtidig som det levde en ”tatt - for - gitt”- tenkning om at vi alle visste hva omsorg var. Det var denne opplevelsen av manglende problematisering av omsorgsbegrepet som utfordret oss. I undersøkelsen har vi tatt utgangspunkt i aktørenes historier og betraktninger samtidig som vi har søkt å utvide våre forståelser av omsorg i teori og andre tekster. Gjennom våre forsøk på å utvide, åpne og problematisere omsorg har det slik vi opplever det oppstått noen temaer som fremstår som samtlende for oss og aktørene i våre ulike iscenesettelser. Det som er blitt forstørret i vår undersøkelse og våre iscenesettelser er at opplevd omsorg og omsorgshandling ikke nødvendigvis er det samme. Det er også blitt synlig at retningslinjer og lovverk ikke er noen garanti for opplevd omsorg.

For i den opplevde omsorgen, slik vi har funnet den, er det er noe mer enn en omsorgshandling mellom giver og mottaker. *Movements always happens behind the thinkers back, or in the moment he blinks* (Deleuze, 2006:1). Det har vært utfordrende å gripe dette for oss udefinerbare som er i mellom. I teori benyttes ord som stemning, nærvær, respons eller tilstedeværelse. I iscenesettelsene møter vi også disse ordene når vi i dialogen gjør forsøk på å definere. I tillegg løfter aktørene frem en opplevelse av likeverdighet mellom mottaker og giver, det at giver på et vis må få en respons eller et gjensvar fra mottaker som uttrykker en opplevd omsorg (Noddings, 1984). Det kan se ut som at det å være en omsorgsgiver i stor grad handler om responsive ferdigheter (Rockel, 2009) og plastisitet i møte med den Andre (Kemp, 2005). Vi opplever også at det at vi har tilhørighet i ulike diskurser og befinner oss innenfor ulike paradigmer bidrar til at vi lett kan snakke forbi hverandre når omsorg er tema. Slik vi ser det i vår undersøkelse kan dette skyldes at vi ikke er oss bevisst hvilke diskurser vi er en del av (Ulla, 2008), eller at vi ikke ønsker eller tør bevege oss utenfor våre ”ruter” (Karpe Diem, 2010). Vi velger å avslutte denne undersøkelsen med en ”optimal” omsorgshistorie og fant en av mange hos Lindgren:

Når man er en liten barnehjemsgutt med stritt hår, som ingen vil ha, da kan man nesten like gjerne være død, syns Rasmus. Men så får han en idé. Man kan rømme fra barnehjemmet, gå ut i verden på egen hånd og finne ut om noen vil ha en. Når de ikke har noen annen å velge, ja, da må de ta meg, tror Rasmus. Nå går det ikke akkurat slik Rasmus hadde tenkt, men det går bra, riktig bra. Det hender jo så mangt når man går på loffen... (Lindgren, 1983).

Litteratur

- Abdelmaguid, M. O. Y. og Patel, C. R. (2010): *Ruter*. Bonnier Amigo Music Group
- Andersen, C. E. (2002): *Verden i barnehagen. Dekonstruksjon i lys av postkolonial teori: en etnografisk undersøkelse fra en barneavdeling*. HIO-hovedfagsrapport 2002 nr 18. Oslo: Høgskolen i Oslo, avdeling for lærerutdanning
- Angell, O. H. (2001): Omsorg i middelalderhospitalet. I: Ruyter, K. og Vetlesen, A. J. (red.) *Omsorgens Tvetydighet – egenart, historie og praksis*. Gyldendal Akademisk.
- Ailwood, J. (2008): Mothers, Teachers, Maternalism and Early Childhood Education and Care: some historical connections. *Contemporary Issues in Early Childhood*. Vol.8 (2)
- Bae, B. (1992): *Erkjennelse og anerkjennelse*. Oslo: Universitetsforlaget
- Binder, P-E. (2000): *Individet og den meningsbærende andre. En teoretisk undersøkelse av mellommenneskelige forutsetninger for psykisk liv og utvikling med utgangspunkt i Donald Winnicotts teori*. UIB doktoroppgave 2000 Bergen:
Det psykologiske fakultet, institutt for klinisk psykologi.
- Berry, K. S. (2006): Research as Briocolage. I: Tobin, K.& Kincheoe, J. red. *Doing Education/Research -a Handbook*, pp: 87-115. Sense.
- Brown, J. with Isaacs, D. (2005): *The World Café: shaping our futures through conversations that matter*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers
- Bustos, M. F. (2007): ~~Virkligheten~~ *VirklighetEr: Heteronormalisering som kritisk tema i barnehagefaglige teorier og praksiser*. HIO masteroppgave 2007, nr. 13 Oslo: Høgskolen i Oslo, avdeling læreutdanning
- Bøe, M. (2006): *Faglig utvikling i en scenerettet kontekst – førskolelæreren som Endringsagent*. HIO- masteroppgave 2006 nr 8. Oslo: HIO-trykkeriet.
- Børli, H. (1995): Samlede dikt. Oslo: Aschehoug
- Cannella, G. S. (2002): *Deconstructing Early Childhood. Educating Social Justice & Revolution*. Utgitt 1. gang 1997. New York: Peter Lang Publishing, Inc.

- Cockburn, T. (2005): Children and the feminist ethic of care. *Childhood. SAGE Publications. London, Thousand Oaks and New Delhi, Vol.12(1):71-89.*
- Dahlberg, G. Moss, P. og Pence, A. (2002): *Fra kvalitet til meningsskapning – Morgendagens barnehage.* Til norsk ved M, Holljen. Oslo: Kommuneforlaget.
- Dahlberg, G. and Moss, P. (2005): *Ethics and Politics in Early Childhood Education.* London and New York: RoutledgeFalmer
- Deleuze, G. (2006): *Dialogues II.* London/Ny: Continuum.
- Derrida, J. (2003): "following theory". In Payne, M & Schad, J. (Eds.), *life.after.theory* :pp. 1-51. London/Ny: Continuum.
- Ellingsrud, G. (1999): Kroppen – glemt eller anerkjent I: Jensen, K.(red.) *Moderne Omsorgsbilder.* Oslo: Gyldendal ad Notam. Utgitt 1. gang 1990.
- Fisknes, L. R. (2001): Omsorgens givere og mottakere. I: Ruyter, K. og Vetlesen, A. J. (red) *Omsorgens Tvetydighet – egenart, historie og praksis.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Foss, E. (2004): Omsorg for mindreverdige og uverdige. I: Ruyter, K. og Vetlesen, A. J. (red) *Omsorgens Tvetydighet – egenart, historie og praksis.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Foucault, M. (1999): *Diskursens orden.* Tiltredelsesforelesning holdt ved College de France 2. desember 1970. Oslo: Spartacus Forlag A/S.
- Frønes, I. (2006): *Moderne barndom* Oslo: Cappelen Akademiske. 1. opplag 2003.
- Henriksen, J.-O. (2004): Emmanuel Levinas: Den andre gjør meg til den jeg er. I: Steinsholt, K og Løvli, L. (red.) *Pedagogikkens mange ansikter. Pedagogisk idéhistorie fra antikken til det postmoderne.* Oslo: Universitetsforlaget :pp. 527-539
- Herr, K. og Andreson, G. L. (2005): *Action Research Dissertation. A guide for Students and Faculty.* London: Sage Publications Ltd.
- Jakobsen, T. B (2009): "What Troubled Children Need" Constructions of Everyday Life in Residential Care. Journal compilation 2009 National Children's Bureau. I: *Children and Society.* Vol 24 (2010) :pp 215-226
- Jensen, K. (red.) (1999): *Moderne omsorgsbilder.* 5 opplag 1999, Oslo: Gyldendal,

ad Notam

- Kemp, P. (2005): *Verdensborgeren som pædagogisk ideal. Pædagogisk filosofi for det 21. århundre*. København: Peter Kemp og Hans Reitzels forlag.
- Kirkebæk, B. (2001): Om omsorgens ulyst og det generelle ubehag. I: Ruyter, K. og Vetlesen, A. J. (red.) *Omsorgens Tvetydighet – egenart, historie og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Korsvold, T. (2008): *Barn og barndom i velferdsstatens småbarnspolitik*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lenz Taguchi, H. (2004): *In på bara benet. En introduksjon til feministisk poststrukturalisme*. Stocholm: HLS Förlag.
- Levin., M. og Klev, R. (2002): *Forandringer som praksis. Læring og utvikling i organisasjoner*. Bergen: Fagbokforlaget
- Lindgren, A. (1983): *Rasmus på loffen*. Den norske bokklubben.
- Løvlie, L (1999): Omsorgsperspektiver. I: Jensen, K. (red.) *Moderne omsorgsbilder*. Oslo: Gyldendal, ad Notam 1. Utgave, 5. opplag.
- Mac Naughton, G. (2001): *Doing early childhood research – international perspectives on theory and practice*. Buckingham: Open University Press and Philadelphia.
- Mac Naughton, G. (2005): *Doing Foucault in Early Childhood Studies, applying poststructural ideas*. London and New York: Routlegde
- Mehren, S. (1963): *Mot en verden av lys*. Oslo: Aschehoug & Co
- Moss, P. (2007): Meeting Across the Paradigmatic Divide. *Educational Philosophy and Theory*. Vol.39(2): pp. 229-245
- Møller, J. (1996): Aksjonsforskning i spenningsfeltet mellom politikk og vitenskap. *Nordisk pedagogikk*, (16)2: pp. 66-77
- Noddings, N. (1984): *Caring. A Feminine Approach to Ethics & Moral Education*. Berkley: University of California Press and Los Angeles
- Otterstad, A.M. (2006): Dekonstruksjon. *Barnehagefolk* 3/2006: pp.40 - 47
- Otterstad, A.M. og Norbrønd, B. (2008). NOVAs mangelfulle forståelse av norsk barnehageforskning. *Første steg, et tidsskrift for førskolelærere fra utdanningsforbundet*. 2008(4): pp. 38-42

- Otterstad, A. M. (2008) Forståelser av kulturell kompleksitet i profesjonsforskning. *Senter for Profesjonsforskning. Nyhetsbrev 2008:3*
- Powell, J. (1997): *Derrida for beginners*. New York: Writers and Readers Publishing
- Rennemo, Ø. (2006): *Levèr og lær aksjonsbasert utvikling i resultatorienterte organisasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Rhedding-Jones, J. (2005) *What is research? Methodological practices and new approaches*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Rhedding-Jones, J. (2007): *Kritiske perspektiver på barnehagens rammeplan (curriculum) og Nasjonale styringsdokumenter*. I: Moser, T., Røthle, M. (red.): *Ny Rammeplan – ny barnehagepedagogikk?* Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Rockel, J. (2009): A pedagogy of care: Moving beyond the margins of managing work and minding babies. *Australasian Journal of Early Childhood*. Vol. 34(3): pp.1-9
- Ruyter, K. (2001): Omsorg i praksis – idéer og problemer i fortid og nåtid. 2. opplag 2004. I: Ruyter, K. og Vetlesen, A. J. (red) *Omsorgens Tvetydighet – egenart, historie og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Schibbye, A.-L. L. (2002) *En dialektisk relasjonsforståelse. I psykoterapi med individ, par og familie*. Oslo: Universitetsforlaget. 2. opplag, 2004.
- Sense, M. (2002): Verdenskafeen – aktiv involvering gjennom meningsfulle konversasjoner. I: Levin, M. og Klev, R. *Forandringer som praksis Læring og utvikling i organisasjoner*. Bergen: Fagbokforlaget
- Stefansen, K. og Farstad, G. R. (2009): Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. *Universitetsforlaget, Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol 49(3): pp.343-374
- Steinsholt, K. (1997): *Refleksjon og ettertanke Pedagogisk refleksjon Postmoderne Refleksjon Hermeneutisk refleksjon*. Trondheim: Tapir forlag
- Steinnes, J. (2004): Jacques Derrida: Er det mulig å være pedagog?
Steinsholt, K., Løvlie, L. (red): *Pedagogikkens mange ansikter. Pedagogisk idéhistorie fra antikken til det postmoderne*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Tholin, K. R. (2003): *Etisk omsorg i barnehagen og skolen*. 3. opplag 2007, Oslo:
Abstrakt forlag
- Ulla, B. (2008): *Omsorg, makt og barndommar. Rekonseptualiseringar av omsorg gjennom feministiske poststrukturalistiske tilnærmingar*. HIO masteroppgave 2008, nr. 4. Oslo: Høgskolen i Oslo, avdeling for lærerutdanning
- Von Krogh, G. Ichijo, K. and Nonaka, I. (2000): *Slik skapes kunnskap. Hvordan frigjøre taus kunnskap og inspirere til nytenkning i organisasjoner*. Oxford University Press, Inc. NKS Forlaget 2001.
- Wærness, K. (2001): Omsorgsetikk, omsorgsrasjonalitet og forskningens ansvar 2. Opplag 2004. I: Ruyter, K. og Vetlesen, A. J. (red) *Omsorgens Tvetydighet – egenart, historie og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Åstvedt, M. S. (2002) *Livstro dikt til deg*. Oslo: Aschehoug & Co

OFFENTLIGE DOKUMENTER

http://www.hio.no/enheter/senter_for_profesjonsstudier_sps7publikasjoner/nyhetsbrev/nr3-2008

<http://www.theworldcafe.com>

<http://www.galleri.sysifos.net/>

<http://da.wikipedia.org/wiki/Omsorg>

http://www.omsorgsforskning.no/prosjekter/paagaaende_prosjekter/omsorg_som_ikke_ses

(Menn som omsorgsgivere for voksne nærstående andre. Høyskolen Gjøvik 2008)

http://www.helsedirektoratet.no/helseogomsorg/omsorgsplan_2015/omsorgsplan_2015_og_stortingsmelding_nr_25_mestring_muligheter_og_mening_133014

(Omsorgsplan 2015)

<http://www.forskning.no/artikler/2009/mai/221328>

(Rom for omsorg, doktorgradsoppgave 2009)

Kunnskapsdepartementet (2006): *Lov om barnehager*. Oslo:KD

Kunnskapsdepartementet (2006): *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*.

Oslo:KD